T. I. WUORENRINNE

UUSI

LAUSUNTAOPAS

VAPAATA KANSANSIVISTYSTYÖTÄ VARTEN

Kirjassa on kuvaus

Ilmari Räsäsestä ja hänen elämäntyöstään

K. J. GUMMERUS OSAKEYHTIÖ

SISÄLLYS.

K. J. Gummerus Osakeyhtiön
kirjapainossa Jyväskylässä 1931

Pyydän omistaa tämän oppaan ystäväni

Ilmari Räsäsen,

lausuntataiteemme tienraivaajan muistolle, hartaaksi kiitokseksi samalla myös siitä, mitä hän on suorittanut vapaan kansansivistystyömmekin hyväksi.

ALUKSI.

Kolme vuotta sitten Ilmari Räsänen ja allekirjoittanut julkaisivat »Lausuntaoppaan vapaata kansansivistystyötä varten.» Totesimme iloksemme, että oppaamme tapasi heti ilmestyttyään erittäin suopeaa vastakaikua. Sitä on käytetty monissa opistoissa ja opintokerhoissa johtokirjana jo kolme vuotta, mistä johtuu, että lukuisat lausunnanharrastajat ovat taivaltaneet sen useaan kertaan kannesta kanteen ja kaipaavat alkavaksi opintokaudeksi lisättyä ohjelmistoa.

Kansansivistysväen taholta lausuttiinkin viime vuonna verraten kiinteitä toivomuksia, että tekijät ryhtyisivät puuhaamaan uutta opasta, joka olisi toimitettava samojen periaatteiden mukaan kuin varhaisempikin. Kun myös kustantajamme suhtautui suopeasti hankkeeseen, oli asia sitä myöten selvä. Ilmari Räsäsen äkillinen kuolema keskeytti kuitenkin kaiken, kunnes sitten allekirjoittanut päätti yksin saattaa työn loppuun. Valitan vain suuresti, ettei maist. Räsänen ollut ehtinyt jättää paperille mitään sellaista, jota olisin saattanut käyttää hyväkseni.

Tämä ei estä minua samalla kuitenkaan avoimesti tunnustamasta, että kirjan kokoonpano on huomattavalta osaltaan yhteisesti suunnittelemamme ja että sen lisäksi olen saanut Ilmari Räsäseltä paljon herätteitä ja innoitusta työhön, vaikka toisaalta tietysti onkin selviö,

että minä yksin vastaan kaikista siinä ilmenevistä vioista ja puutteellisuuksista.

Kun Ilmari Räsänen siis tavallaan on ollut oppaan synnytystuskissa mukana, päätin omistaa sen hänen muistolleen. Mutta hänen asemansa lausuntataiteemme uranuurtajana ja eittämättömänä mestarina lisäksi on sen luontoinen, että halusin samalla esitellä laajemmin häntä ja hänen elämäntyötään kansansivistysväelle, jolle hänen varhainen kuolemansa muodostui myös raskaaksi tappioksi. Toivon vain hartaasti, että pystyisin hänestä siinä suhteessa lukijalle oikean kuvan antamaan.

Oppaan pääosan muodostavat nyt niinkuin aikaisemminkin eri lausuntatehtävät analyyseineen, joista toiset ovat aivan yksityiskohtiin menevät. Tehtävien valinnassa on taiteellisten näkökohtien ohella annettu suuri arvo kasvatuksellisillekin seikoille. Olen pitänyt myös suotavana, että ainakin osa sisällöltään vastaa juuri niiden syvien kerrosten elämänoloja ja tarpeita, joiden käyttöön opas etupäässä vetoaa.

Toivon, että tämä oppaan toinenkin osa saavuttaisi monista mahdollisista puutteistaan huolimatta kansalais- ja työväenopistojen, kansanopistojen, opintokerhojen, eri valistusjärjestöjen, sanalla sanoen kaikkien itseopiskelijain keskuudessa yhtä suuren suosion kuin sen edeltäjäkin.

Helsingissä, syyskuulla 1931.

T. I. W.

ILMARI RÄSÄNEN.

Ilmari Räsäsen lausunnallinen harrastus on peräisin hänen lapsuudestaan, piirre, joka ilmeni hänen kotilaisilleen jo muutaman vuoden kuluttua. Mutta vasta 6-vuotiaana hän uskalsi lastenkoulussa esiintyä »suurelle yleisölle».

Kysyttäneen, kummalta puolelta hän oli perinyt taipumuksensa. Onhan totta, että hänen isänsä, Pekka Räsänen, oli koko ikänsä jo ammatiltaan suullisen sanan mies. Hänhän oli pappi elämänkutsumukseltaan, kuollen v. 1925 Kivijärven kirkkoherrana. Kirkkoherra Räsänen oli saarnamiehenä kuitenkin tavallista tasoa, niin etteivät pojan lausunnallis-taiteelliset lahjat nähtävästi sieltä olleet kotoisin. Mutta hänen äitinsä, jolta hän ainakin kasvonpiirteensä oli perinyt, oli omaa sukuaan Maria Mustonen. Ja se selvittää paljon se. Tunnemmehan me toki Liperin kuulut Mustoset, Eino Leinon ja muiden Lönnbohmien alkujuuret. Sinne ne peräytyvät Ilmari Räsäsenkin taiteilijataipumukset. Ilmankos häntä jotkut sanoivat ulkomuodoltaankin Eino Leinon näköiseksi!

Toivo Ilmari Räsänen syntyi Tuusniemellä kesäkuun 4 p:nä 1888, nelipäisen sisarusparven toisena vesana. Alkoivat sitten perheen pitkät vaellusvuodet, jolloin hänen isänsä oli pappina m.m. Lopella, Paattisissa, Amerikassa, Pöytyällä ja Kivijärvellä, joka jäi perheen 12-vuotiseksi ja samalla lopulliseksi tyyssijaksi.

Ilmari lähetettiin 1899 Turun klassilliseen lyseoon, mistä tuli ylioppilaaksi 1907. Täällä alkoi lastenkoulun aikuinen »kärpänen» surista tosivoimakkaasti pikkumiehen korvissa. Oli luonnollista, että hän kuului vuoden 1906—1907 kahdeksannen, tuon kuulun »näyttelijöitten» luokan ensimmäisiin, josta levisi teatteri-epidemia koko Turun silloiseen koululaisparveen. Ja vielä luonnollisempaa tietysti oli, että koulun n.s. lausumakolleegio, jonka tunnettu näytelmäkirjailijamme, maisteri Evald Ferdinand Jahnsson jo 1888 oli perustanut, sai Ilmari Räsäsestä yhden kaikkein innokkaimpia ja pätevimpiä voimiaan. Ei olekaan sattuma, että koulun 50-vuotisessa juhla-albumissa sanotaan lausunnallisen tason olleen korkeimmillaan lukuvuosina 1905—1907, mikä voitiin todeta lähinnä niiden kilpailujen ja näytteiden perusteella, joita toimeenpantiin, sillä — mainittu albumi toteaa edelleen — »mukana olivat silloin, sittemmin lausuntataidon huipulle kohonneet suomalaisen normaalilyseon nyk. lehtori Niilo Lehmuskoski ja Helsingin yliopiston nyk. kaunoluvun opettaja maisteri Ilmari Räsänen.»

Ilmari Räsänen suoritti nopeasti yliopistolliset opintonsa, tullen fil. kandidaatiksi jo 1909 ja aikoen ruveta sen jälkeen lukemaan lakit. kandidaattitutkintoa. Siinä mielessä hän ehti kirjoittautua lainopilliseen tiedekuntaankin, mitä silmälläpitäen hän oli valmistautunut historian ja kansantalouden maisteriksi, mutta sitten hänen tielleen sattui prof. E. N. Setälä, joka neuvoi nuorta kandidaattia — tuntien hänen erinomaiset lausunnalliset lahjansa — luopumaan juristiunelmistaan ja valmistautumaan yliopistoon suullisen esitystaidon opettajaksi, minkä viran Setälä uskoi aivan lähivuosina tulevan järjestettäväksi vakinaisen lehtoraatin kannalle.

Räsänen päättikin noudattaa prof. Setälän neuvoa ja teki lähinnä juuri yliopistoa ajatellen vv. 1910, 1911 ja 1913 kolme opintomatkaa, joista keskimmäinen vei vuosikauden, Ruotsiin, Saksaan ja Ranskaan. Ruotsissa hän nautti opetusta m.m. tunnetun teatteritirehtöörin Frans Envallin johdolla saaden häneltä todistuksen, että osaa käyttää ruotsinkieltäkin lausuntaesityksissään täysin moitteettomasti. Ranskalaisilta opettajiltaan hän sai ennenkaikkea tyylillisiä vaikutteita, niitä keveään ja joustavaan sanontaan, mutta samalla henkevään ja kirkkaan älylliseen analyysiin perustuvia keinovaroja, jotka tekivät hänestä m.m. Daudet'n [1]) »kirjeitten» ja Andersenin satujen loistavan esittäjän.

Mutta pysyvimmän jäljen häneen näyttää jättäneen sittenkin Saksa. Jo Marburgin yliopiston järjestämät kesäkurssit, joilla professori W. Viëtor opetti Saksan fonetiikkaa, prof. Savory englanninkielen fonetiikkaa ja lausuntaa, rva von Blankensee puhetaitoa ja toht. Lohmann äänen- ja kielenmuodostuksen fysiologiaa, olivat siinä suhteessa oireelliset, mutta kaikkein ratkaisevimmin häneen vaikutti kuitenkin toht. Emil Milan, Berlinin yliopiston tunnettu suullisen esitystaidon opettaja. Ilmari Räsäsestä tuli keskimmäisellä ulkomaanmatkallaan suorastaan hänen henkiystävänsä. Juuri tuo päivittäinen seurustelu, yhteinen matkustelu, joka ulotettiin kerran opinnollisessa mielessä aina Sveitsiin asti, ja vuorottainen lalususkeleminen oli Räsäsen mielestä hedelmällisintä. Kuinka tulosrikasta se hänelle todella oli, ilmenee siitä, että mestari alkoi vähin erin tuntea kateutta lahjakasta oppilastaan kohtaan — muuten näet tuskin on ymmärrettävissä hänen mielenmuutoksensa, joka

[1]) Lukijan on vieraskielisten sanojen esiintyessä otettava Tieto-sanakirjasta tai muualta selville, miten ne äännetään.

äkkiä kääntyi nurjuudeksi ja rikkoi täydellisesti heidän hyvät välinsä.

Ilmari Räsänen puhui aina myöhemminkin suurella arvonannolla Emil Milanista. Eikä ihme, paitsi saksankielen erinomaista ääntämistapaa, hän oppi nähtävästi mestariltaan erityisen teknillisen valmeuden ja varman otteen eritoten väkevästi draamallisiin tehtäviin. Tällöin muistuvat mieleeni ennenkaikkea hänen suurenmoiset Shakespeare-iltansa, joista lähemmin tuonnempana, ja sentapaiset lyyrillis-dramaattiset loistosuoritukset kuin hänen »Lenorensa». Luulen niinikään, että nimenomaan Milan oli rohkaissut häntä antamaan Helsingissä lausuntaillan, johon hän jo toisen ulkomaamatkansa jälkeen uskaltautui — ei tosin vielä sentään yliopistolla, mistä hänen taiteensa mainingit kantautuivat myöhemmin yli koko Suomen niemen, vaan hiukan vaatimattomammalla ylioppilastalolla.

Ilmari Räsänen oli nyt monipuolisesti ja -kielisesti sivistynyt mies, oikea hienostunut eurooppalainen, kun yliopiston ovet hänelle syksyllä 1913 avautuivat tehtävään, johon hän oli yhtähyvin tieteellisesti kuin taiteellisestikin valmistautunut. Muistan selvästi, millä ilolla me nuoret ylioppilaat vastaanotimme hänen nimityksensä, miehen, jonka sointuva, pehmeä sanonta ja hillityn kohtelias esiintyminen olivat oikean ranskalaisen, kun taas hänen vankka teoreettinen perusteellisuutensa ja tieteenomaisuutensa näyttivät olleen Saksasta kotoisin. Kyllähän meitä väliin peloittikin tämä leveäreunaiseen, mustaan borsalinoon ja lyhyeen bonjouriin puettu herrasmies, jonka vaateparret kummittelivat usein silloisten lausunnanharrastajain mielissä, mutta enemmän sittenkin häntä ihailimme. Vainusimme näet hänen kaikista otteistaan, että *ille faciet*: hän on kohottava lausunta-

taidon vähin erin työllään ja esimerkillään maassamme harrastelun tasolta oikeaksi taiteeksi muiden taiteitten rintamaan.

Siirrän lukijan jälleen Kivijärvelle, jonka pyhäiseen sydänmaan rauhaan Ilmari Räsänen pitkiltä opintomatkoiltaan päätyi ja jonka suurenmoiseen luontoon, rehteihin asujamiin ja kauniiseen pappilaan hänen rakkaimmat muistonsa tulivat sittemmin liittymään. Eivät kantautuneet miehen aatokset keväisin välkkyvien laivojen mukana Itämeren taakse, vaan ne kirmasivat hänen taiteellisen luomistyönsä uuteen voimalähteeseen: yli Päijänteen Keski-Suomen saloille ja siintäville seljille. Sinne hänen mielensä paloi, sinne hän painui — monesti jo samana päivänä, kun opetustyö pääkaupungissa päättyi. Ja olivatpa silloin kalaisen Kivijärven pulskat hauet ja kyrmyniskaiset ahvenet ahtaalla, kun lausujamestari, joka oli samalla yhtä erinomainen kalamestari, kotiin saapui.

Kun pappilan maisteri ei ollut järvillä tai metsissä retkillään, otti hän osaa pitäjänsä valistusrientoihin milloin puhujana tai lausujana, milloin näyttelijänä tai »teatteritirehtöörinä», niin, väliin kaikkinakin samalla kertaa. Ja kun hän näistä puuhista irtautui, silloin tuli päiväjärjestykseen voimailu ja urheilu. Ei ollut hänelle vieras »kissanhännän» enempää kuin »väkikapulankaan» veto. Mutta oikeassa elementissään hän oli kuitenkin hypyissä ja juoksuissa, jotka olivat hänen mieliurheilulajejaan. Eikä hän ollut kilpailuissakaan minään penkkiurheilijana, vaan hänet nähtiin useimmiten itse kentällä voimiaan mittelemässä. On hyvin luultavaa, että juuri hänen tartuttava olemuksensa lienee suuresti vaikuttanut niihin Kivijärven ja kenties naapurikuntienkin ripeisiin urheilurientoihin, mitä eivät osoita ainoastaan eräät näiltä main lähteneet suurtekijät, vaan vielä selvemmin

se elävä urheiluinnostus, joka siellä on varsin yleinen. Räsänen ei näet otellut fyysillisillä enempää kuin henkisillä kilpatanterillakaan kotiseutunsa »herrasväen» parissa, vaan hän painautui kansannuorison keskuuteen sen syvimpiä kerroksia myöten, seikka, joka talvikausinakin hänet sai kesken kiireitään tavantakaa palaamaan saman nuorison piiriin — yhdentekevää, tapasiko hän sitä sitten työväenopistossa tai kansanopistossa. Siinä suhteessa hän ei tosiaan rajoitusta tuntenut, yhtä hymyilevänä ja valloittavana hän kummassakin liikkui ja yhtä tervetulleita hän ja hänen jalostunut taitensa kumpaankin olivat.

Ilmari Räsänen oli jo koulunpenkiltä asti ahkera voimistelija, »mylleröitsijä» ja urheilija, mutta Kivijärven vuosina hänen liikuntaharrastuksensa, jos mahdollista, vielä kasvoivat, mikä kaikki, raikkaan ulkoilmaelämän ohella, oli omiaan yhä karaisemaan hänen jo luonnostaan väkevää fysiikkaansa. Erittäin kuvaavaa muuten hänen jatkuvalle voimailuinnostukselleen oli, että hänen nähtiin vielä aivan viime vuosinakin asettuvan kilpailuissa lähtöviivalle. Muistuu melkein mieleen tässä suhteessa eräs toinen taiteilijamme: Helge Lindberg, jonka taiteen maskuliininen ote ja valtava hengitystaito olivat juuri ruumiinkulttuuriharrastuksista peräisin. Sama koskee Räsästä. Ilman järjestelmällisiä ruumiinharjoituksiaan hän ei koskaan olisi saattanut esittää yleisölle Shakespearen valtanäytelmiä, jotka vaativat miltei yliluonnollista fyysillistäkin kestävyyttä, tai sellaisia hengityksellisesti kysyviä tehtäviä kuin Kyäri-vaarin »nortamolainen» automatka ja Pachomin juoksu Tolstoin »Kuinka paljon maata ihminen tarvitsee» novellissa — valitakseni vain pari esimerkkiä monien joukosta —, joihin eivät aivan tavalliset

palkeet kelpaa. Ei ole ihme, että Ilmari Räsänen suositteli kaikille suullisen sanan viljelijöille mylleröintiä ja muita ruumiinharjoituksia, ne kun loivat hänelle itselleenkin keinot, joilla vasta hän sisäistäkin mahtiaan saattoi niin loistavasti ilmentää.

Ilmari Räsänen hoiti sitten yliopistossa suullisen esitystaidon opettajantointa aina vuoteen 1927, jolloin hän siirtyi Tampereen klassillisen lyseon suomenkielen lehtoriksi, koska yliopisto ei saattanut vakinaistuttaa hänen asemaansa, vaikka häntä oli sensuuntaisilla lupauksilla vuodesta vuoteen ruokittu. Asia koski muuten kipeästi Räsäseen. Eikä ihme, olihan hän juuri yliopistoa ajatellen jättänyt juridiset opintonsa ja päättänyt kokonaan antautua rakastamalleen suullisen sanan viljelylle, seikka, jota m.m. hänen ensimmäisen lausunta-iltansa yhteydessä erityisesti korostettiin. Mutta oli toki onni, ettei maamme lausuntataide jo silloin häntä osittain menettänyt. Hallitus varasi näet vuoden 1928 buljettiehdotuksessaan vaaditun menoerän suullisen esitystaidon vakinaisen lehtorin viran perustamiseksi yliopistoomme. Ehdotus läpäisi myös eduskunnassa. Ja viran luonnollinen perijä oli Ilmari Räsänen, joka sai valtakirjan kesäk. 4 p:nä 1928 juuri 40-vuotissyntymäpäivälahjakseen Helsingin yliopiston puhetekniikan ja suomenkielisen kaunoluvun lehtorin virkaan.

On mielenkiintoista muuten seurata tuota parikymmenvuotista taivalta, joka vei Ilmari Räsäsen Suomen lausuntataiteen ylimmälle huipulle ja päällepäätteeksi aina yliopiston opettajantuolille saakka — tunnustukseksi jo suorittamastaan uraa-uurtavasta työstä, mutta vielä suuremmaksi kehoitukseksi vaikuttaa arvovaltaiselta paikaltaan tärkeän alansa edelleenkehittämiseksi maassamme.

Varhemmin olen jo viitannut Räsäsen puheteknillis-taiteellisten opintojen lähtökohtaan, opintojen, joiden pätevyyttä hän koetteli ensimmäisen kerran pääkaupungissa keskimmäisen ulkomaanmatkansa jälkeen antamalla lausuntaillan maalisk. 8 p:nä 1912 Uuden Ylioppilastalon juhlasalissa. Arvostelu toteaa illan »varsin onnistuneeksi tilaisuudeksi». Sanotaan, että erityisesti »teknillisessä suhteessa olivat saavutukset huomattavia: ääni oli varmasti tuettu ja artikulatsiooni erittäin selvää». Lausujan erittelytaito ja tehtävien oikein käsittäminen saa myös osakseen tunnustusta. Vakavampia muistutuksia tehdään hänen ääntään kohtaan, jolla on taipumusta liialliseen yksitoikkoisuuteen ja pehmeyteen, »saaden usein sentimentaalisen värin», vaikka se toisaalta »on ilmeikäs ja taipuisa» ja »pystyy tarvittaessa kohoamaan huomattavaan voimaankin». Kokonaisesityksinä saavat herkät tunnelmatehtävät — kuten esim. Cajanderin »Salomaa», jota sanotaan liiallisen pehmeyden ja hitauden haitanneen — laimean vastaanoton, mutta sensijaan Leinon »Kimmon kosto» ja Larin Kyöstin »Kuisma ja Helinä» »tarjosivat kiitollisempaa draamallisen esityksen ainesta». Ohjelman huippukohdaksi muodostuu kuitenkin Juhani Ahon lastu »Hyveen palkka», josta arvostelu toteaa yksimielisesti, että se »yksityiskohtia myöten esitettiin erinomaisen eloisasti ja luontevasti, paikoitellen suorastaan loisteliaasti, osoittaen puolestaan miten pitkälle nuori lausuja jo oli kehittynyt ja miten häneltä vasta voidaan odottaa vielä huomattavampia saavutuksia.»

Vuoden 1917 kevätkaudella Ilmari Räsänen päätti vihdoin oikein tuntuvalla tavalla esittää noita »vielä huomattavampia saavutuksiaan», joita viisi vuotta sitten oli toivorikkaina jääty odottamaan. Ja hän lunastikin

silloin antamansa vekselin loistavasti esittämällä Vanhalla Ylioppilastalolla kaksi kertaa täysille huoneille Shakespearen »Macbethin» ja järjestämällä heti jälkeen yliopiston juhlasaliin tavallisen lausuntaillan. Olihan se todella merkkitapaus, että meidänkin maassamme ensi kerran uskallettiin ryhtyä kokonaista draamaa, vieläpä erästä Shakespearen valtaluomaa pelkin lausunnallisin keinoin tulkitsemaan. Siksi sen käsitti julkinen arvostelukin, joka piti sitä »huomattavana voittona», »mukaansatempaavana», »kauttaaltaan täsmällisesti harkittuna ja hallittuna» ja »lausunnallisessa suhteessa sangen onnistuneena», samoin myös yleisö, joka jaksoi, vaikkei sille oltu varattu edes väliaikoja, seurata molempina iltoina aivan henkeään pidättäen tätä ainutlaatuista esitystä. Arvostelu toteaa lisäksi, että eritoten Macbethin ja Banquon henkilöhahmot tulkittiin etevästi, kun sitävastoin lady Macbethin kuva jäi kalpeammaksi.

On muuten huomattava, ettei Räsänen sitten pyrkinytkään muita »esiintyjiä» erityisemmin yksilöllistyttämään, vaan hän tarkkasi etupäässä näytelmän kokonaistunnelmaa, jonka hän näin onnistuikin rikkumattomana säilyttämään, pyrkimys, joka taitamattomissa käsissä olisi jäänyt pelkäksi yritykseksi: koko draama olisi helposti särkynyt pikku sirusiksi. Juuri Macbethin kokonaishallinta vaati varmaan esittäjältään mitä suurimmassa määrässä hienostunutta makua ja kirkasta älyä, voimaa ja jäntevyyttä. Suorastaan ihmeelliseltä näin ollen tuntuu, että häneltä riitti vielä voimia opetella koko näytelmä ulkoa, seikka, mikä sai prof. V. Tarkiaisenkin arvostelussaan aivan oikein toteamaan, että se oli »pisimpiä läksyjä, mitä lausuja halunnee itsellensä valita.»

Yleisön lämmin innostus ja kaunis laakeriseppele koristivat »Macbethin» unhoittumatonta »ensi-iltaa», joka, kuten sanottu, oli samalla ensimmäinen laatuaan koko maassamme. Eikäpä sellaista ole seurannut kuin yksi jälestäpäinkään. Ja senkin järjesti muutamia vuosia myöhemmin juuri Ilmari Räsänen. Hän esitti silloin yliopiston juhlasalissa Shakespearen »Othellon». Tilaisuus muodostui myös tällöin hänelle ehdottomaksi voitoksi, vaikkei se peruspiirteiltään nähtävästi eronnutkaan niin paljon Macbeth-esityksestä, että olisi syytä lähteä sitä lähemmin arvioimaan. Kuulin hänen joskus myöhemmin tulkitsevan useita pääkohtauksia »Othellosta» ja havaitsin, että nimihenkilön ylväs sankaripaatos yhtä hyvin kuin Jagon pirullisen-älykäs sanontakin olivat tavanneet hänessä oikean tulkitsijansa. Lisäksi olin huomaavinani, että edellisen hahmon muovailussa näkyi saksalaisen (Milanin) koulun jälkiä ja jälkimmäisessä ranskalaisen. Cassion onneton humaltumiskohtaus on myös piirtynyt mieleeni kerrassaan verrattomasti nähtynä ilmennyksenä.

Kevätkausi 1917 näyttää olleen joka suhteessa Ilmari Räsäsen voimakasta luomisaikaa. Jo mainitussa Macbeth-esitysten jälkeisessä lausuntaillassa hän edelleen varmisti mainettaan balladien ja yleensä draamallisten tehtävien tulkitsijana. »Lenore» muodosti voitollisen jatkon vuoden 1912 »Kimmon kostolle» ja »Kuismalle ja Helinälle». Mutta »Hyveen palkassa» antamansa lupauksen luistavana, älykkäänä kertojana ja niin sanoakseni korkeamman asteen humoristina, joka saa kuulijansa hymyilemään kyyneltensäkin läpi, hän lunasti tällä lausuntaillallaan — ja jo eräillä aikaisemmillakin esiintymisilläänkin — kokonaan. Mieleeni palautuvat tällöin toisaalta liikuttavasti ja herkästi kerrottu »Suotorpan tytön»

surullinen tarina, toisaalta eräät hienot Daudet- ja Andersen-numerot.

Mutta samoihin aikoihin Räsänen alkoi liittää ohjelmistoonsa myös Juhani Ahon leveän realistisia, värikylläisiä maalaiskuvauksia. Hänen ensimmäisensä oli »Sasu Punanen», jonka juureva, eräässä suhteessa melkein monumenttaalinen olemus on painunut syvälle tämän kansan mieleen. Hän täydensi sitten vielä Aho-galleriaansa varsinkin vuoden 1921 lausuntaillassaan mestarillisella »Hellmanin herrallaan» ja verrattomalla »Rautatiellään», jotka muodostuivat silloisen helsinkiläisen arvostelun mukaan »Räsäsen tulkitsemistaidon loistonäytteiksi» ja joissa »saattoi jälleen panna merkille, kuinka kehittynyt tämän lausujamme aisti ja taito on ja kuinka syvästi ja psykologisesti oikein hän on käsittänyt kirjailijoiden tarkoitukset.»

Prof. V. A. Koskenniemi julkaisi vuoden 1917 »Ajassa» Räsäsen huomiotaherättäneiden lausuntailtojen jälkeen kirjoituksen, jossa hän operoi pätevästi ja valaisevasti tämän mestariluokkaan kohonneen lausujamme taiteilijalaatua. Hän suonee minulle anteeksi, vaikka siteeraankin tavallista laajemmin kansansivistysväelle tätä hänen erinomaista kirjoitustaan: »Niinä vuosina, joina olen kuullut Ilmari Räsäsen, ensimmäisen lausuntotaiteilijamme, esityksiä, olen usein joutunut ihmettelemään hänen asteikkonsa aivan tavatonta laajuutta. Hänen liikkuva, nopeasti ja helposti uusia aloja omistava älyllisyytensä ja pitkäaikaisesti ja huolellisesti koulutettu tekniikkansa tuntuu laskeneen alleen mitä erilaisimpia ja vastakkaisimpia runo- ja tyylilajeja. Runebergin »Vänrikkien» sankaripaatos, Daudet'n novellettien hieno huumori, Bürgerin intohimoisin ballaadilento, Ahon »Sasu Punaisen» karkea realismi, Eino Leinon ja

Larin Kyöstin kangastelevin lyyrillisyys — kaikki tuntuu ensi kuulemalta ikäänkuin yhtä luontevasti valahtavan hänen lausunnassaan täyteläiseksi, suggestiiviseksi sanonnaksi. Hänen taituruutensa on ensi katsannolta niin pettämätön, että saattaisi melkein kysyä, eikö hänellä ehkä ole hallussaan sitä sesam-sanaa, joka avaisi mahdollisuuksia vaikkapa 1734:n vuoden lakikirjan taiteelliseen tulkintaan.

Tarkemmin kuunnellen voi kuitenkin huomata hänen persoonallisen erikoisalansa varsinkin hänen tämänkeväisen Macbeth-esityksensä ja lyyrillisen lausuntoiltansa jälkeen. Se on tai oikeammin ne ovat: puolittain draamallinen, puolittain eepillinen maalaileva ballaadi ja eräänlainen burleski huumori. Se mikä on näiden välissä — tunnelma- ja mietelyriikka, satiiri j.n.e. — ei samassa määrässä, huolimatta siitä taituruudesta, millä hän sitäkin hallitsee, edusta hänen taiteilijatempperamenttinsa persoonallisinta, vapainta valintaa. Mutta ballaadin intohimoiseen, draamallisesti kasvavaan ja paisuvaan toimintaan ja ikäänkuin huipulta huipulle lentävään kuvailuun eläytyy hän melkein dionyysisellä itsensä-unohduksella, ja humoreskin, runo- tai proosamuotoisen, kertoo hän niin tartuttavalla leveällä iloisuudella, että hän kummassakin tapauksessa väkistenkin riistää kuulijan mielikuvituksen mukaansa.»

Mutta samoihin aikoihin kuin Ilmari Räsänen suorittaa komeita taiteilijatekojaan Ahon henkilöiden, joita hän vielä nelisen vuotta sitten rikastutti »Tuomiokellon» mainiolla Jussi Huttusellaan, erinomaisena kuvaajana hän valloittelee myös uusia voittomaita itselleen Teuvo Pakkalan lapsimaailmasta ja ennenkaikkea Nortamon tunnetusta merikaupungista.

Lukijan, jolle Ilmari Räsänen kuvasi vuosien ku-

luessa niin monen monituisessa valaistuksessa rakkaita »raumlaisiaan», on luullakseni hauska saada tietää, milloin mestarikertojamme joutui heidän kanssaan ensi kertaa kosketuksiin. Räsänen itse vastaa siihen vuoden 1930 »Valvoja-Ajassa» seuraavasti:

»Viime vuosisadan lopulla, ottaessani ensi askeleitani Turun koulussa, sain ensimmäisen hämärän toisen käden viestin Nortamon huumorista. Hartaan uskonnollinen isäntäväkeni oli ollut kansanjuhlassa Kupittaan kentällä ja tiesi kertoa, että tilaisuudessa oli luettu murrejuttu, joka oli 'saanut nauramaan ihmisen ihan kipeäksi'. Minulle, joka en ollut päässyt tilaisuuteen, referoitiin kertomus moneen kertaan, muistettiin juoni, monet sananparret ja — kuin ihmeen kautta! — kokonaisia virkkeitäkin jutusta, joka oli kuultu vain kerran.

Se oli »Antonim bäev»! Tunsin kertomuksen hihitysten ja naurun kyyneleitten säestämien referaattien nojalla, kun se lähes yhdeksän vuotta myöhemmin ilmestyi »Raumalaisten jaaritusten esikoisena.»

Niin — siitä se rakkaus sitten alkoi, vaikka Räsänen uskalsikin vasta paljon myöhemmin ryhtyä taiteellisesti Rauman meripoikia elävöittämään. Hänen täytyi ensin saada siihen tarpeelliset keinovarat: oli opittava tuo vaikea murre perinpohjin, opittava se ei ainoastaan kielellisesti, vaan myös sävyllisesti, s.o. puheeseen oli saatava oikean vanhan Rauman väri ja tuntu. Mutta Räsänen oppi kuin oppikin tämän murteen niin hyvin, että itse Nortamo tunnusti hänet siinä suhteessa melkein vertaisekseen, mikä on sitä merkillisempää, kun hänen ei tiedetä käyneen sitä edes »itse paikan päällä» tutkiskelemassa. Ehkäpä hänen kotoinen, Turun puoleinen murresävynsä ja seurustelu joidenkin oikeata »rau-

maa» osaavien ylioppilastuttavien kanssa olivat omiaan asiaa jonkin verran helpottamaan.

Ilmari Räsäsen viimeisen kehityskauden päätepisteeksi muodostui hänen lausuntailtansa yliopiston juhlasalissa marrask. 15 p:nä 1930, iltansa, josta arvostelu myöntää, että hän esitti jo Pakkalan »Marin varkaissa» »erittäin herkällä psykologisella vaistolla ja sisäisellä ilmeikkyydellä. Mutta vielä täydellisempi oli hänen mestaruutensa Hj. Nortamon humoreskeissa, jotka ovatkin hänen erikoisalaansa. Varsinaisesti kuului ohjelmaan vain »Maistri raakpuu», joka on novellistisesti tekijän parhaita, mutta lausuja esitti yli ohjelman vielä tunnetun loistonumeronsa vähäraumalaisen ensimmäisestä automatkasta. Menestys oli, kuten aina, myrskyinen. Ilmari Räsänen on voittamaton, armoitettu Nortamo-tulkitsija.»

Voimakkaasti ja ehdottomasti sanottu. Mutta Hugo Jalkaseen, jolta lainauksemme on peräisin, on sittenkin helppo yhtyä. Nortamon tulkitsijana Räsänen seisoo tosiaan ylhässä yksinäisyydessään, niin saavuttamattomissa, että ainakin nykyisten suullisen sanan viljelijöiden on turha havitellakaan hänen lähettyvilleen.

Miksi Ilmari Räsänen oli juuri Nortamon esittäjänä niin kokonaan omalla alallaan, että »jaaritukset» nimenomaan hänen kertominaan ovat saavuttaneet aivan ainutlaatuisen tehon ja mahdin. Tietysti jo hänen murrehallinnallaan on oma osuutensa siihen. Mutta tärkeintä on kuitenkin, että hänen leveä realisminsa ja mehevä komiikkansa toisaalta, hänen älyllinen voimansa ja suuri taitamisensa toisaalta kohtasivat niissä tarpeeksi liikkuma-alaa. Ja voidaanpa kaikkeen edelliseen lisätä hänen voimailuissa väkevöitynyt fysiikkansakin, jota ilman hän tuskin olisi ainakaan eräissä jaarituksissa saavutta-

malleen tasolle päässyt. Siinä suhteessa muistuu lähinnä mieleeni edellämainittu Kyäri-vaarin automatka, minkä vanhan loistavan bravuurinsa Räsänen, vaikka hänen sydämensä jo oli verraten heikossa kunnossa, jaksoi ulkonaisestikin vielä esittää viimeisessä Helsinginlausuntaillassaan väellä ja voimalla.

Tämä marraskuinen lausuntailta — paitsi että siitä muodostui oikea kerronnallinen kypsyysnäyte Nortamoineen ja Pakkaloineen — oli vielä siinäkin mielessä huomattava, että Räsänen kamppaili itselleen mielestäni vasta nyt Koskenniemen lyriikassa ratkaisevan voiton. Tämä on sitäkin merkittävämpää, kun ottaa huomioon, että hän oli tulkinnut juuri tätä runoilijaa parinkymmenen vuoden ajan. Räsänen esitti »Kurkiaurasta» ensin sikermän mitä herkintä tunnelma- ja ajatuslyriikkaa sekä senjälkeen neljä ballaadia. Vaikka »lausuja oli täydellä antaumuksella syventynyt siihen kauneuden ja henkisyyden julistukseen, jota Koskenniemen lyriikka juhlallisine poljentoineen ja seesteisine ikuisuusnäköaloineen edustaa», niin kuitenkin vasta »ballaadien» esitys muodostui antavammaksi, ja sellaiset runokuvaukset kuin »Metsän peittoon joutunut» ja »Kyläballaadi» tehosivatkin havainnollisemmalla elämänsisällöllään voimakkaimmin.»

Ilmari Räsänen oli nyt taiteensa puolipäivän korkeudessa. Hän oli runsain mitoin täyttänyt ne lupaukset, jotka hän lausujataipaleensa alussa parikymmentä vuotta sitten oli antanut. Hän oli osoittanut verratonta luomisvoimaa mitä moninaisimman runouden tulkitsijana. Häneltä odotettiin yhä uusia voittoja. Ja hän oli täysin kypsä niihin. Toisin kuitenkin kävi. Mutta ken saattoi uskoa, että hän antaa jo seuraavan vuoden alkupuolissa viimeisen lausuntailtansa ja merkillistä: antaa sen

juuri Raumalla, rakastamiensa Antonien, Iirojen ja Kyärien syntymäsijoilla. Eivät varmaan arvanneet näiden heimolaiset tuona talvisena iltana, että heidän suuri ymmärtäjänsä ja kertojansa lauloi silloin joutsenlauluaan — — —.

Edellisestä ilmenee, että Ilmari Räsäsen lausujataipaleella on havaittavissa useampia eri kehitysjaksoja. Niitä ei tietenkään voida jyrkästi erotella toisistaan. Olen kuitenkin maininnut eräitä vuosilukuja, jotka toivoakseni jossain määrin ovat olleet omiaan havainnollistuttamaan muutamia solmukohtia hänen lausujaurallaan, kohtia, jotka antavat meidän aavistaa, minkälaisissa tehtävissä hänen vahvuutensa piili. Samalla kun viittaan tässä vielä edellä lainaamaani Koskenniemisitaattiin, joka soveltuu hyvin Räsäsen myöhempäänkin taiteeseen, saanen yhdistää jo varhemmin sanomani eräiksi loppuajatuksiksi, jotka tosin saattavat olla varsin persoonallisia, mutta joiden toivon kuitenkin antavan lukijalle jonkinlaisen kokonaiskäsityksen kuvattavani lausujalaadusta.

Lyriikka, sanan herkimmässä ja välittömimmässä mielessä, ei yleensä ollut Ilmari Räsäsen vahvimpia puolia — ei Koskenniemikään (ballaadeja lukuunottamatta), jota hän parinkymmenen vuoden ajan niin hartaasti ja uskollisesti sadoissa lausuntailloissaan viljeli. Häneltä puuttui nähtävästi sellainen henkinen ote, mitä tämän runoudenlajin värähtelevät elämäntunnot harjoittajaltaan vaativat. Senluontoiset tehtävät muuttuivat hänellä monesti monotoonisiksi, olipa niissä toisinaan kaavamaisuutta, maneeriakin havaittavissa, niin kokonaan vapaa kuin hän itse elävässä elämässä kaikesta sellaisesta tuntuikin olevan. Mutta Räsänen alkoi heti paikalla päästä vireeseen, kun esitettävän tehtävän

lyyrilliset tunnelmat ja haavekuvat, mietelmät ja sisäiset käräjöinnit purkautuivat teoksi ja toiminnaksi. Silloin kun ne kasvoivat ballaadin kiihkeiksi rytmeiksi, jaksoi hän eläytyä niihin tosiaan »melkein dionyysisellä itsensä-unohduksella.» Ei olekaan näin ollen ihme, että hänen mahtinsa puhtaasti draamallisella alalla oli eittämätön, pakottaen lopuksi itsensä Shakespearenkin pääluomat taikapiiriinsä.

Oikeassa elementissään lausujamme oli kuitenkin lämmittävän huumorin, leveän realismin ja burleskin komiikan maailmoissa. Sarja: Daudet—Juhani Aho—Nortamo kuvastanee sittenkin välittömimmin hänen sisintä taiteilijalaatuaan, siis juuri ne nimet, jotka kiistattomimmin — vieläpä samassa arvojärjestyksessä — hankkivat hänelle mestarilausujan nimen ja maineen.

Ja vihdoin: ymmärtääksemme oikein Ilmari Räsäsen lausujakuvaa lienee paikallaan, että koetan koota ne ainekset, joihin hänen taiteensa teho lähinnä nojautui, eräänlaisiksi iskuajatuksiksi.

Hänen lausuntansa näkyvinä u l k o i s i n a merkkeinä olivat hyvin säästeliäät liikkeet, miehekäs ryhti ja tavaton fyysillinen voima sekä ilmiömäinen muisti. Olen jo maininnut hänen urheiluharrastuksistaan, joiden luomalle loistavalle hengitystaidolle ja muulle fyysilliselle energialle hänen eräät suorituksensa ainakin osaksi rakentuivat, samoin hänen ulkomuististaan, jonka avun, kuten huumorin lahjansakin, hän varmaan oli perinyt isältään, saarnamieheltä, joka ei yleensä »karttaa» tukenaan tarvinnut. Lausujan liikehtimistä Räsänen ei tuominnut, mutta hän asetti sille suuret vaatimukset. Esittäjä ei saanut tehdä mitään, mikä oli tarpeetonta. Kaiken piti olla asiaan kuuluvaa ja samalla plastillisen joustavaa. Jos hän itse joskus

valitsi ilmaisukeinokseen jonkun liikkeen, oli se silloin joka suhteessa harkittu ja hallittu. En koskaan unohda hänen polvennotkahtelujaan Andersenin »Sikopaimenessa» nuotikkaine »Oi, sä rakas Augustin»-hyräilyineen, yhtä vähän kuin hänen hajasääristä ukko von Törneänsäkään, jolta luoti oli sekä liepeet että takamukset tärvellyt.

Ulkoisten keinovarojen yhteydessä emme saa myös unohtaa hänen puhuvaa ele- ja ilmekieltään, enempää kuin hänen kaunissointuista, pehmeää ääntäänkään, joka soi yhtä vaikuttavana sekä ylä- että alaäänissä, yhtä kuuluvana sekä hiljaisissa että voimakkaissa sävelissä ja yhtä selvänä sekä hitaassa että nopeassa tempossa, ääntään, jonka hän oli kouluuttanut täydellisesti tottelemaan kaikkia tahtopyrkimyksiään.

Ilmari Räsänen tunsi ja taisi ammattinsa jos kuka, mikä oli omiaan helpottamaan hänen taiteellistakin luomistyötään. Olen muuten monesti kysynyt itseltäni, mihinkä avuihin hänen taiteensa sisimmältään pohjautui. Ja aina olen vastaukseksi saanut: lähinnä hienostuneeseen makuun ja kirkkaaseen älyyn. Niihin nojaten hän materiaaliansa muovaili ja sorvaili. Sanoisin kernaasti, että hänessä yhtyi armoitettu taiteilija ja lahjakas, syvästi oppinut tiedemies. Kumpiko voitti? Tehtävien yksityiskohtaisessa valmistelussa ja harjoittelussa jälkimmäinen, mutta »parrasvalossa» sensijaan edellinen. Valittivatpa jotkut, että Räsäsen varsinaisia esityksiäkin olisi tiedemies, harkinta ja punninta, toisinaan liiaksikin kahlinnut, mistä johtui, että hänen lausuntansa kyllä häikäisi, mutta ei lämmittänyt, mielipide, joka ei varmaankaan sellaisenaan pitäne paikkaansa. Muistan päinvastoin hänen lausujataipaleensa alku- ja keskivaiheilta tapauksia, jolloin sisäinen hurmio saattoi hänet

miltei loveen lankeamaan, vaikka kohta minä myönnänkin, että sellaiset tapaukset kävivät myöhemmin yhä harvinaisemmiksi, mikä johtui siitä, että hänen vahvasti intellektuaaliset puolensa alkoivat vuosien mukana yhä voitollisemmin vaimentaa poika-aikojen korkeapaineisia riehahteluja. Mutta Räsänen ei pyrkinyt kuitenkaan koskaan noihin, n.s. hillittyihin esityksiin sellaisinaan, joista aikoinaan paljonkin puhuttiin, vaan hän heittäytyi rohkeasti, silloin kun sitä kaivattiin, ryöppyävien intohimojen virtaan. Mutta hän ei tehnyt sitä rentonaan, holtittomasti, vaan hän muisti väkevimmänkin haltioitumisensa hetkenä asettaa älyn suitset liialliselle tunnekuohunnalleen. Saksalainen Emil Utitz sanoo erinomaisessa kirjassaan »Die Kultur der Gegenwart»: »Kenen tunne »pillastuu», hän ei ole taiteilija, ja jos hän tahtoo siksi tulla, on hänen ensin opittava taiteellinen itsekuri». Juuri sen taidon osasi Ilmari Räsänen. Siksi hänen lausuntaesityksissään äly ja tunne, muoto ja sisältö tapasivatkin harmoniansa, niin että tosiaan tekee mieli antaa hänen taiteelleen siinä suhteessa tuo vaativa, joskin vähän kulunut mainesana, klassillinen.

Ilmari Räsäsen teatteritoimintakin ansaitsisi oman lukunsa, mutta kun se tavallaan lankeaa kuitenkin varsinaisten suunnitelmieni ulkopuolelle, kosketelen sitä vain päällisin puolin. Hänelle tarjosi siihen ensi kerran tilaisuuden muudan yritys: syksyllä 1913 perustettu ylioppilasnäyttämö, jonka johtoon ryhtyi Jalmari Hahl. Näyttämö päätti esittäytyä oikein »Hamletilla», Ilmari Räsänen nimiosassa. Harjoitukset olivat jo vilkkaassa käynnissä. Ja Räsänen paukutteli täyttä päätä onnettoman Tanskan prinssin syvällisiä repliikkejä. Mutta yht'äkkiä, ties mistä johtuen, kaikki kuivui kokoon. En enää muista, oliko syy sysissä vai sepissä — ehkä molemmissa!

Lausujamestarimme ensimmäinen julkisluontoisempi ote teatteriin oli hänen liittymisensä, Ida Aalbergin syksyllä 1914 akateemisista piireistä kokoamaan amatööriteatteriin, »Studioon», joka esitti useissa maaseutukaupungeissa Ibsenin »Nukkekotia», vieraillen samalla Helsingissäkin. Ilmari Räsänen oli saanut tehtäväkseen Krogstadin vaikean ja epämiellyttävän osan tulkinnan, josta Jalmari Hahl kirjoitti vuoden 1914 »Ajassa» seuraavasti: »Hra Jouko Pansion (R:n salanimi) suuret ansiot kaunolukijana ja kaunolukutekniikan tuntijana ilmenivät eittämättä hänen Krogstadin osan tulkinnassaan. Osa, joka ei suinkaan ole miellyttävä, sai oikeasävyisen värityksen ja osoitti esittäjän harrasta taiteellista antaumusta.» Yhdyn Hahlin lausuntoon ja lisään, että Räsänen luonnehti henkilönsä hyvin tummasointuisin äänin, karkein, ekspressiivisin vedoin.

Läheltä muuten piti, ettei Ilmari Räsänen joutunut seuraavanakin vuonna näyttämölle. Studio suunnitteli näet uutta kiertuetta, Sudermannin »Koti» ohjelmanaan. Aie raukesi kuitenkin Ida Aalbergin äkillisen kuoleman johdosta. Krogstad jäi siten mestarilausujamme ainoaksi »viralliseksi» näyttelijäteoksi.

Ei Räsänen silti Thaliaa hyljännyt. Me näemme hänet näytäntökauden 1915—16 »Uuden Suomettaren» teatteriarvostelijana, mitä toimintaansa hän jatkoi vasta miehuusvuosinaan tamperelaisessa »Kansan Lehdessä» syysnäytäntökauden 1927 ja »Valvoja-Ajassa» kirjallisuuskritiikkona aivan elämänsä viimeisinä vuosina. Hänen arvostelijatoiminnalleen oli tunnusmerkillistä omaperäinen sattuva tyyli, varma asiantuntemus, lahjomaton oikeudentunto ja suorasukaisuus, mikä aiheutti väliin asianosaisissa tai toisinajattelevissa mielipahaa ja väittelyäkin. Räsäsen kirjallisen teatterihar-

rastuksen huipuksi muodostui kuitenkin hänen v. 1925 julkaisemansa Ida Aalberg-elämäkerta, tuo 500-sivuinen tutkimus, joka kuuluu meillä lajinsa parhaimpiin.

Harjoittipa Ilmari Räsänen oikein ammattimaisestikin teatteritaidetta: Kansan Näyttämön johtajana vv. 1918—21, jolloin hän vei tämän teatterin lukuisiin, mitä täyspainoisimpiin taiteellisiin voittoihin. Enimmän hän vaikutti kumminkin maamme teatterielämään valtion draamallisen taiteen asiantuntijalautakunnassa, jonka sihteeriksi hänet kutsuttiin v. 1926 ja puheenjohtajaksi vähää ennen kuolemaansa.

Ilmari Räsänen osallistui vielä monin muin tavoin maamme teatteritoimintaan. Varsinkin hänen opetuksellinen työskentelynsä lukemattomilla näyttämökursseilla, joista Työväen Näyttämöiden Liiton vv. 1923, 1924, 1926 ja 1928 Tampereelle järjestämät olivat tietääkseni kauimmin kestävät, näyttää häneen jättäneen hyvinkin pysyviä jälkiä. En ryhdy kuitenkaan näitä hänen enemmän tai vähemmän tilapäisluontoisia pyrkimyksiään lähemmin selostelemaan, totean vain lyhyesti, että hänen työskentelyään teatterimiehenä leimasivat ne samat korkeasti taiteelliset päämäärät kuin lausujanakin.

Ja vihdoin muutama sana Ilmari Räsäsestä kansansivistysmiehenä, jolla alalla hänen vaikutuksensa on ollut suurempi kuin mitä yleensä tiedetään. Hänen jatkuvan harrastuksensa kohteiksi joutuivat useat koulut (m.m. suom. normaalilyseo ja Hanna Aspin koulu) ja monen monituiset kansansivistyskurssit, mutta näitä tärkeämmäksi muodostui varmaan hänen toimintansa eräissä vakinaisissa kansansivistyslaitoksissa. Hän oli vuodet 1916—17 kaunoluvun opettajana Helsingin Työväenopistossa, jossa hänen työskentelynsä muodos-

tui suorastaan pohjaavaksi laadultaan, ja syyskauden 1927 puhetaidon opettajana Tampereen Työväenopistossa. Molemmissa laitoksissa hän oli hyvin pidetty, ja opiskelijat muistelevat häntä kaipauksin yhä edelleen.

Ilmari Räsäsen vaikutus muodostui ehkä kaikkein tuntuvammaksi syvien kerrosten nuorisoon kuitenkin niissä lukemattomissa lausuntailloissa, joita eri työväenopistot ja kansanopistot hänelle järjestivät. Juuri nämä tilaisuudet pitivät monin paikoin suorastaan yllä lausuntaharrastusta, mistä taasen johtui, että niitä aina kaikkialla hartaasti odotettiin ja että niihin sankoin joukoin saavuttiin. Mutta Räsäsen »visiitti» ei supistunut tavallisesti vain lausuntailtaan, vaan hän jäi samalla luennoimaan ja antamaan harjoitustuntejakin asianomaisiin opistoihin. Vasta sitten, kun hänestä oli puristettu kaikki irti, hänet yleensä päästettiin lähtemään ja ryhdyttiin omin neuvoin, saaduin tiedoin ja herättein, suullista sanaa viljelemään. Ja elleivät omat neuvot taasen riittäneet, silloin alettiin selailla mestarin »Lyhyttä kaunoluvun opasta», »Seitsemää lausuntaharjoitusta», »Lausuntaopasta vapaata kansansivistystyötä varten», jossa Räsänen erityisesti kääntyi syvien kerrosten opiskelevan nuorison puoleen.[1])

Siinä ne nyt ovat piirrelmäni Ilmari Räsäsestä, joka äsken vielä hymyilevänä ja virkeänä keskuudessamme liikkui, miehestä, jota eivät ainoastaan maamme lausuntataide, teatteri ja kansansivistystyö kaipaa, vaan jota koko kulttuurimme suree, ihmisestä, jonka ulkonaista ja sisäistä ryhtiä me syystä ihailimme.

---

[1]) V. 1930 julkaisi Ilmari Räsänen lehtori Niilo Lehmuskosken kanssa viimeisenä teoksenaan Vänrikki Stoolia koskevia „Selityksiä ja lausuntaohjeita".

MATIN JA LIISAN RAUTATIEMATKA.

(Katkelma Juhani Ahon »Rautatiestä»).

Eivät tienneet oikein Matti ja Liisa, kuinka olivat rautatievaunuun joutuneet. Liisa ei varsinkaan tiennyt.

Ja nyt sitä oltiin siinä! . . .

Ja nyt se lähti liikkeelle . . . koko huone . . . ovet ja ikkunat ja lattia . . . Herra jumala, kunhan ei hajoaisi! . .

Siihen oli nyt jouduttu ja siinä sitä nyt mentiin . . Liisa istui penkillä ja piteli tiukasti kiinni. Matti seisoi penkkien välissä ja piteli hänkin käsillään kiinni . . .

Niin yht'äkkiä oli lähtö tullut, ett'ei tiennyt mitään, ennenkun se jo tuli. Matti ja Liisa olivat seisoneet ja odottaneet Villeä, että se toisi piletin. Kello oli silloin soida rämähtänyt pään päällä ja Liisa oli säikähtänyt siitä niin, ett'ei ennen vielä milloinkaan ollut niin säikähtänyt. Kun oli tointunut katsomaan, oli siinä pehtori, joka sitä kielestä rämisti . . .

Mutta silloin oli kuulunut kimakka vihellys ja ihmiset olivat huudahtaneet! »tuolta se tulee! tuolta se tulee!» Ja sieltä se oli tullutkin aukeata pitkin . . . puhaltautunut huokuen ja pursuten sillan syrjään . . . sydänalaa oli vihlaissut Liisan ja aivan oli ollut selälleen hoipertua . . ja tuonut tullessaan huoneita, jotka kulkivat pyöräin päällä ja joissa oli lasit ja jotka olivat toisissaan kiinni ja itse se kiilsi kullalle ja välkkyi, että silmiä huikaisi . . . Ihmisiä oli sieltä pölähtänyt asemasilta täyteen . . .

Vaan silloin oli Ville tullut huoneesta melkein juoksujalassa, ottanut käsipuolesta kiinni ja työntänyt sisään ja antanut keltaiset paperiliput ja käskenyt näyttää, kun niitä kysytään . . . itse oli sitten sitä tietään mennyt ja heittänyt heidät siihen . . .

Ja sitten se oli alkanut liikkua . . . siinä he nyt olivat ja nyt se kulki täyttä vauhtia . . .

— Tule, Matti, istumaan, ett'et putoa . . . onhan tässä sijaa . . . minun vieressäni! sanoi Liisa vapisevalla äänellä ja puristautui yhä lujemmin penkin laitaan kiinni.

— Eihän tästä . . . minnekkä . . . pudonne, sanoi Matti, mutta siirtyi kuitenkin penkille istumaan ja tarttui käsipuuhun kiinni.

Yhä kiihtyi kulku, metsät ja maat vilisivät silmissä, kun ikkunasta ulos katasti . . . välistä se viheltää hihkasi, että selkäpiitä karmi . . . ja silloin tällöin paiskasi valkean savun ikkunan eteen.

Matti ja Liisa istuivat vastakkain, tuijottivat toisiinsa ja pitelivät kiinni. Kummastakin tuntui heistä kuin istuisivat he vauhkon hevosen rattailla, joka suitsettomin suin alamäkeä laukkasi. Kerran oli Liisa koskea laskenut, mutta ei se niin hirveätä ollut kuin tämä . . . Ei Liisa uskaltanut ulos ikkunasta katsoa, Matti uskalsi vaan välistä vilkaista.

Mutta kokivat Matti ja Liisa kuitenkin olla niin, ett'ei toinen saattaisi sanoa toisen pelänneen.

— Eihän meillä tässä mikä hätänä ole, koki Liisa vakuutella Matille.

— Mikäpähän tässä lie meillä sen kummempi kuin muillakaan.

— Onko täällä muitakin?

Liisa istui siinä selin muuhun vaunuun eikä nähnyt muita kuin Matin.

— Näkyyhän tuolla olevan.

Liisa vähän rauhoittui, kun oli muitakin.

— Onko monta?

— Etkö sinä saata itse katsoa? . . . etkö uskalla päätäsi kääntää —?

Liisa uskalsi . . . heitti kätensä irti ja kääntyi katsomaan . . . Taisihan siinä sentään pitelemättäkin pysyä . .

— Mikähän mies se on tuo tuossa?

— Missä?

— Tuo tuossa, jolla on parta . . joka meihin nyt katsoo . . .

— Oletko osoittelematta! . . . en minä tiedä.

— Ei sinun, Matti, tarvitse käsilläsi siitä penkin laidasta kiinni pitää . . . pysyyhän tässä ilmankin.

— En minä sentähden pidäkkään.

— Minkästähden?

— En minkään tähden.

Matti piti vielä vähän aikaa kiinni . . . ei tahtonut heti kohta heretä pitämästä, ett'ei olisi Liisa luullut, että hän sentähden piti, kun pelkäsi muuten putoavansa.

Konduktööri tuli vaatimaan pilettiä. Sillä oli komeat verkavaatteet silläkin, hopeiset napit, tähti otsassa ja nahkainen kotelo kupeella . . . Mitähän se siinä kuletti? Olisi sitä Liisa halunnut tietää, mutta kovin näytti isolta herralta, että olisi ilennyt kysyä.

— Tekö sitä olette se kapteeni? kysyi hän kuitenkin.

— Konduktööri minä olen.

— Missäs se on kapteeni?

— Sama se kapteeni eli konduktööri . . missä piletti?

— Anna, Matti, sinullahan ne on.

Matti kaivoi piletit taskustaan ja konduktööri pisti ne koteloonsa.

— Poisko ne otetaan?

— Pois.

— Ei kai tässä mitään vaaraa tapahdu?

— Mitä vaaraa?

— Jos sattuisi kaatumaan... eli miten muuten.. lehmän päällitse... kun näin kiivakasti —

Konduktööri naurahti ja meni ulos.

— Ylpeitä ne on kaikki nämä rautatien herrat, sanoi Liisa Matille, eivät vastaa, vaikka oikein kysyy.

— Ei se tuo ylpeä ollut — mitäs sinä menit lehminesi siihen —

— No, niin ruustinna sanoi!

— Kyllä se tuo sen paremmin tietää.

Liisa antoi hänen tietää... Saattoipa se tietääkin. Ja ei kai tässä hengen hätää ollut, koska se nauroi.

Ja siitä naurahtamisesta väheni paljon Matin ja Liisan pelko.

Juhani Aho on suuri tyylitaituri ja syvällinen psykologi, molemmat avuja, jotka niin selvästi pilkistävät esiin jo »Rautatiestä» — puhumattakaan tietysti hänen myöhemmistä tuotteistaan. Suullisen esittäjän tehtävänä on kai lähinnä ilmentää kirjailijaa, »säveltää» hänen sisimpiä aivoituksiaan ja tulkita ne samalla itsekin eläminään näkemyksinä kuulijoilleen. Jos me tämän myönnämme, silloin esittäjältä vaaditaan myös edes jossain määrin esikuvansa tuntemisen ja taitamisen hallintaa, voidakseen ruveta hänen kauneusarvojaan yleisölle välittämään. Ja se on paljon se mestarieepikkomme ja hänen »Rautatiensä» ollessa kysymyksessä, teoksen, jossa esittäjältä lisäksi vaaditaan leppoisaa komiikkaa henkäilevän, kansanomaisen kerronnan lahjoja. Mutta jos jollakin on riittävästi näitä avuja, tarttu-

koon silloin kernaasti edellä jäljennettyyn, herttaisen liikuttavaan katkelmaankin, jonka sisältöä minun tuskin tarvinnee lähemmin ryhtyä selostelemaan, me kun jokainen toivoakseni osaamme sovittaa sen oikeaan paikkaansa tuossa jo melkein klassilliseksi käyneessä kertomuksessa. Liian ankaraa puhettako? Totta. Mutta lievennän äskensanomaani kuitenkin sikäli, että pidän tämän katkelman harjoittamista juuri kouluutuksen kannalta hyödyllisenä jokaiselle, yksinpä vasta-alkajallekin. Se kehittää varmaan tuntuvasti hänen ääntään, makuaan, älyään.

Esitystehtävämme perussävelenä on tuskallinen mielihyvän tunne. Onhan Matin ja Liisan uteliaisuus nyt tyydytetty, istuvathan he rautatievaunussa — siitä heidän mielihyvänsä. Heidän tuskallisia mielialojaan taasen ruokkii pelko, joka aiheutuu heidän monista ihmeellisistä elämyksistään ja jonka vasta konduktöörin naurahtaminen saa osittain karkoittumaan.

Tulkinta liikkuu miltei kauttaaltaan yläsäveliä tavoittelevassa, älyperäisessä, kepeästi kertovassa tyylissä. Alkukappaleesta heijastuu levottomuus ja arkaileva epävarmuus, mikä jatkuu yhä lisääntyvässä määrässä, mutta muuttuu vain sikäli, että sitä seuraavat mielialat ja tapahtumat ovat esitettävät ikäänkuin Liisan ajattelemina — lukuunottamatta niitä kahta toteamusta, jotka kuvaavat avioparin takertumista vaununpenkkeihin kiinni — ja hänen yltyvän pelkonsa sanelemina.

Vasta Liisan huomautus: »Tule, Matti, istumaan — —» muuttaa esityksen sävyn. Liisa, yksinkertainen ja luonnollinen salomaiden eläjä sanoo, kehoittelunsa ukolleen aivan »henki kurkussa» korkealla, värittömällä, melkein itkunsekaisella äänellä. Matti, joka on oikea korvenkönsikkä,

vakava ja hidasliikkeinen, vastaa matalasti, katkonaisesti, rauhallisuutta teeskennellen. Junan huikaiseva vauhti on kuvattava kiihkein, nopein vedoin. Seuraa sitten paineen osittainen keventyminen, vaikka pelko sydämen pohjalla aviopuolisoja arveluttavasti yhä kouristeleekin. Siksi he keskustelevat arasti, ikäänkuin henkeään pidättäen — toinen edelleen luonnottoman korkealta, väliin melkein piipittäen ja toinen tukahtuneesti, kolean matalalta. Kertojan ei sovi unohtaa myös Liisan liikuttavia, hartaita pyrkimyksiä tyydyttää kaiken ahdistuksensakin keskellä palavaa uteliaisuuttaan.

Konduktöörin poistuttua Matin ja Liisan jutustelu on jo paljon vapautuneempaa, vaikka se vasta todetaankin katkelmamme viimeisessä lauseessa, mikä toteamus on ilmaistava niin, että se vielä tehostaa sitä herttaisen välitöntä, leppoisaa jälkivaikutelmaa, jonka valtaan meidän on kuulijamme jätettävä.

TUHMA-JUSSI.

(H. C. Andersen.)

Maalla oli vanha kartano ja kartanossa vanha herrasmies, jolla oli kaksi poikaa. Ne olivat niin sukkelat suustaan, että puolessakin olisi ollut yllin kyllin; ne olivat päättäneet kosia kuninkaan tytärtä ja täydellä syyllä, sillä hän oli kuuluttanut ottavansa miehekseen sen, joka parhaiten osaa pitää puoliaan.

Kahdeksan päivää tekivät molemmat pojat valmistuksia, enempää aikaa ei heillä ollut, mutta kyllä se riittikin, sillä heillä oli esitietoja ja ne ovat aina hyvät olemassa. Toinen osasi ulkoa koko latinalaisen sanakirjan ja kolme vuosikertaa kaupungin sanomalehteä sekä alusta että lopusta; toinen oli tutustunut kaikkiin ammattikuntasääntöihin ja yleensä kaikkeen mitä ammattivanhimman tulee tietää; hän arveli voivansa ottaa osaa valtiolliseen keskusteluun, sitäpaitsi hän osasi kirjaella housunkannattimia, sillä hän oli hieno ja näppärä mies.

»Minä saan kuninkaantyttären!» sanoivat veljekset ja isä antoi kummallekin kauniin hevosen; se joka osasi sanakirjan ja sanomalehdet, sai pikimustan ja se jolla oli ammattivanhimman viisaus ja joka kirjaeli housunkannattimia, sai maidonvalkoisen, ja sitten he voitelivat suupielensä maksarasvalla, jotta ne tulisivat oikein notkeiksi. Kaikki palvelijat olivat pihamaalla katsomassa, kun he nousivat hevosen selkään, ja samassa tuli

kolmas veli, sillä heitä oli kolme, vaikkei kukaan laskenut häntä veljeksi, sillä hänellä ei ollut samaa oppia kuin noilla kahdella ja he sanoivatkin häntä vain Tuhmaksi-Jussiksi.

»Minne te olette menossa, kun olette noin pyhävaatteissa?» kysyi hän.

»Hoviin kosimaan kuninkaantytärtä! Etkö sinä ole kuullut mitä rumpu pärryttää kautta koko maan?» ja sitte he kertoivat hänelle asian.

»Helkkarissa, minun pitää lähteä mukaan!» sanoi Tuhma-Jussi ja veljekset nauroivat häntä ja läksivät matkaan.

»Isä, antakaa minullekin hevonen!» huusi Tuhma-Jussi. »Minulle tulee sellainen naimainto. Jos hän ottaa minut niin ottaa, ja jollei ota, niin otan minä hänet joka tapauksessa!»

»Turhia puheita!» sanoi isä, »en minä anna sinulle mitään hevosta. Ethän sinä osaa puhua; mutta veljet, ne ovat komeita poikia!»

»Jollen minä saa hevosta», sanoi Tuhma-Jussi, »niin otan oman kilipukkini ja se kyllä jaksaa kantaa minut!» ja hän asettui hajareisin kilipukin selkään, painoi kantapäänsä sen kylkiä vastaan ja läksi menemään pitkin maantietä. Hei vaan sitä menoa! »Täällä minä tulen!» sanoi Tuhma-Jussi ja lauloi jotta raikui.

Mutta veljekset ratsastivat hiljalleen edellä; he eivät puhuneet sanaakaan, heidän täytyi ajatella kaikkia hyviä käänteitä joita aikoivat esittää, sillä heidän sanojensa piti olla erinomaisen harkituita.

»Hohhoi!» huusi Tuhma-Jussi, »täällä minä tulen! katsokaa mitä minä löysin tieltä!» ja hän näytti heille kuolleen variksen, jonka oli löytänyt tieltä.

»Tyhmeliini!» sanoivat he, »mitä sinä aiot tehdä sillä?»

»Lahjoitan sen kuninkaantyttärelle?»

»Niin, tee se vaan!» sanoivat veljet, hymyilivät ja ratsastivat eteenpäin.

»Hohhoi! täällä minä tulen! katsokaappas mitä minä nyt olen löytänyt, ei sellaista joka päivä löydetäkään maantieltä!»

Ja veljet kääntyivät taas katsomaan mitä hänellä oli. »Tyhmeliini!» sanoivat he, »sehän on vanha puukenkä, jonka päällispuoli on poissa! Saako kuninkaantytär senkin?»

»Saa kun saakin!» sanoi Tuhma-Jussi; veljet hymähtivät, jatkoivat matkaansa ja pääsivät hyvän joukon edelle.

»Hohhoi! täällä minä tulen!» huusi Tuhma-Jussi; asiat paranevat paranemistaan! Hohhoi! tämä on mainiota!»

»Mitä sinä olet löytänyt?» sanoivat veljet.

»Oi!» sanoi Tuhma-Jussi, »ei sitä saata sanoin lausua kuinka kuninkaantytär ilostuu!»

»Hyi!» sanoivat veljet, »sehän on lokaa, jota on nostettu maantienojasta.»

»Niin onkin!» sanoi Tuhma-Jussi, »vieläpä hienointa lajia, se ei edes pysy käsissä!» ja hän mätti taskut täyteen.

Mutta veljet ratsastivat minkä pääsivät eteenpäin ja tulivat kokonaista tuntia aikaisemmin perille ja pysähtyivät kaupungin portille, ja siellä saivat kosijat numeron sen mukaan kuin he tulivat, ja heidät asetettiin riveihin, kuusi joka osastoon ja niin tiheään, etteivät he voineet liikuttaa käsivarsiaan, ja se oli kun olikin hyvä asia, sillä muuten he olisivat ratkoneet irti selkäkaistaleet toistensa takeista, vaan sen tähden että toinen seisoi toisen edellä.

Kaikki maan muut asukkaat seisoivat linnan ympärillä, sullottuina ikkunoiden tasalle, sillä he tahtoivat

nähdä kuninkaantyttären vastaanottavan kosijoita, ja samassa hetkessä kun he astuivat huoneeseen, meni puheenlahja heiltä tipotiehensä.

»Ei kelpaa!» sanoi kuninkaantytär. »Pois!»

Jo tuli sen veljeksen vuoro, joka osasi sanakirjan, mutta hän oli rivissä seisoessaan kokonaan unohtanut sen, ja lattia narisi ja laki oli peilinlasia niin että hän näki itsensä seisomassa päälaellaan, ja joka ikkunan luona seisoi kolme kirjuria ja yksi ammatinvanhin, jotka kirjoittivat muistiin kaikki mitä sanottiin, jotta se paikalla pantaisiin lehteen ja myytäisiin kahdesta killingistä kadunkulmassa. Se oli kauheaa, ja sitte he vielä olivat lämmittäneet uunin niin kuumaksi, että se oli ihan punainen.

»Täällä huoneessa on kauhean kuuma!» sanoi kosija.

»Isäni paistaa tänään kukonpoikia!» sanoi kuninkaantytär.

»Häh!» hän jäi suu auki töllistelemään, sillä tällaista puhetta ei hän ollut odottanut; ei hän saanut sanaakaan suustaan, sillä jotakin hauskaa hän olisi tahtonut sanoa. »Häh!»

»Ei kelpaa!» sanoi kuninkaantytär. »Pois!» ja sen tiensä hänen täytyi mennä. Tuli toisen pojan vuoro

»Täällä on kauhean kuuma!» sanoi hän.

»Niin, me paistamme tänään kukonpoikia!» sanoi kuninkaantytär.

»Mi-mi-mitä?» sanoi kosija ja kaikki kirjurit kirjoittivat: »mi-mi-mitä!»

»Ei kelpaa!» sanoi kuninkaantytär. »Pois!»

Jo tuli Tuhma-Jussi kilipukkinsa selässä ja ratsasti suoraa päätä huoneeseen. »Onpa täällä hirvittävä kuumuus!» sanoi hän.

»Minä paistan kukonpoikia!» sanoi kuninkaantytär.

»Sepä hyvä se!» sanoi Tuhma-Jussi, »kaippa minäkin sitte saan varikseni paistetuksi?»

»Saatte hyvinkin!» sanoi kuninkaantytär, »mutta onko teillä missä paistaa, sillä minulla ei ole pataa eikä pannua!»

»On minulla!» sanoi Tuhma-Jussi. »Tässä on paistinvehkeet tinasankoineen päivineen!» ja hän veti esiin vanhan puukengän ja pani variksen keskelle kenkää.

»Siitä riittää koko ateriaksi!» sanoi kuninkaantytär, »mutta mistä me saamme kastiketta?»

»Minulla on taskussa!» sanoi Tuhma-Jussi. »Minulla on niin paljon että riittää maahankin kaataa!» ja hän kaasi hiukan lokaa taskustaan.

»Tästä minä pidän!» sanoi kuninkaantytär, »sinä osaat vastata ja sinä osaat puhua ja sinut minä tahdon miehekseni! Mutta tiedätkö että joka sanamme kirjoitetaan muistiin ja pannaan huomenna lehteen? Joka ikkunassa näet kolme kirjuria ja vanhan ammatinvanhimman ja ammatinvanhin on pahin, sillä hän ei ymmärrä mitään!» ja sen hän sanoi peloittaakseen Jussia. Ja kaikki kirjurit virnistelivät ja pudottivat mustepilkun permannolle.

»Kyllä minä ne herrasväet tunnen!» sanoi Tuhma-Jussi, »ja ammatinvanhin saakin parhaimman osan!» ja sitten hän käänsi nurin taskunsa ja viskasi loan suoraan hänen kasvoilleen.

»Se oli hienosti tehty!» sanoi kuninkaantytär, »sitä minä en olisi osannut tehdä! Mutta kyllä minä opin!»

Ja Tuhmasta-Jussista tuli kuningas, hän sai vaimon ja kruunun ja pääsi valtaistuimelle, ja sen tiedon me olemme saaneet suoraan ammatinvanhimman lehdestä — ja siihen ei ole luottamista.

Andersenin (1805—75) saduissa on monesti aikuisille yhtä paljon varteenotettavaa kuin lapsillekin, vaikka ne tyyliltään soveltuvatkin paremmin jälkimmäisille, seikka, mitä esityksellisestikään ei saa missään tapauksessa unohtaa. Kertojan on otettava oikea satutädin tai -sedän asenne. Hänen on ajateltava kuulijoittensa olevan pörrötukkaista pikku seurakuntaa, joka korvat hörössä tarkkaa mitä heille tarinoidaan. Sanonnan on silloin oltava nokkelaa ja keveästi luistavaa, herkkää ja välitöntä.

Veljekset on pystyttävä karakterisoimaan jokainen erikseen, jolloin on kiinnitettävä erityistä huomiota kahden »viisaan» veljen innokkaihin matkavalmisteluihin ja heidän varmaan, toivehikkaaseen mielialaansa sekä toisaalta heidän saamattomuuteensa ja hämmennykseensä saavuttuaan kuninkaantyttären luo. Tuhma-Jussi on kuvattava tietysti nimensä mukaiseksi sekä omalla tavallaan neuvokkaaksi, kursailemattomaksi, leveän koomilliseksi olennoksi. Olen nähnyt Tuhman-Jussin tulkittavan ei ainoastaan tyhmeliiniksi, vaan suorastaan tylsäksi, tyypiksi, joka puhuu matalalta honottaen, silmät pyöreinä, suu auki. Isän luonnehtimisessa, jossa mahdollisuutemme ovat kovin pienet, on pyrittävä siihen, että hänen kiintymyksensä toisiin poikiin käy yhtä selväksi kuin hänen aliarviointinsa kolmanteen poikaansa. Kuninkaantytär on toisaalta oikea pikku hupakko, nyrpistelevä ja koketoiva, toisaalta veikeä, luonteva ja ripeäotteinen.

Alkukappale on kerrottava joustavasti ja merkitsevästi. Ehkä hitunen salaperäisyyttä, kuten siellä täällä muissakin kohdissa ja kuten tarinoissa ylimalkaan, on paikallaan. Toisen kappaleen miltei virallinen tärkeys on myös saatava esiin, samoin veljesten kosintavalmistelut ja kolmannen veljen yht'äkkinen esiintyminen.

Veljesten välisessä keskustelussa, joka on muovailtava mahdollisimman eloisaksi ja vaihtelevaksi, on Tuhman-Jussin löytöjen aiheuttama, yltyvä riemu kyllin selvästi ilmituotava. Kerrassaan kiitollinen on esitettäväksi kosijain saapuminen kuninkaantyttären luo, jossa toisten veljesten kieli takertuu kurkkuun, mutta Tuhman-Jussin sensijaan, joka tavallisista muodollisuuksista ja hienouksista piittaamatta ratsastaa täräyttää kilipukillaan keskelle kuninkaantyttären huonetta, pääsee oikein valloilleen. Viimeinen kappale kerrottakoon asiallisesti ja sen yllättävä loppuajatus merkitsevästi harventaen.

TUOMITTU.

(Dan Andersson.)

Edessänne, ihmisveljet, polvistun nyt hiljalleen,
Kuolon tuulten humistessa yli nummen kuihtuneen.
Eessä Jumalan en, mutta teidän peityn häpeään.
Kuoleman jos suotte mulle, kuinka teitä kiitänkään —

Kylmä oli kaltaisteni tuskille mun sydämen',
syntini on teitä vastaan kuin on luku tähtien.
Itsekkyys mua keväimessä johti korskan nuoruutein,
hädän synkän yössä olin kavaltaja veljien.

Kunnian ja leivän tähden heitä myin ja parjasin,
itse noustakseni painoin pimennoihin, kuiluihin,
ja se suuri pöyhkämieli, mi ei tunne rajaakaan,
katseessani nöyrässäkin teitä kohtaan piili vaan.

Harvoin tohdin, raukka, toista suoraan silmiin katsoa,
urheimmaks' kun luulitte, niin tärisinkin tuskasta.
Rippini nyt tehnyt olen, veljet, kaikki selvä on,
ja nyt käskystänne kuljen nöyrin mielin kuolohon.

Rievun peittoon siksi nämä arat silmät sitokaa!
Lyijykuula, pyövelini nikkel-viitta, tulla saa!
Toki sanan yhden, pienen, vielä haastaa haluan,
pimeydestä täältä saarna, veljet hyvät, kuulkaahan;

Vaipunut kun olen vaiti vasten rintaa äiti maan,
kenkään ei saa ruumistani jättää viha povessaan.
Muuten haudassani nousen, vapaana jo itse mä,
teidän kun taas täytyy vaivaa syntienne kärsiä.

Suom. Lyyli Takki.

Tässä meilläkin tunnetun ruotsalaisen työläisrunoilijan (1888—1920) syvämietteisessä palasessa on kauttaaltaan hillitty tumma perustunnelma.

Ensimmäisen säkeistön alakuloisissa sävelissä ovat erityisesti yksinkertaisuus ja koruton alistuvaisuus lisäpiirteinä paikallaan. On syytä samalla alleviivata Jumalan — teidän sanojen vastakohtaisuutta ja neljänen säkeen harrasta kiitollisuutta. Kahdessa seuraavassa säkeistössä taasen on ote kiinteämpi, tempo nopeampi ja äänikin voimakkaampi. Mutta neljännessä ja viidennessä sensijaan esitys jälleen hidastuu, saapa se toisin paikoin muuttua katkonaiseksikin, vire höltyy, ääni käy yksiväriseksi ja elämäntunto miltei samantekeväksi. Viimeiseen säkeistöön liittyy oikeata näkyjä näkevää aavistusta ja miltei profeetallista julistusta.

»Tuomittu» ei nähdäkseni siedä suuria juhlasaleja, sen intiimi sävy soveltuu pikemminkin kotoiseen ympäristöön ja pienempien piirien kuultavaksi, jolloin sen verkkaisiin säkeisiin sisältyvä hiljainen tuska pääsee paremmin oikeuksiinsa.

KÄVI MAANTIELLÄ TANSSI.

(Gustaf Fröding.)

Kävi maantiellä tanssi, ol' lauvantai-ilta,
soi nauru ja soitto sen seutuvilta,
oli hih, oli huh, oli hei!
Ja pelmanni Niilosen soi vetopeli,
tuon hupsujen hupsun, mi kaikkein on veli,
hei, heisuli, heisuli, vei.

Oli tanssissa Takkulan uhkea Lotta,
hän on sievä ja sorja, mut köyhä kuin rotta,
hän reipas ja veikeä on.
Oli Kirstikin, kulkija, rohkea, hurja,
oli Kalselan Riitta ja Malviina kurja,
hupa Liisakin Kantiomon.

Oli Topsalan Kusti ja Pietari Nasta,
nepä heilakka-poikia tanssissa vasta
kylän tyttöjä nostelemaan.
Oli torppari Matti ja Mustolan renki
ja rekryytti Pyssy ja Paltainenki
ja räätäli Autiomaan.

Oli heillä kuin liekkejä vaatteissansa,
kuin sirkkaset hyppeli Pekkalan kansa,
kivet, anturat vaan salamoi.

Ja liepehet lensi ja liinaset heiskui,
peli vinkui ja vonkui ja soi.

Pajupehkoissa, lehdoissa, leppien alla
kävi nyt puhe lemmekäs kuiskaamalla
ja hälveni pensaikkoon.
Ja louhikko-kangas se leikistä raikui,
ja soitimen naurusta metsiköt kaikui.
— Jos huolit sä, tässä mä oon!

Ja kirkkahat tähdet ne taivaalla loisti,
kuvat tuikkivat tyynehen pintaansa toisti
salolammikko pienoinen,
Oli tuoksua hurmaavaa apilaissa,
havutuoksua hulmusi männikkömaissa
yli seutujen leijaillen.

Repo yhtyi soittohon riemuisahan,
huu! huuteli huuhkaja laulantahan,
sitä huomattu, kuultu nyt ei.
Huu! toisteli kaikukin tuntureihin
ja vastasi Niilosen heisuliveihin
hei, heisuli, heisuli, vei!

Ruotsalaisen Gustaf Frödingin (1860—1911) runoilijaluonteessa on edustettuna kaksi vastakkaisuutta: objektiivinen ja riemullinen, subjektiivinen ja raskasmielinen. »Kävi maantiellä tanssi» kuuluu edelliseen ryhmään, mutta jakaantuu tavallaan kahteen osaan, ei tosin vastakkaiseen, vaan pikemmin jälkimmäisen (»jäähyllä» käynnin) seuraamukseen edellisestä!

Lausujan on esitettävä neljä ensimmäistä säkeistöä

vauhdikkaasti, tartuttavan riemukkaasti, oikealla »hurttihumöörillä». Niissä on tosiaan luonnonliekkiä, kepeyttä ja väärentämätöntä vanhan kansan elämäniloisen polkan tuntua. Eri asioiden ja henkilöiden jaoitteluun ja painotteluun on kiinnitettävä tarpeeksi huomiota. Ei ole myöskään unohdettava sitä ilmeistä yltymistä, mikä siellä täällä on havaittavissa. On huomattava lisäksi, että lausujan tulee huolitella sanontansa kyllin selväksi siitä huolimatta, vaikka esityksen ketterä vauhti onkin kiihkeä ja neljännessä säkeistössä, jossa se saavuttaa huippunsa, suorastaan hurja.

Seuraa tauko. Ei haittaa, vaikka se on vähän pitempikin. Kuulija pääsee silloin vain helpommin toiseen vireeseen.

Viidennen ja viimeisen säkeistön tunnelma on yleensä kevyen herkkä, hiukan salaperäinen ja tempo hitaanläntä. Jo louhikkokankaan raikumisessa on kuitenkin sitä hehkua, mikä kohoo sitten kuudennen säkeistön jälkipuoliskossa tosi huumaksi ja hurmaksi. Hempeä »Jos huolit sä, tässä mä oon» lienee käsitettävä tytön huokaisemaksi. Huuhkajan huhuttelulla ei saa peloitella rakastavaisia, joten se on sanottava vain eräänlaisena hyminänä, mihin heidän huomionsa ja kuulonsa — se on merkitsevästi alleviivattava — eivät lainkaan ulotu.

Loppu-»heisuli» on aivankuin runon kahden osan yhdistävää hiljaista kaikua.

HELOSAN RAKKAUS.

(Katkelma Lauri Haarlan romaanista »Syylliset ja syyttömät».)

Pakastavana iltapäivänä kiirehtii Joel koulusta kotiin päin. Hän oikaisee suurten tehdasrakennusten välistä koskensiltaa kohti.

Hento tyttö kantaa kadun poikki puseroisillaan kahta isoa kangaspakkaa, koko ruumis vinossa, toinen hartia väsähtämäisillään kantamuksen painosta.

Joel pysähtyy, tietämättä mitä tehdä.

Toinen kangaspakka luisuu maahan. Tyttö tavoittaa sitä avuttomasti vapaalla kädellään eikä tiedä, mihin laskea toista pakkaa. Joel harppaa luo, ottaa pakan maasta olalleen. Heilauttaa päälle toisen tytön olalta ja kysäisee:

— Mihinkäs nämä kannetaan?

— Herra ei saa, hätäilee tyttö, — jos pomo näkee...

— Mitäs tämä pomolle kuuluu?

— Ajaa vielä työstä, kun minä tässä herran kanssa... työaikana keskellä katua...

— Tänne varastorakennukseenko? kysäisee Joel lyhyesti. Tyttö nyökkää avuttomana. Joel painaa ovea kohti, nousee rappusia. Tyttö seuraa hätäisenä, ikäänkuin vierestä kantaen. Mutta ei uskallakaan enää nousta rappuja, vaan jää niiden alapäähän kädet sydänalan tienoilla odottelemaan.

Joel palaa:

— Sanoin sille varastoherralle, että kieltäkööt pomoja panemasta sellaisia taakkoja nuorten tyttöjen hartioille...

Tyttö hätäilee ja selittää:

— Ei herra ymmärrä... muut kun ovat meillä lakkotehtaissa ja minulla vain on työtä, niin varastopomo jos kantelee... Ette te tällaista ymmärrä! toisti hän melkein suuttuneesti. Ja alkoi tihuuttaa itkua:

— Minäkin voin nähkääs joutua työttömäksi, ja äitini, sisareni, veljeni ja isäni... Me kuolemme nälkään! tuli lopuksi äkillisenä parahduksena.

Joel lohdutteli. Koetti laskea leikkiä. Silloin onneton tyttö lakkasi itkemästä ja katsoi poikaan jäykän vihaisesti ja pitkään. Joel kävi vakavaksi:

— Jos teille tästä tulee... joitain haittoja, menen isännöitsijän puheille ja järjestän asian selväksi, olkaa siitä varma. Tulen kuulemaan illalla... tehtaanportille, olisiko jotain...

Samassa hän näki tytön jo juoksevan kadun poikki ja jäi seisomaan.

Työläisiä, miehiä ja naisia tulvii tehtaanportista... Harmaa lauma jakautuu pieniksi virroiksi, jotka luikertelevat esikaupunkia kohti. Nuoret miehet pysähtyvät sytyttämään kaksittain tai kolmittain paperossia ja heittelevät ohimeneville tytöille rivouksia kuin turhanpäiväisiä sätkiä, noin vain... sen ihmeempää tarkoittamatta.

Joel seisoo lankkuaidan vieressä levottomana. Jos on jotain tapahtunut... Kykeneekö hän asian korjaamaan? Hän on tullut maksamaan velkaa, jonka suuruutta hän ei tiedä. Tyttö viipyy... Kaksi tyttöä si-

paisee ohi. Toinen tirskahtaa Joelille, toinen nakkaa niskojaan:

— Herrasnulikka! — Molemmat nauravat.

Joel siirtyy kadun vastakkaiselle puolelle. Hän on kuin jossain pahanteossa. Ja häntä alkaa harmittaa. Joku pojanloppi nakkaa halveksivasti paperossinpätkän seisoskelijan jalkoihin ja sysää rennosti kyynärpäällään. Joel jäykistyy vihasta. Mutta kantapäillä koplottelee kovissa saappaissa ukko riiputtaen jäykistyneessä kädessä eväspussia, josta pistää näkyviin kaljapullon kaula. Vanhus on kuin joku köntistynyt sahalaisukko maalta. Ja Joel tuntee taas jotain osanottoa. Hän jää seuraamaan melkein hymyillen ukkoköntyksen tuskin pitempiä kuin tuumanpituisia askelia.

Tyttö lehahtaa suoraan kadun poikki Joelia kohti. Hän on päiväisestään kokonaan muuttunut. Pieni, soma hattu päässä. Ilo on valaissut kasvot ihan toisiksi. Nehän ovat kauniit! välähtää Joelissa, kun tyttö lähestyy melkein kuin läheistä tuttavaa, ryhtyen innokkaasti selittämään:

— Ei herran tarvitse... Ei sanottu sanaakaan! Kaikki on hyvin...

Joel ottaa iloisesti kädestä. Tyttö lisää vähän vieraammasti:

— Kiitokset vain siitä... kantajanhommasta...

— Älä sinä Helosa juokse sen herrasjuipin satimeen! kuuluu samassa räikeänä hihkaisuna portin luota.

— Tai repiit ja häpiit, sano' jämsäläinen, jatkoi vielä karkeampi ääni.

— Tulepas, sussupoika, tuonne Amurin puolelle, jotta tiedät, mitä maksaa tehtaanlikka köyhälistönmarkkinoilla!

Huutelut jatkuivat. Joel vei tyttöä poispäin. He olivat vaiti tovin, tyttö häveten ja Joel synkkänä.

Lopulta puuskautti Joel suutuksissaan:

— Nuo tekevät köyhyydestä itselleen vähän liian suuria oikeuksia!

— Muunlaisia ei siitä taida juuri saadakaan, ei tekemälläkään, tokaisi tyttö vastaan iloisen älykkäästi.

Joel katsahti ihmeissään. Sehän oli kuin pienen vasaran isku naulan kantaan ja iloisesta kädestä.

— Niin, niin, ei vaikka itkisi ja taas koettaisi, nauroi tyttö kiusoittelevasti ja raikkaasti yht'aikaa.

Joel oli aikonut vastata itsetietävästi: Kyllä tässä köyhyys tunnetaan, mutta ei siitä ole tehty keppihevosta ruokottomuuksille. Mutta kun hän katsoi tytön orvokkisiin silmiin, joissa pienet ruskeat pilkut pilkistivät huvittavina tummansinisistä silmäteristä, hajosi koko suuttumus. Hän sokaistui vain katselemaan. Tullapa noille kasvoille vain parikin päivää aurinkoa ja raitista ilmaa, ne punertuisivat poskipäiltä lepänpunaisiksi, ja ne punehtuisivat ihmeellisellä tavalla, ajatteli poika. Ohimot kuultaisivat suloisen kellervinä, ja tuo tummanruskea tukka . .

Tyttö nauroi yhä silmillään somahymyiset huulet mukana.

— Miksi he sanoivat teitä Helosaksi? Vai Heloisaksiko? alkoi Joel.

— Minulla on sitten vasta monta nimeä! Kotona sanovat Liisiksi ja Iisiksikin. Insinöörit kutsuvat Heloiisiksi. Meikäläiset sanovat vain Helosaksi. Mutta kyllä sentapainen nimi on ihan almanakkaan präntättynä.

— Heloisa te olette... sanoi Joel ihastuneena.

— Ja vieläkös eloisa! ilkasteli tyttö.

— Kumpaakin! Ja minä sanon teitä, kuten toverinnekin, Helosaksi.

Heille tuli yhä hauskempaa. Pitkä matka esikaupunkiin päin sujahti kuin vaivaton juoksu.

Eivätkä he voineetkaan enää olla toisiaan näkemättä. Pakkaset jatkuivat, mutta heidän täytyi tavata ulkosalla. Työläiskortteleitten pikku kahviloihin ei ollut menemistä. Niissä ahdistivat sakilaiset törkeyksillään. Olivat aloittaneet oikean vainon Joelia vastaan, joka riiasi muka heille kuuluvaa tyttöä. Helosa taas ei suostunut lähtemään keskikaupungin kahviloihin:

— Käännyttävät vielä ovelta . . . tällaisen pumpulihameisen tehtaanlikan, oli Helosa selittänyt. Eikä Joelkaan ollut oppinut kahviloissa käymään.

Mutta oli kaupungin liepeillä pieni silta, joka kupertui lyhyenä kaarena jäätyneen joenuomaan yli. Sen toisella puolella seisoivat lumiset koivut ja toisella aukenivat laajat lumiset pellot, joita pahalla säällä lakaisi katkeamaton viima.

Siellä he kävelivät. Pakkashuuruinen kuutamo seisoo sumeana silmänä. Hengitys höyryää. He kävelevät ja pysähtelevät. Suudelma huulilla on kuin leimahtava tulipalo keskellä jäätä. Mutta se syttyy vain sammuakseen. Heidän täytyy kävellä. Helosalla on ohuet vaatteet. Joel kietoo hänen ympärilleen takkinsa. Mutta olkoon rakkaus vaikka kuinka kuuma, pakkanen puree. Joelkaan ei kestä takittomana pitkää aikaa. Ja heillä on iloinen riita siitä, kuka saa takin kietaistuksi toisen ympärille.

Leudompina iltoina he ennättävät keskustellakin. Rakkaudestako? Hetken, tuon tuostakin. Mutta yhteiskunnan lapsipuolet ovat köyhiä siinäkin, että rakkaus ei tule heidän osakseen kuin jollekin ritarille ja neitsyelle, jotka vaeltavat ruusuntuoksuisia käytäviä lemmekkääseen lehtimajaan. Ei ole heillä suljettuja kamareita eikä

hämyvaloisia dívaaneja, rakkauden oljennella omissa autuuksissaan. Heidän täytyy syttyä rakkauteen lyhyellä ruokatunnilla ja siemaista se ahtaaseen sullottujen asuntojen öisessä pimeässä tai keskellä pakkasta, kuten nyt Joel ja Helosa.

Helosa kertoi jokapäiväisistä huolistaan: Koko perhe, paitsi hän, kuului tehtaisiin, joissa oli pidetty lakkoa kesästä saakka. Syksyllä vielä oli saatu porsas ja lehmänreisi suolaan. Toissa päivänä ne olivat loppuneet. Elettiin silakalla ja leivällä. Mutta pienelle sisarelleen hän oli tänään ostanut maitoa. Äidilläkin oli vähän työtä. Kävi siivoilemassa herrasväkien jälkiä lähitaloissa. Saatiin vähän vaatetta ja ruoanapua. Mutta veli ja isä istuskelivat synkkinä kotona, syljeksivät ja kiroilivat yhteiskuntaa. Sitä oli hirveätä kuunnella.

Mutta siitä huolimatta Helosakin väitti, että lakko oli välttämätön.

Köyhän ei auta muuta kuin pinnistää ja tapella, tai ei heltiä rippuistakaan rikkailta ja parempaa oloa, puheli hän suurella vakaumuksella.

Joel oli jo moneen kertaan kertonut Helosalle omasta elämästään. Ja joka kerralta tunsi Helosa rakastuvansa kuin uudestaan, koska Joelkin oli saanut kokea köyhien yhteistä hätää.

Joskus he väittelivätkin. Joel yritti väliin olla ylimielistä ja huitaisi herrojen ohella työläistäkin. Mutta silloin seisoi Helosa hänen edessään kirpeänä köyhälistötyttönä, joka antoi että tuntui:

— Minä en juokse täällä vain suutelemista varten tai lyseolaisherran perässä. Älä luulekaan! Minä rakastuin sinuun kai siksi, että olit avulias ja toisenlainen kuin tavalliset insinööripomot. Mutta älä luulekaan, että pettäisin meikäläiset! Meillä on selvä peli. Tämä tyttö

ansaitaan, mutta ei pelkällä herraudella. Älä sinä luulekaan . . .

Niin uhitteli Helosa usein. Eikä Joel oikein tietänyt, oliko se hänen rakkauttaan vai jotain hangilla kiertävää vihaa, joka oli muuttanut nuoret tytötkin viimaisen pureviksi.

Vain suudelmain ja lähelläolon sadunhengessä he unohtuivat olemaan yksinkertaisesti kaksi nuorta ihmistä, jotka oli tänne luotu sikiämisen suurena hetkenä, toinen antautumaan ja toinen ottamaan. Silloin pysähtyivät koneet, säätykierrot, yhteiskuntarattaat . . . Taivaan pyöreä kaihisilmä muuttui lämpöiseksi lampuksi. Viimat pakenivat joenuomaan. Pellot tyyntyivät. Ja koivut seisoivat hopeaisessa huurteessa, yläpuolellaan iloisesti kiiluvaiset tähdet kuin vanhanaikuisessa tarinassa. Nuori veri laskimoissa ja valtimoissa . . . se yksin hallitsi ruumiita, sieluja ja kaikkea maailmaa.

Eräänä iltana ei Helosa saapunutkaan.

Joel kääntyi masentuneena paluumatkalle. Vuoteessaan hän valvoi kauan. Hän tunsi Helosan lähempänä kuin koskaan ennen. Kuvitteli rakastettunsa keskelle kesää. Hänen poskiensa hymykuopat muuttuivat yhä ihmeellisemmiksi. Niiden vieriltä häipyi pieni, pikkuvanha uurre, joka oli joskus poikaa häirinnyt. Ne sekaantuivat hänen silmiensä orvokkipariin. Koko kasvot olivat vain säteilevää naurua. Hiukset olivat suloista tuulta . . . Hetken kuluttua ne olivat kimmeltävää hattaraa, ne hajosivat säteilynä huikaisevaan sineen, niistä muodostui unen kuultavia harsoja . . . Uneksija muuttui itse onnelliseksi uneksi.

Mutta Helosa ei tullut seuraavinakaan iltoina. Joel kävi levottomaksi. Hän lähti tehtaan portille odottamaan.

Helosaa ei tullut, eikä hän kyennyt sinä päivänä keneltäkään kysymään. Kotiinsa oli Helosa kieltänyt häntä tulemasta. Ei ollut muuta neuvoa kuin palata taas portille seisoskelemaan. Eräänä päivänä Joel saa näkyviinsä tuon vanhan ukon, jonka eväspussista pistää näkyviin kaljapullon kaula. Joel kysyy häneltä.

— Helosa... nee, tuota... se Suorsan Helosa? Tuota... lie siukaksi kääntynyt. — Ja ukko jatkaa köpittämistään.

Seuraavana päivänä Joel pysäyttää sen tytön, joka oli hänelle mielistellen nikkaillut.

— Missä on Helosa? Onko hän sairas? Millä tavalla hän on...?

— Hellalletta, kun se kaakertaa ja kaivaa... se rakkaus! Pulski poika, kukerikuu... luritti tyttö ja sohaisi sormellaan Joelia rintaan. Mutta samassa hän ikäänkuin säikähti Joelin kiusaantuneita kasvoja ja selitti vakavana:

— Kuumesairaalassa. Ties paraneeko, tyttö parka...

Joel juoksi sairaalan pihalle. Joka puolta kiersivät rakennusten sairaanpunaiset seinät. Toipilaat kurkistelivat ikkunain takaa, silmissä hitaasti palaavan elämän sädehtivä ilo. Joel soittaa. Kysyy.

— Kuollut. Tulirokkoon. Eilen.

Joel Svart seisoo pihalla eikä muista paluutietä. Hän nojaa tikapuihin, kuin olisi vain ajankulukseen maleksimassa. Viimein hän lähtee. Tällä kadulla, tässä kaupungissa hän on käynyt kauan sitten, luultavasti lapsena . . . Jalat etenevät. Kummallista... Hän ei osaa arvioida välimatkoja. Hän tietää kävelevänsä viistoon. Mutta hän ei voi sille mitään. Hänen toinen jalkansa lipsahtaa katuojaan Hän ottaa uudestaan suunnan... Epätodellinen ilmakehä alkaa vähitellen muuttua luon-

nolliseksi. Talot ovat taloja. Tori on tavallista laajempi. Mutta se on kuitenkin tori eikä erämaa. Viimeinen katu näyttää toivottoman pitkältä. Mutta kotiovella seisoessaan hän tuntee sen kulkeneensa olemattoman lyhyessä ajassa. Hän tarkkaa selkein aivoin omien aistiensa valehtelemista Ovi lukkoon, reikeli kiinni, verhot alas ... Hän harppaa rappuset. Hän on yksin.

Seuraavana iltapäivänä hän kävelee esikaupunkia kohti. Hän näyttää nousseen pitkältä tautivuoteelta. Mutta hänen kalpeat kasvonsa ovat tyynet. Hänellä on jotain tekemistä. Hän on matkalla vainajan kotiin. Isojen uudistalojen keskelle on jäänyt aukeamalle matala puurakennus. Tämän ovesta Joel astuu sisään.

Keittiössä on pieni tyttö ja vaimo. Joel sanoo nimensä. Vaimo hätääntyy. Avaa oven kuin apua hakien pieneen peräkamariin. Ovesta näkyy sängyn puukannella makaava ukko.

— Mikä siellä? kuuluu näkymättömistä töykeä nuorukaisääni.

Ukko kömpii ylös ja tulee poikineen keittiöön. Joel selittää, että hän tahtoisi olla jollakin tavalla avullisena vainajan saattamisessa hautaan.

— Jaha, jaa, no ... jaa, no, sinähän sen likan tapoit, jotta ... kulungitkin ... alkoi ukko kammottavan asiallisesti.

— Ja niitä herrojen verirahoja ei tarvita, huusi vainajan veli.

— Paha juttu, koetti ukko välittää, paha juttu ... juoksutat tyttöä kelteisillään pakkasessa, eihän se kestä nälkäruumis pumpulihameessa ...

— Enkö minä saisi tulla ainakin kantamaan vainajaa hautaan? Minä rakastin häntä! parahti Joel kasvot vavahdellen, kunnes kyynelet alkoivat hiljaa valua silmän-

alusille, ja poika seisoi kaikkien edessä, haluamatta peittää alastonta epätoivoaan.

Tuvassaolijat vaikenivat. Pieni tyttö lähestyy ja tarttuu molemmin käsin vieraan turtuneeseen käteen:

— Setä tulee, tuleehan setä Iisiä kantamaan... valkoisessa arkussa kukkakummun alle! Saahan tulla, äiti, saahan?

Äiti itki. Ukko kääntyi poispäin. Nuorukainen nosti hartiansa kyhärään ja työnsi kädet housuntaskuihin.

— Herra tulee sitten, sanoi viimein ukko ääni surullisen matalana.

Joel Svart seisoi kalpeakasvoisena haudan ääressä ja otti alakuloisesti hymyillen vastaan pimeitten silmien tuijotukset. He eivät tietäneet, että hän oli taistelunsa taistellut ja että nyt hänen sydämessään säteili. Nyt hän oli kokenut omassa lihassaan, että ihminen voi joutua syylliseksi murhan-mustaan tekoon, vaikka ei olisi mielessään rikosta tehnyt. Nuo tuossa ympärillä katsovat häneen synkin katsein. Oikein tekevät. He ovat karkeita ja raakoja. Siinä ei ole heidän syytänsä. He ovat häntä solvanneet. Oikein ovat siinäkin tehneet. Mutta he eivät tiedä, mikä hänessä säteilee. Kuinka he voisivat aavistaa, että tämä kidutuksen kumpu on hänen elämässään kirkastuksen vuori? Hän on päättänyt sen pyhittää Helosan ja hänen heimolaistensa asialle, juurta jaksain ja kokonaan.

Tällaiset ajatukset ovat nuoren Svartin kasvot tuolla tavalla kirkastaneet.

Kun hauta on luotu umpeen, hän laskee sille muitten joukkoon omat vähäiset kukkansa. Hyvästelee kädestä Helosan äitiä, isää ja veljeä, joka karttaa häneen katsomasta, ja siirtyy viimeiseksi pikkusisaren luo. Tämän pään hän ottaa käsiensä väliin ja katsoo itkettyneisiin

sinisilmiin, jotka muistuttavat Helosan silmiä. Tyttö alkaa hymyillä. Silmät siristyvät. Niiden nauru jää Joelin mieleen viimeiseksi muistoksi Helosan haudalta. Hän kävelee pois taakseen katsomatta.

Kotona kutsutaan hänet Verner-veljen kamariin. Joelin astuessa sisään kääntyy vanhempi veli tuolillaan:

— Sellaiset narrinpelit, sekä kuhertelut tehtaantyttöjen kanssa että »haaveelliset» hautajaiset työläisten parissa, on jätettävä, jos aiot ... niin, jos aiot tulla ylioppilaaksi ... omaistesi rahoilla. Kuuletko?

— Kuulen kyllä.

Veljekset katsoivat toisiaan ensikerran elämässä silmästä silmään. Vanhemman katseessa oli verestävää kiukkua. Nuoremman silmiin nousi peittelemätöntä uhmaa.

Tämä Haarlan suuri yhteiskuntaromaani, josta esitystehtävämme on peräisin, sai aikanaan jakamattoman suosion. Eikä ihme. Kirjailija koskettelee siinä eräitä yhteiskuntaelämämme ja kansanluonteemme heikkouksia tavalla, joka osoittaa, että hänellä on vilpitön halu asettua ennakkoluulottomasti hetken etu- ja ryhmäpyyteiden yläpuolelle. Samalla »Syyllisten ja syyttömäin» kansallis-yhteiskunnallinen tausta on siksi laaja, sisäinen ote siksi luja, kansa- ja ihmissielun luotaus siksi syvää, että se laajentuu ikäänkuin koko 90-luvun polven itsetunnustukseksi ja miksei: myös kaiken sen syytökseksi, mitä edelliset polvet olivat tehneet tai tekemättä jättäneet.

Lauri Haarlan dramaattinen kirjailijaluonne vaikuttaa, että hänen epiikkansakin tarjoo varteenotettavia esityksellisiä mahdollisuuksia. »Syylliset ja syyttömätkin»

soveltuisi luettavaksi vaikka kannesta kanteen, jos kuka vain jaksaisi sen urakakseen ottaa. Mutta se nyt ei ainakaan tässä yhteydessä tule kysymykseen. Meidän on tyydyttävä vain eräisiin kohtauksiin. Mutta mihin? Se askarrutti mieltäni kauan. Lopuksi valitsin kuitenkin romaanin päähenkilön ja ihastuttavan Helosan kauniin rakkaustarinan, joka käsitykseni mukaan on yhtä järkyttävä kuin inhimillinenkin.

Sanoin edellä, että tämä romaani soveltuisi vaikka kokonaisuudessaan »luettavaksi». Kaikki kirjathan ovat luonnollisesti tehdyt luettaviksi. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan tarkoiteta *sitä* lukemista, minkä ymmärtäväinen lukija hyvin oivaltaneekin. Haluan vain korostaa erityisesti sitä seikkaa, että juuri »Syyllisiä ja syyttömiä» on pyrittävä nimenomaan lukemaan, s.o. kertomaan yleisölle eikä suinkaan lausumaan, deklamoimaan, jos kohta me tuolla sanalla ilmennämmekin sentapaisen suullisen esitystaidon saavutukset, jotka kohoavat jo taiteelliselle tasolle. En tiedä, minusta on aina sana lausunta tuntunut vastenmieliseltä, siitä huolimatta vaikka se paremman puutteessa sisältyy tämänkin oppaan nimeen. Varsinkin meillä näet lausutaan — huudetaan, mahtaillaan, tunteillaan, teeskennellään, skandeerataan — liian paljon. Riittää kun luemme henkevästi. Tarkoitan: hyvän maun ja kirkkaan älyn tulee hallita tunnevoimaamme, mikä, sen pahempi, tavallisessa lausunnassa monesti unohdetaan.

Juuri epiikkaa ennenkaikkea ei saa missään tapauksessa lähteä älyttömästi lausumaan, asia, joka erityisesti koskee myös Haarlan kerrontaa.

»Helosan rakkaus» jakaantuu esityksellisesti oikeastaan kuuteen pääosaan: Helosan ja Joelin tutustumiseen, heidän seurusteluunsa, Helosan kuolemaan ja siitä

johtuvaan Joelin epätoivoon, kohtaukseen Helosan kotona, Helosan hautajaisiin ja Joelin kotiinpaluuseen, joista kullekin on annettava oma pohjavärinsä ja maalattava samalla tietysti myös sivuvärejä niin paljon kuin kunkin äly ja tunne myöten antavat. Jo ensi otteissaan esittäjän on tarkattava niinikään katkelman eri henkilöitä, joista tärkeimmät luonnollisesti ovat Helosa ja Joel, pystyäkseen ne omaksumaan ja kuvaamaan niin eloisasti kuin suinkin.

Katkelman alkukohtauksen ensi kappaleissa on vilkkautta ja vauhtia. Joel on reipas, varma, itsetietoinen, ihastunut, lohduttava ja Helosa taasen arka, ujo, avuton, hätääntynyt. Toinen osa, jonka perustunnelma on aurinkoinen ja onnentäyteinen, alkaa myös hyvin vauhdikkaasti. Joelin levottomuus, tehtaasta palaavat työläisjoukot, paperossin viskelyt, ukkorukat ja tehtaantyttöjen heittelemät ilkeydet on kukin kohdaltaan omalaatuisekseen ilmennettävä. Helosa on iloinen, hän lehahtaa kevyesti — kuin Kalevalan Aino — Joelia kohti, on raikas, veikeä ja pojan suuttuessa hiukan pisteliäskin. Joel säteilee ihailua ja rakkautta, mihin tyttö vastaa ilakoivasti ja vähän koketoivasti, mutta samalla kuitenkin harrasta kiintymystä osoittaen. He kulkevat kuin huumeessa. Paukkuva pakkanenkaan ei heidän hurmaansa laimenna, vaikka se aiheuttaakin sitten lopuksi kaiken luhistumisen. Ulkoinen viima ja sisäinen kuume — siinä muuten vastakohdat, joiden varaan voidaan paljon esityksessä rakentaa. Heidän onnensa suurina hetkinä siirtyy keskustelu joskus arkisiin asioihin, vieläpä sosialisiinkin kysymyksiin. Seuraa oikea väittely. Kumpikin puolustaa omaa katsomustaan — Helosa kipakkana ja oikeana proletaarityttönä —

kunnes kaikki päättyy sulaan sovintoon, jossa rakkauden hurmio aivankuin huipentuu.

Kolmatta pääosaa hallitsee pettymys, epäily ja tuska. Nousua seuraa lasku, joka keskittyy kuivaan, hiukan kummeksuvaan toteamukseen, ettei Helosa eräänä iltana kohtauspaikalle saapunutkaan. Joel karkoittaa vielä epäilynsä ja vaipuu vuoteessaan haaveittensa maailmoihin. Koko kappale on esitettävä herkästi, lämpimästi uneksien. Mutta sitten, kun tyttö ei tullut seuraavinakaan iltoina, Joelin epäilyt muuttuvat levottomuudeksi. Hänestä kuvastuu vuoroon kiireellinen malttamattomuus, vuoroon hätä. Hän syöksyy sairaalaan, saatuaan kuulla asian oikean laidan, toivon ja toivottomuuden ajamana. *Kuollut* sanaan on keskitettävä koko hänen kipenöivä tuskansa, joka parahduksen tavoin hänestä purkautuu. *Tulirokkoon — eilen* seuraavat sitten lyhyen tau'on jälkeen ahdistavina jälkihuokauksina. Kahdessa seuraavassa lauseessa Joel kuvataan sisäisesti aivan turtuneeksi, suorastaan jäätyneeksi. Vähitellen, ikäänkuin tunnustellen, esitys alkaa kuitenkin saada eloa ja vauhtia, kohoten viimein nopeiksi epätoivoisiksi syöksyiksi.

Huomautettakoon tässä ohimennen, että »köpittävälle» ukolle, samoinkuin tehtaan tytöllekin on keksittävä myös oma sanontatapansa. Ehkäpä edellinen sopinee tyylitellä yläsävelissä puhuvaksi, melkein laulavaksi, hiukan omituiseksi ja jälkimmäinen aluksi makeilevaksi ja lepertelevaksi, mutta sitten vakavaksi, melkein syyttäväksi.

Kohtaus Helosan kotona on perustunnelmaltaan painostava, hermostuttava ja kiusallinen. Joel on tyynenrauhallinen, joskin syvästi masentunut ja epätoivoissaan. Ukko puhuu aluksi julman asiallisesti, raatelevasti, mutta

muuttuu vähitellen, huomattuaan Joelin murheen raskauden, leppeämmäksi. Poika on ja pysyy karkeana ja uhkamielisenä. Pikku tytön lapsellisen viaton ja kirkas sanonta saa ikäänkuin laukeamaan kohtauksen ahdistavan jännityksen.

Haudalla jatkuu painostava mieliala edelleen. Kaiken surun ja murheen yllä lepää eräänlaista uhkaa. Joelin kukat ja hänen lämmin hyvästelynsä saa vihdoin paineen siinä määrin höltymään, että yksinpä Helosan velikin alkaa tuntea häpeää menettelynsä johdosta.

Joelin käräjöinnissä oman itsensä kanssa ja hänen muissa sisäisissä tunnustuksissaan on haltioituneisuutta ja kiihkoa. Hänen lähdössään taasen on jotain varmaa ja ennusmerkillistä.

Viimeisen kohtauksen yllä lepää ukkosta. Verner puhuu kylmästi, itsetietoisesti, ivallisesti ja uhkaavasti. Joel vastaa lyhyesti ja rauhallisesti, mutta myös varmasti ja uhmaavasti. Loppukappaleen sanonnoissa on asiallisuutta, täsmällisyyttä ja aavistuksellisuutta.

Katkelma, jota esitysteknillisistä syistä on vähän lyhennetty, soveltuu pituudestaan huolimatta kehittyneemmille lausujille mainiosti, tarjoten erinomaisen tilaisuuden älylliseen harkintaan ja äänen monipuoliseen käyttelyyn.

BJÖRNSONIN MUISTOLLE.

Kuolinruno.

(Knut Hamsun.)

Tuli viesti oven suuhun —
moni ihminen itki,
kädet vaimoilta vaipuivat helmaan.
Kaikki seisoivat vuoria, rantoja pitkin
ja tiedustivat, mitä toi sanantuoja.
Tuli viesti oven suuhun:
Se on loppu. Hän on kuollut.

On viesti oven suussa,
hänen surunsa on hyvä,
suru lempeä käyneestä lepoon.
Pää kuninkaan jo painui, on rauhansa syvä,
hänen elonsa ja kuolonsa huhtikuuta oli,
käy kevät yli maiden,
hänen kuunsa, huhtikuu.

Koskaan ei soinut huulilta vienompi huilu,
koskaan ei vakaampi, varmempi toitotus torven:
myrskyä, linnunlaulua, leikkiä lehväin,
liikettä aaltoovan tähkän ja ryskettä korven
oli rintansa kuoro. Mut ylin
soi tenori hilpeä hällä —
näin lauloi, näin laajoin sylin

hän päivää, kukkia, laupeutta kylvi
elontiellään säteilevällä.

Tunnettu maissa, mainittu kansojen kesken,
haastoi hän sukukunnalle kuuntelevalle,
kuin yli talven käy kesä-auringon kierto,
niin hän nosti ja päästi ja viittasi korkealle.
Hän tääll' oli kansan paimen,
hän siell' oli rankaisuraippa,
oli mykkien ääni, ja kansain
yli maailman kamppailevaisten
oli kilpi ja suojaava vaippa.

Maan kansojen kamppailevaisten hän
oli kilpi ja suojaava vaippa.

Kellään ei niin heikkoja hetkiä lie kuin
urholla juuri. Keskellä luotien sateen
turvaton mies on. Helppo on haavoja haahteen,
mi paljastaa koko kylkensä, ampua kateen.
Oi, valtava päämies, suuri,
sa kaikessa, kaikessa suuri!
Runolaulussa, puheessa, työssä
ja kantamisessa kuormain:
olit Norjan oikea muuri!

Niin, kantamisessa kuormain hän
oli Norjan oikea muuri!

Nyt aamu punaa tunturit aurinkomaansa,
sen perimme hältä ja viimeisen kukkivan viinin.
Nyt hiljaa! Liukuu varjossa äänetön laiva,
se sankarin kantaa, se laskee rantahan kiini.

Loi monta hän siltaa ja purki,
nyt koskee hän viimeisen kaarta,
nyt rauhaan suureen hän soutaa,
hän kuoleman virtaa kulkee
päin tumman tuonelan saarta.

Niin, kuoleman virtaa kulkee hän
päin suuren rauhan saarta.

Jo kolmattakymmentä vuotta on Björnsterne Björnsonin jylisevä ääni ollut vaienneena ja hänen aurinkoinen, intomielinen olemuksensa levännyt Norjan mullassa. Mutta ken meistä ei nauttisi edelleen hänen epiikastaan, dramatiikastaan, lyriikastaan ja säihkyvistä puheistaan, jos vain otamme vaivaksemme niihin syventyä. Niin — jos me sen tekisimme, silloin varmaan havaitsisimme, että hänen maanmiehensä, nykyisen Norjan kuuluisin kirjailija, Knut Hamsun on osunut oikeaan luonnehtiessaan Björnsonin ylevää, kaivattua hahmoa tässä kuolinrunossa.

Alkusäe sanotaan toteavasti, asiallisesti ja jätetään avoimeksi, s.o. ajatusta ei suleta, vaan annetaan sen ikäänkuin jatkua. Seuraa alakuloista kummastelua ja miltei kuiskailevaa aavistelua. Taasen samantapainen toteamus. Viimeinen säe melkein kuiskaavasti huo'aten, hän-sanaa painottaen, sillä Norjassa oli vain yksi ainoa *Hän:* Björnsterne Björnson.

Toinen säkeistö on viritetty kauttaaltaan raskaan surun soinnuttamaan sävyyn. Kaksi seuraavaa taasen, jotka maalailevat runoruhtinasta eri puolilta, on tulkittava yleensäkin verraten nopeassa tempossa. Kummassakin säkeistössä sanonta sitäpaitsi yltyy vielä lop-

pua kohden. Tarkattakoon samalla myös jaoitteluja ja vastakohtaisuuksia, samoin äänen nousuja ja laskuja, jotka tässä, kuten aina kuvailevissa esityksissä, ovat eritoten paikallaan. Kahden viimeisen säkeen painokkaalla toistolla lyödään asia aivankuin lukkoon.

Pitemmän tau'on jälkeen tapaa lausujan lamaannus. Hän puhuu ellei nyt juuri heikostikaan läähättäen, niin ainakin riutuneesti ja hiukan katkonaisesti, kunnes loppu kasvaa jälleen runoilijalle intoutuneeksi, yltyväksi ylistykseksi. Uudelleen toisto ajatuksen ponnekkaaksi kiinninaulaamiseksi!

Viimeinen säkeistö on esitettävä kauttaaltaan rauhallisesti ja tummasti — kohoten se siinä suhteessa jälleen uudistuvassa toistossa huippuunsa, mutta samalla milloin juhlallisen verkkaisesti, milloin soinnittomassa, kuiskaavassa sävyssä.

Tämä kuolinruno vaatii erikoisen huoliteltua sanojen ääntämistä ja äänenkäyttelyä harkittuine taukoineen ja tempovaihteluineen. Se on kuin kauneinta musiikkia, mitä ei ole lupa pilata arkisin sävyin ja painoin.

VANHA LAULAJA.

(Lauri Hannikainen.)

Pimenee syysilta. Nouseva myrsky viuhahtaa puiden latvoissa. Alkaa vihmoa vettä.

Kulkija kiiruhtaa käyntiään. Taloon pitäisi ennättää yöksi.

Kas! Jo vilkkaa valo. Siinähän on Ristivaara! Siinä matkan määrä! Suuren laulajan koti.

Sydän pampahtaa kulkijan rinnassa. Juoksujalkaa hän rientää vaaran rinnettä ylös.

Hetki vielä ja niin saa hän hämärtyvässä pirtissä, takkavalkean hiipuvassa loisteessa kuunnella kuulun laulajan vierettelevän virsiään vanhoista urohista. Ja heläjää silloin isien perintökannel hurmaavasti suuren soittajan sormissa.

Niin hän mielessään kuvailee.

Hän astuu pirttiin. Siellä on väki pitkän pöydän ääressä parhaillaan ilta-ateriaansa nauttimassa.

— Terve vierahalle! kuuluu pöydästä.

— Terve taloh! Onhan tämä Pedri Shemeikan talo?

— Niin on! Käy sie vierahaisein suoloa leibeä ottamah! virkkaa vanha emäntä pöydän takaa.

Vieras käy pöytään ja tervehtää siinä istujia. Suurella kunnioituksella, melkein vavisten, hän tarttuu vanhan ukon harmaaparran käteen, arvaten hänet Karjalan

kuuluksi Pedriksi, mainehikkaaksi laulajaksi, urheaksi karhunkaatajaksi, uljaaksi petranhiihtäjäksi.

— Siehän olet Pedri Shemeikka?

— Hän se on! vastaa nuori väki. — Puhukaa kovempaa! Ukolta on kuulo melkein mennyt.

Ukko havaitsee, että vieraan sanat olivat tarkoitetut hänelle. Hän suoristautuu ja asettuu aivan vieraan eteen. Komea mies vielä, vaikka ikää jo yli yhdeksänkymmenen.

— Mitäbä vieras sanoo?

— Sanoin vain, että siehän olet Pedri Shemeikka! Laulajien kuningas, suuri kanteleensoittaja!

— Mie olen!

Vieras koroittaa äänensä ja, jotta ukko paremmin kuulisi, huutaa aivan hänen korvaansa:

— Tulin sinun lauluasi kuulemaan! Sinun kuuluisata kanneltasi kuulemaan! Maineesi on kauas kulkenut. Tahdoin miestä itseänsä nähdä!

— Laulaa siulle saatan, a soittaa en ... *Ei ole kanneltal*

— Ei ole kannelta? Kanteleensoittajien kuninkaallako ei ole kannelta? huudahtaa vieras, tuskin tajuten mitä kuulee.

— Ei ole!

— Miten se on mahdollista?

— Herrat vietih!

— Miten vietih?

— Katsho, veli! Kaunihisti pagistih, markat maksettih, da i niin vietih!

— Mitkä herrat? kivahtaa vieras.

— Mitä lie gasetanloatijoita oltih! huokaa ukko.

Murhe täyttää vieraan mielen. Taas siis sama juttu! Monenmoiset Karjalan kävijät, ajattelemattomat kerääjät, jotka kaikkialta ihanista runokylistä ovat hevos-

kuormittain kanteleita mukaansa raastaneet ja siten kanteleensoitolle Karjalassa ennenaikaisen kuoliniskun antaneet, ovat siis itse kanteleensoittajien kuninkaaltakin hänen pyhän perintösoittimensa ryöstäneet!

Miks'eivät soittajat tee uusia itselleen?

Eihän niiltä vanhoilta puolisokeilta ukoilta enää tule uusia tehdyksi, ja nuoret eivät osaa tai eivät viitsi.

Ei siis neuvona muu kuin kärsiä soiton puutetta viimeiset elämänsä päivät, niinkuin on kaiken muun puutetta koko elämänsä ajan oppinut kärsimään.

Levolle vaipuu talon väki. Levolle vaipuu vieraskin. Uni vaan ei silmiin tahdo tulla. Hänen mielessään kiertää uudelleen ja uudelleen: enkö siis kuuluisan Pedrin soittoa saanutkaan kuulla!

Aamusella ensimmäisten nousijain keralla nousee myös vieras vuoteeltaan. Talon nuoren väen neuvomana hän löytää kuivan haapaisen puun, saa pyytämänsä työkalut ja niin alkaa veistellä, jotta pirtti roikaa.

— Mitäpä veistelet, vieras?

— Kanteloa sinulle, ukkoseni!

— Osannetko loatie!

— Olen nähnyt loa'ittavan!

Ja syntyihän siitä vihdoin kantele kuin syntyikin! Hievahtamatta oli ukko työn kulkua seurannut ja missä vieras näytti epätietoinen olevan, siinä aina opastanut.

Kantele oli valmis. Messinkilankaa kieliksikin löydettiin.

Riemuisalla mielellä ukko otti kanteleen käsiinsä, hyväili sitä kuin lasta, rupesi vähitellen vääntelemään tappeja, vääntelі ja käänteli, nosti korvalliselleen ja taas vääntelі... Mutta äsken niin valoisaksi käynyt katse alkoi vähitellen synkentyä hänen syväpiirteisillä kasvoillaan.

— Ei saa kannelta sopeeseen! kuiskasi pirtti.

Ukko oli käynyt niin vähäkuuloiseksi, ettei kyennyt enää kannelta virittämään. Jotenkin tyytyväisen näköisenä hän sen kylläkin monasti laski polvilleen ja heläytti, mutta tunsiko hän sen sormenpäissään, vai kuuntelevan väen kasvoistako luki, ettei soitto soitolle tuntunut, kun hän sen äkkiä taas tempasi korvalliselleen, alkaen jälleen väännellä kielitappeja.

Niin meni päivä, meni toinen. Kannel ei tullut sopeeseen. Ei saanut ukko kieliä sovintoon. Ja kukaan ei saattanut auttaa! Avutonna seisoi koko pirtti, niin soittajan lapset kuin lastenlapsetkin ja naapurien väki, samoinkuin kanteleen laatijakin.

Vähän puuttui enää. Mutta sitä vähää ei kukaan kyennyt saamaan aikaan!

Ukko kävi synkäksi. Hän ei puhunut mitään, ei kohottanut katsettaan. Hän vain hiljaa näppäili kieliä.

Tuska valtasi kaikkien mielen. Rintaa painoi omituinen ahdistus. Sanomaton alakuloisuus levisi pirttiin. Ihmiset liikkuivat ääneti kuin kuolevan vuoteen äärellä. Kaikki puhelukin tapahtui vain kuiskaillen.

Jokainen tunsi, jollei muuten, niin vaistomaisesti, että nyt on menossa jotakin pyhää, jota ei koskaan enää saada takaisin. Mahti on menossa maan rakoon jo ennen mahtajan menoa!

Riutuu ilta. Hämärtyy pirtti. Ukko siirtää kanteleen polviltaan. Pimeimpään nurkkaan hän sen laskee. Kuuluu hiljainen kolahdus ja samalla kumma, tuskin tuntuva kielen värähdys, kuin haudan takaa . . .

Pirtti vavahtaa.

Kuuluu ukon ääni:

— Jo ne on minun soittoni soitettu, minun lauluni laulettu — — —

Tässä erinomaisen tunnelmallisessa palasessa, joka soveltuu mainiosti Kalevala-juhlien, mutta myös muiden vakavasisältöisten tilaisuuksien ohjelmiin, on esittäjän kiinnitettävä huomiota varsinkin kulkijan ja vanhan laulajan luonnehtimiseen.

Ensiksikin nimihenkilö.

Runolaulajat ovat yleensä kaikki kuuluneet Karjalan korpikansan henkiseen ylimystöön. Miehisen mitan täyttäviä he ovat olleet sielultaan, varreltaan, parraltaan, voimaltaan. Tämä koskee varsinkin kuuluja Shemeikkoja, joita Alpo Sailo — Karjalan runolaulajien tunnettu muotooja — kuvailee Kalevalaseuran 8. vuosikirjassa näin: »Shemeikka-suvun edustajia on kutsuttu Karjalan salojen aateliksi. Se maininta on heihin nähden paikallaan. Selvimmin havaittavat ominaisuudet heissä olivat juuri aateluutta edellyttäviä: heissä oli mielenylevyyttä, ryhdin jaloutta, pidättyväisyyttä puheessa, nopeutta toiminnassa, pelottomuutta ja tyyneyttä vaaran hetkinä. Ja lisäksi: mielensä syvimmässä he miettivät syntyjä syviä, asioita ainaisia; heidän sormissaan oli voimaa puristamaan karhukeihästä ja samalla herkkyyttä koskettelemaan kanteleen kieliä.»

Kuinka sattuvasti nuo rivit kuvaavatkaan heidän suurintaan: Pedriä, voittamatonta laulajaa, kanteleensoittajaa ja tietäjää, mainehikasta petranhiihtäjää, sudenajajaa ja karhunkaatajaa. Mutta kaikista avuistaan huolimatta Pedri Shemeikka oli itse vaatimattomuus, täysin vapaa ulkoisesta mahtailusta ja suurista teatterieleistä. Jos hänessä taasen ilmeni jotakin sellaista, mikä sai jokaisen suhtautumaan häneen kunnioittavasti ja miltei pelonsekaisella ihailulla, se johtui kokonaan hä-

nen sisäisestä mahdistaan ja ylevän-rauhallisesta ryhdikkäästä olemuksestaan.

Siinä piirteitä, jotka liittyvät Pedri Shemeikasta yleisesti saamaamme kuvaan. Ja ne ovat samalla piirteitä, jotka — ehkäpä vielä syvennettyinäkin — yllä-olevissa tuokiotunnelmissakin koristavat runolaulaja-vanhuksen kulmia. Lukijan on saatava ne vain kyllin tehoavasti ilmennettyä. On itsestään selvää, että tällöin on liikuttava tyynissä, matalissa rintaäänissä ja, jos mahdollista, saatava esille henkilön korkea vanhuus, vieläpä hänen kuuroutensakin. Pedrin luonteen karakterisoinnissa on ensimmäinen tärkeä kohta se, jossa hän tunnustaa, ettei omaa edes kanneltakaan enää. »Ei ole kannelta!»-sanonta on tosin vain toteava, mutta sen kuivaan asiallisuuteen, joka on aivan kuin jatkoa »Laulaa siulle saatan, a soittaa en . . .» ajatukselle, sisältyy syvä murhe rakkaan välineen ja siihen nojautuvan taidon aavistetusta, lopullisesta menetyksestä, menetyksestä, joka ei koske ainoastaan häntä itseään, vaan Karjalaa koko laajuudessaan. Mitenkäkö tulkittava? Ainakin pääsävynä on syvä huokaus paikallaan. Kaikki muu taasen on jokaisen itsensä harkittava.

Vaikuttava on lyhykäisyydessään myös vuoropuhelu »gasetanloatijoista.» Pieni katkeruudenpirahdus ukon suuhun lienee siinä puolustettavissa, vaikkakin hän yleensä toteaa raskaan menetyksensä tyynesti ja luontevasti. Kohtuus on tässä sitäkin paremmin oikeaan-osuva, että puhuttelijan kummasteleva, kiihkeä suuttumus muodostaisi sille sopivan vastakohdan. Suorastaan liikuttava on sitten Pedrin ilo, kun hän saa uuden kanteleen. Kuinka lämpimästi hän sitä hellii ja kuinka tottuneesti hän sitä käsittelee. Ihan vanha Väinämöinen muistuu mieleen koivuisine kanteloineen. Mutta —

niin, sitten tulee mutta: hänen muinainen ystävänsä ei taivukaan enää vireeseen. Lausujan maalailevan riemun ja innostuksen on painuttava näin ollen vastakohtaansa. Äänen korkeus laskee ja sanonnan ilakoitseva tempo hidastuu. Äänensävy muuttuu toisinaan yksitoikkoiseksi, miltei soinnittomaksi. Hidastelevan sanonnan väliin voitaneen joihinkin kohtiin sijoittaa taukoja tuskaisen, odottavan, jännittyneen tunnelman aikaansaamiseksi, mikä kaartuu ensin kuolonhiljaiseksi alakuloisuudeksi ja sitten juhlalliseksi, melkeinpä pyhäiseksi uhritoimitukseksi. Riutuva ilta kuvaa lopuksi sitä hiljaista, mykkää alakuloisuutta, minkä kuulun laulajan ja soittajan hartaat, mutta epätoivoiset yritykset ovat herättäneet. Se, samoinkuin kaikki muutkin sitä seuraavat huomiot, on esitettävä hitaasti, hiljaisesti, kuivan asiallisesti, jotta Pedrin raskas, sielun syvistä uumenista kumpuava huokaus muodostuisi kuulijan korvassa kauan soivaksi loppu-akordiksi.

Ja vihdoin: kuinka olisi kulkija luonnehdittava? Hän on ilmetty Lauri Hannikainen itse. Luin useamman kerran »Vanhan laulajan» hänelle aikanaan ja karakterisoin »Kulkijan» juuri hänen kaltaisekseen: reippaaksi, iloiseksi, intomieliseksi, kiihkeäksi, neuvokkaaksi, lämpimäksi, Karjalan verrattomaksi palvojaksi. Kaavailuni sai sanonnoissani ja otteissani hänen hyväksymisensä. Kehoittaisin lukijaakin varteenottamaan nämä viittaukseni ja kiinnittämään silloin varsinkin esitystehtävän alkuun aivan erityistä huomiota, alkuun, jossa lyhyin, iskevin lausein kuvatun ankaran luonnonuhkan jälkeen esitetään meille salskea nuorukainen, täynnä kiirettä, intoa ja pyhää odotusta lähetessään unelmiensa päämäärää, kuulua Pedri Shemeikkaa, jonka laulun ja soiton maine oli kantautunut yli koko Suomen niemen.

ÅSEN KUOLEMA.

(Katkelma Ibsenin »Peer Gyntistä».)

Åsen tupa. Ilta. Pystyvalkea palaa ja valaisee takassa. Kissa tuolilla sängyn jalkopäässä.

Åse makaa sängyssä ja hapuilee levottomasti peitonpäällystä.

Åse.

Miten viipyy hän viipymistään!
Hyvä luoja, jos jääkin pois!
En saa sananviejää mistään;
ja niin paljon virkkamist' ois.
Niin äkkiä siis! Niin niukka
jäi aika! Ken arvasikaan?
Oh, kunpa en liian tiukka
minä hälle ois ollut vaan!

Peer Gynt.

tulee.

Hyv' iltaa!

Åse.

Palkitse, luoja!
Rakas poikani, saavuithan siis!
Miten tohditkin? Hengen suoja
kun on kielletty!

Peer Gynt.

Hengestä viis!
Teki vain nyt mieleni tietää,
miten täälläkin jaksetaan.

Åse.

Niin, Kaarin nyt hävetä sietää;
ja ma rauhassa lähteä saan!

Peer Gynt.

Mitä? Lähteä? Minne hoppu
muka sulla on mennä noin?

Åse.

Ah, Peer, jo on läsnä loppu;
jo tilini tehdä voin.

Peer Gynt.

vääntelelkse ja käy pitkin permantoa.

Nyt vasta se vaikea alkaa; —
sitä pakoon *sielt'* oli tie —!
Sun kylmiikö kättä ja jalkaa?

Åse.

Niin, Peer; liki päätös lie. —
Kun murtuu silmäni multa,
niin hiljaa ne umpeen luo.
Ja toimita arkku, mut, kulta,
hyvin kaunis; se mulle suo!
Ei, sehän on totta —

Peer Gynt.

Älä noista
nyt haasta; viel' aikaa on!

Åse.

Niin, niin.

Katselee levottomasti ympäri tupaa.

Se on niiden moista!
Näin ryöstivät kartanon.

Peer Gynt.

väännähtäen.

Joko taas?

Tylysti.

Mun on syyni se piina.
Sitä hokea kelpaa kai!

Åse.

Sun? Ei, se sen-vietävä viina
kovan onnesi aikaan sai!
Olit, rakkaani, silloin päissäs,
et tiennyt, kun teit sen työs;
ja peuralla kiidättäissäs
pääs pyörään jo kai kävi myös.

Peer Gynt.

No niin, koko juttu heitä!
Älä hautele harminas!
Nyt kaiken, mi painais meitä,
me säästämme — tuonnemmas.

Istuutuu sängynlaidalle.

Niin, äiti, nyt saamme haastaa,
mut vain, mitä tuuli tuo.
Pois kaikki, mi mieltä raastaa
ja vaivaa, varjoa luo! —
Kukas tuossa on kykkeröisin,
jos ei mirri, — viel' elää mies!

Åse.

Niin kummailee se nyt öisin;
ain' enne se totta ties.

Peer Gynt.

toisaalle kääntäen.

Mitäs kuuluu kylälle, täällä?

Åse.

hymyillen.

Tytär jossain, ne juttelee,
muka metsiin ois menopäällä —

Peer Gynt.

nopeasti.

Mads Moen miten viihtynee?

Åse.

Tytär ei muka huoli, vaikk' karvaat
kyll' itkut on vanhusten.
Menes käymään siellä; — ehk' arvaat
sinä, Peer, mikä auttais sen —

Peer Gynt.

Mut seppä, kuink' on sen laita —?

Åse.

Sepän heittiöst' ole vait!
Se eiköhän paremmin maita,
nimi tuon tytön, tiedät kait —

Peer Gynt.

Ei, äiti, nyt saamme haastaa
me vain, mitä tuuli tuo.
Pois kaikki, mi mieltä raastaa
ja vaivaa, varjoa luo!
Jano onko? Tuonko ma juomaa?
Paha kai sun on koukussa noin?
Sama sänky — sit' enkös huomaa —
jossa piennä ma piehtaroin!
Sit' muistatko, kun tulit illoin
Sen jalkoihin istahtain
ja mun vaipalla peitit, — kas silloin
minä satuja kuulla sain!

Åse.

Ja nuo reki-leikit kahden,
isäs mennessä retkilleen!
Oli lattia jäänä lahden,
ja peitto ryijynä reen.

Peer Gynt.

Niin mut paras kaikesta tuosta
oli, äiti, — muistatko sen —
hepat oivat, ne osasi juosta —

Åse.

Kysy vielä! No, kuinkas en —?
Minä Karilta vain — mitäs muuta —
rahipölkylle mirrin toin —

Peer Gynt.

Ja linnaan lännemmäs kuuta,
itäpuolelle päivänkoin,
hei, Sooria-Moorian linnaan
vei valjakko vaahtosuu,
mait', ilmoja, kannustinnaan
sun noutamas kyynärpuu.

Åse.

Sevâll' istuin ma, ohjissa siellä —

Peer Gynt.

Niin, niin; hevot lentää sai;
ja myötään sa käännyit tiellä
ja kysyit, kylmikö vai —?
Ole siunattu, ain' oli sielus
toki hellä, sun häijylään —!
Mitä voihkit?

Åse.

Niin kova on pielus.
Rupes selkääni särkemään.

Peer Gynt.

Minä kohennan; koitahan oisko
nyt helpompi maata. Kas noin!

Åse.

levottomasti.

Ei, Peer, pois mielisin!

Peer Gynt.

Poisko?

Åse.

Niin, kovin jo halavoin.

Peer Gynt.

Älä nyt! Vedä peittoa ylle.
Tähän jalkopäähän mä jään.
Ja nyt seikkojen sepittelylle,
sill' ilta me lyhennetään.

Åse.

En saa minä rauhaa rinnan;
kun postillan toisit vaan!

Peer Gynt.

Pidot Sooria-Moorian linnan
on prinssin ja ruhtinaan.
Sinut vien yli nummien; lepää
vain vällyissä siellä niin —

Åse.

Rakas Peer, pois eikö ne epää?

Peer Gynt.

Ei! Kumpikin kutsuttiin!

Heittää nauhan tuolin ympäri, jolla kissa makaa, ottaa kepin käteensä ja istuu ajosille sängyn jalkopäähän.

Hei, musta, muutappas jalkaa!
Vilu eihän sull', äiti, lie?
Niin, niin; eri vauhti alkaa,
sen tuntee, kun Virma vie!

Åse.

Rakas Peer, mitä kuulen? On kuin
mikä sois —?

Peer Gynt.

Ajokulkuset vaan!

Åse.

Miten kaikuu se vankuin ja vonkuin!

Peer Gynt.

Yli vuonon nyt kuljetaan.

Åse.

Mikä pauhu ja kohina kumma?
Se niin mua hirvittää!

Peer Gynt.

Vain nummen kuusikko tumma
soi tuulessa. Rauhaan jää!

Åse.

Mikä välke? Mi metsänrinnan
noin saa tulen-säkeniin?

Peer Gynt.

Näet portit ja ikkunat linnan.
Ne tanssii, kuuletko?

Åse.

Niin.

Peer Gynt.

Pyhä Pietari portilla näyttää
jo tietä —

Åse.

Ja tervehtää?

Peer Gynt.

Hyvin syvään, ja viinillä täyttää
tulomaljan mi virkistää.

Åse.

Myös kakkuja tuoko?

Peer Gynt.

Kantaa
täpötäytenä tarjoimet!
Ja ruustinna-vainaa antaa
sulle kahvit ja leivokset.

Åse.

Mekö yhteen siell' ihan totta?

Peer Gynt.

Niin usein kuin tahdot ja suot.

Åse.

Mihin riemuhun ansiotta,
rakas Peer, minut raukan tuot!

Peer Gynt.

läjähyttäen ruoskaa.

Hei, Musta, muutappas jalkaa!

Åse.

Kun et vain aja eksyksiin?

Peer Gynt.

läjähyttää taas.

Täm' on lavea tie.

Åse.

Mua alkaa
jo matka raukaista niin.

Peer Gynt.

Näen linnan jo; vain lyhyt hetki,
niin saavut.

Åse.

Siis levähtää
voin silmät ummessa. Retki
sun turviis, poikani, jää!

Peer Gynt.

Hei, Virma, varsani, juokse!
Sitä tungosta! Pyrkijät nuo

kaikk' ahtuvat portin luokse.
Peer Gynt nyt äitinsä tuo!
Pyhä Pietari, — tottako kuulen?
Muka äitiä päästäis et?
Moist' eukkoa kauan, ma luulen,
haet, ennenkuin löytänet!
Se ei mitään, jos minut estit;
saa kääntyä portilta tie.
Suurkiitos, jos suodaan kestit;
hyvä ilmankin lähteä lie.
Tein kaskuja, ettei riitä
piru saarnastuolissakaan;
kanaks äitiä haukuin siitä,
kun kaakotti toisinaan.
Mut hälle täys arvo te suokaa,
miten parhaiten kohdelkaa!
Nykypäivisin verroille tuokaa,
jos lie ketä parempaa! —
Ho-hoo; tuoll' on Isä-Luoja!
Pyhä Pietari, nyt sun vie —!

Syvällä äänellä.

Jätä pehtorin-elkesi nuo ja
emo Åselle anna tie!

Nauraa ja kääntyy äitiin päin.

Mitäs sanoin, vai tiekö ei aukeis!
Jokos nyt, jo ne pokkurois! —

Pelästyneenä.

Miksi katsot, kuin silmäsi raukeis?
Taju onko sult' aivan pois —?

Menee päänpuolelle.

Älä tuijota noin, emo kulta,
puhu; Peer, oma poikas oon!

Tunnustelee varovasti hänen otsaansa ja käsiään; sitten hän heittää nauhan tuolille ja sanoo hillityllä äänellä.

Vai niin! — Ajo päättyi sulta!
Hepo joudat jo heinikkoon.

Sulkee hänen silmänsä ja kumartuu hänen ylitseen.

Ota kiitos nyt hellinnästä,
jota piennä kuin suurna koin!
Mut kiitä myös kiittämästä —

Painaa poskensa hänen huuliansa vasten.

Oli kyydistä tuo; kas noin!

Torpparinvaimo

tulee.

Mitä? Peer! No, nyt huoleen ja vaivaan
apu saatihin raskaimpaan!
Miten nukkuu hän, isä taivaan — —
vai —?

Peer Gynt.

Hys; hän ei nousekkaan!

Kari itkee ruumiin ääressä. Peer Gynt kävelee kauan ympäri tupaa; viimein hän pysähtyy vuoteen ääreen.

Peer Gynt.

Emo toimita pyhään santaan.
Pois pyrkiä täältä nyt saan.

Vaimo.

Hyvin kauaskin?

Peer Gynt.

Meren rantaan.

Vaimo.

Niin kauas!

Peer Gynt.

Ja kauemmas vaan.

Menee.

Monet pitävät »Peer Gyntiä» Henrik Ibsenin (1818—1906) nerokkaimpana valtaluomana. Superlatiivit saattavat tosin usein johtaa harhaan. Tässä tapauksessa tuskin sentään kovin suuresti. Sillä tosiasia on ja tullee sinä aina pysymään, että »Gynt» kuuluu tekijänsä parhaimpiin saavutuksiin ja samalla maailmankirjallisuudenkin merkkiteoksiin.

Henrik Ibseniä on joskus kutsuttu »ajatusten kuninkaaksi». Ja hänen »Peer Gyntistään» on sanottu, että se kohdistuu lähinnä mielikuvituksen erittelyyn. Molemmat mielenilmaisut pitävät juuri »Gyntistä» puhuttaessa paikkansa, sillä tässä jos missä runoilijan ajatukset sivuavat syviä elämäntuntoja ja hänen fantasiansa tapailee milloin värikkäinä kokonaiskuvina, milloin tuhansin vivahduksin kimmeltävinä säikeinä olevaisuuden ja äärettömyyden utuisia rajamaita.

Varsinkin Åsen kuolinkohtauksessa Ibsenin fantasia on luonut kauneinta mitä ajatella saattaa. Suuri Tunte-

maton, sen hiipivä lähestyminen ja lopullinen voitto, on kuvattu niin hienosti ja lämmittävästi, niin kotoisesti ja samalla lumoavan-loisteliaasti, niin vapahduttavasti ja miltei inhimillisesti, että elämän ja kuoleman rajat ikäänkuin häviävät ja suvisen sunnuntai-illan rauha täyttää ihmismielen.

Lausuja voi tuskin tavata paljon kiitollisempaa, mutta samalla myös vaikeampaa esitystehtävää. Draamamuoto vaatii jo sellaisenaan tulkitsijaltaan aivan erityisiä avuja: kirkasta älyä, herkästi muuttelehtivaa tunne-elämää, hyvin vivahdusrikasta ja laaja-asteista ääntä, kouluutettua ele- ja ilmekieltä — kaikki seikkoja, jotka eivät näyttelijälle tuota läheskään yhtä suuria vaikeuksia, hänellä kun on suuresti helpottavana apunaan vastanäyttelijä, puku ja naamioitus, dekoratsionit ja parrasvalo. On kyllä totta, että »Åsen kuolemassa» on tunnelma paljon tärkeämpi kuin draamallinen puoli. Mutta tämä ei suinkaan helpota esitystä, sillä sen tunnelma, joka nojautuu ulkonaisestikin suurelta osalta rytmillisiin ja musikaalisiin aineksiin, on siksi herkkä, ehyt ja hienovarainen, että pieninkin soraääni on omiaan koko esityksen särkemään.

Lausujan onkin ensi kädessä tarkattava kokonaisväritystä, jos kohta hänen ei ole lupa unohtaa, sanoisinko piste- ja viivavivahduksiakaan. Äiti puhuu vanhan ihmisen tapaan korkeahkosti, hitaasti ja lopuksi (eritoten kaksi viimeistä repliikkiä) ahdistuneen katkonaisesti, poika taasen matalammalta, nopeammin ja reippaasti. Eräin paikoin ja varsinkin kuolemanajokohtauksessa keskustelevat he miltei samanvärisesti — vaikka tietenkin eri korkeudelta — toisen aloittaessa siitä äänensävystä, johon toinen lopettaa.

Selvittävät välihuomautukset sanotaan aivan korutto-

masti ja monotoonisesti. Peerin yksinpuhelusta jättäisin kuitenkin pois kolme ensimmäistä reunamuistutusta, viidennen lopun ja viimeisen menee huomautuksen, ne kun ovat omiaan vain häiritsemään itse esitystä. Pelästyneenä sanan paikalle asettaisin kyllä selvennykseksi edellisen huomautuksen toisen osan: kääntyy äitiin päin. Henkilöiden nimiä tuskin on syytä sanoa muuta kuin ensimmäisen kerran esiintyessään.

Painostan vielä lopuksi: esitettäköönpä »Åsen kuolema» pelkkänä lausuntatehtävänä elikä Griegin ihanan musiikin siivittämänä melodraamana tai kuvaelmana, aina on huolehdittava siitä, että sen draamallinen vire säilyy ja ettei varsinkaan sen hieno, erikoislaatuinen kokonaistunnelma pääse rikkoutumaan.

TYRMÄSTÄ TULLUT.

(Yrjö Jylhä.)

Ne löivät mun kahlerautoihin
kuin murhaajan vaarallisimman,
ja kytkivät lyijyliiveihin
hävittääksensä vastustusvimman.

Yöt päivät käsiä vääntelin,
purin hampaani hajalle rautaan.
Pian kauhusta suunnilta huomasin:
elävält' olin heitetty hautaan.

En huudoksi tuskaa pusertanut,
en, vaikka se aivoja särki.
Oli kielikin kitaan kuivanut,
ja päässä jo sumeni järki.

Kai kuolleeksi vihdoin luulivat,
kun olin vain nahkaa ja luuta,
ja tunkion pieleen potkivat
kuin raadon mun ilman muuta.

Eräs lumppuri luita kootessaan
se minutkin kelkkaansa heitti,
vei kotiinsa, hoiteli vuoteessaan,
teki kääreet ja lääkkeet keitti.

Tulin terveeksi, taas olen voimakas
ja ilosta hulluna aivan,
taas sappea täynnä ja raivokas,
oi kiitos vankilan vaivan!

Teräksinen ja kireä, villi ja alkuvoimainen on tämä Jylhän »jylhä» uhkalaulu. Sen sanat ja säkeet putoilevat kuin rautaharkot. Ja sen uhmassa on aika annos oikeata Prometheus-tunnelmaa.

Runon esityksen on liikuttava kauttaaltaan syvissä, väkevissä rintaäänissä. Tällöin on kuitenkin varottava onttoa karjuntaa, mikä vaara tällaisissa tehtävissä vaanii monia lausujia. On pääasia, että ääni on kiinteä ja kyllin lujan tunteen kannattama.

Kolmessa ensimmäisessä säkeistössä on kovanläntä vauhti ilman suurempia pysähtelyjä. Ne kiteytyvät toisiinsa kuin teräsjousen eri ainesosaset. Seuraavat kaksi säkeistöä erotetaan sitten muusta yhteydestä sopivanmittaisilla tau'oilla. Niissä on ote höllempi, kireys muuttunut raskaudeksi, ylpeä uhma lyijyiseksi katkeruudeksi ja ivaksi. Viimeisestä säkeistöstä on puristettava ilmoille voittoisaa tahtoa ja jälleen uhkaa sellaista, joka taivaita tavoittelee; äänellisesti se on myös muita voimakkaampi.

HE TULEVAT KADULLA VASTAANI ILTAPÄIVIN.

(Uuno Kailas.)

He tulevat kadulla vastaani iltapäivin,
he tulevat kovasta työstä, he tulevat tehtaistaan.
Noki niinkuin naamio kasvoilla. Siinä on vakoja hien
Ja kaikkien selkä on painunut kumaraan.

Niin kumarassa he käyvät, niinkuin kaikilla heillä
jokin näkymätön, raskas taakka ois.
Ja heillä on suuret, riippuvat, känsäiset kädet;
ne nyt ovat tyhjät, ne antoivat voimansa pois.

Ja silmät, silmät, ne myöskin tyhjät ovat.
Mykän, liikkumattoman kalvon niissä nään.
Kuin sammuvat hiilet, joita ei palje lietso,
niin kaikki ne hiipuvat, hiipuvat liedessään:

savu, työpajan sauhu viipyy niissä vielä
kuin aamulla, herätessämme, uni yön.
Ja heillä on kaikilla huulet tiukasti kiinni:
kas, heille ei säästynyt sanoja helteessä työn.

He tulevat kadulla vastaani iltapäivin,
he tulevat kovasta työstä. He menevät jonnekin, pois.
Ja kumarassa he käyvät, niinkuin kaikilla heillä
jokin näkymätön, raskas taakka ois.

Runo kuvailee tehtaasta palaavia työmiehiä harmain, raskain värein. Siinä on tuskin ainoatakaan valonpilkahdusta. Ja siksi se liikkuu myös esityksellisesti tummissa sävelissä.

Mielestäni ei ole syytä tässä runossa painottaa liian monia sanoja ja asioita. Otsaketta, johon tavallisesti ei tarvitse erikoista huomiota kiinnittää, pitäisin siinä suhteessa tärkeänä, samoin h e i d ä n tuloaan kovasta työstä ja aavistuksellista menoaan jonnekin pois, heidän painuneita selkiään ja raskasta taakkaansa. Heidän hikisiä kasvojaan, elottomia silmiään, yhteenpuristettuja huuliaan ja hervottomia käsiään varjostetaan vain sikäli kuin se yleiskarakterisoinnin kannalta on välttämätöntä. En tarkoita siis sitä, että lausujan olisi ryhdyttävä varsinaiseen henkilökuvaukseen. Tässähän eivät ole yksilöt kysymyksessä, vaan ainoastaan eräänlainen joukkokäsite, joka on ilmennettävä summittaisemmin, joskin samalla romanttisluontoisemmin. Tempo on hidastelevaa ja taukoilevaa. Koko esityksen on yleensä pysyttäydyttävä harvoissa karuissa viivoissa, mutta ne on piirrettävä sitä tarmokkaammin.

VÄINÄMÖISEN SOITTO.

(Katkelma Kalevalasta.)

Vaka vanha Väinämöinen,
Laulaja iän-ikuinen,
Sormiansa suorittavi,
Peukaloitansa pesevi;
Istuiksen ilokivelle,
Laulupaaelle paneikse
Hopeiselle mäelle,
Kultaiselle kunnahalle.
Otti soiton sormillensa,
Kantelen kätensä alle,
Sanan virkkoi, noin nimesi:
»Tulkohonpa kuulemahan,
Ku ei liene ennen kuullut
Iloa ikirunojen,
Kajahusta kanteloisen!»
Siitä vanha Väinämöinen
Alkoi soittoa somasti
Hau'inruotoista romua,
Kalanluista kanteletta;
Sormet nousi notkeasti,
Peukalo ylös keveni.
Jo kävi ilo ilolle,
Riemu riemulle remahti,
Tuntui soitto soitannalle,

Laulu laululle tehosi;
Helähteli hau'in hammas,
Kalan pursto purkaeli.
  Soitti vanha Väinämöinen,
Ei ollut sitä metsässä
Jalan neljän juoksevata,
Koivin koikkelehtavata,
Ku ei tullut kuulemahan,
Iloa imehtimähän.
  Oravat ojentelihe
Lehväseltä lehväselle,
Tuohon kärpät kääntelihe,
Aioillen asettelihe,
Hirvet hyppi kankahilla,
Ilvekset piti iloa.
  Heräsi susiki suolta,
Nousi karhu kankahalta;
Susi juoksi suuret matkat,
Karhu kankahat samosi,
Viimein aiallen asettui,
Veräjälle vieretäikse,
Aita kaatui kalliolle,
Veräjä aholle vieri;
Siitä kuusehen kuvahti,
Petäjähän pyörähytti
Soitantoa kuulemahan,
Iloa imehtimähän.
  Tapiolan tarkka ukko,
Itse Metsolan isäntä,
Ja kaikki Tapion kansa,
Sekä piiat, jotta poiat,
Kulki vuoren kukkulalle
Soittoa tajuamahan;

Itseki metsän emäntä,
Tapiolan tarkka vaimo,
Sinisukkahan siroikse,
Punapaulahan paneikse,
Loihe koivun konkelolle,
Lepän lengolle levahti
Kanteloista kuulemahan,
Soittoa tajuamahan.

Mi oli ilman lintujaki,
Kahen siiven sirkovia,
Ne tulivat tuiskutellen,
Kiiätellen kiirehtivät
Kunnioa kuulemahan,
Iloa imehtimähän.

Kokko kun kotona kuuli
Sen sorean Suomen soiton,
Heitti pentunsa pesähän,
Itse loihe lentämähän
Soittohon sulan urohon,
Väinämöisen vääntelöhön.

Korkealta kokko lenti,
Halki pilvien havukka,
Allit aalloilta syviltä,
Joutsenet sulilta soilta;
Pieniäki peiposia,
Lintuja livertäviä,
Sirkkuja satalukuisia,
Leivoja liki tuhatta
Ilmassa ihastelivat,
Hartioilla haastelivat
Tehessä isän iloa.
Soitellessa Väinämöisen.

Itse ilman luonnottaret,
Ilman impyet ihanat
Iloa imehtelivät,
Kanteloista kuuntelivat,
Mikä ilman vempelellä,
Taivon kaarella kajotti,
Mikä pienen pilven päällä,
Rusoreunalla rehotti.
Tuo Kuutar, korea impi,
Neiti Päivätär pätevä,
Pitelivät pirtojansa,
Niisiänsä nostelivat,
Kultakangasta kutoivat,
Hopeista helskyttivät
Äärellä punaisen pilven,
Pitkän kaaren kannikalla.
Kunpa saivat kuullaksensa
Tuon sorean soiton äänen,
Jo pääsi piosta pirta,
Suistui sukkula käestä,
Katkesihe kultarihmat,
Helkähti hopeaniiet.
Ei sitä oloista ollut,
Ei ollut ve'essäkänä,
Evän kuuen kulkevata,
Kalaparvea parasta,
Ku ei tullut kuulemahan,
Iloa imehtimähän.
Uipi hau'it hangotellen,
Ve'en koirat vengotellen,
Lohet luo'oilta samosi,
Siikaset syväntehiltä;
Säret pienet, ahvenetki,

Mujehetki, muut kalatki
Rinnoin ruokohon ajaikse,
Rantahan rakenteleikse
Virttä Väinön kuulemahan,
Soittoa tajuamahan.
  Ahti, aaltojen kuningas,
Ve'en ukko ruohoparta,
Ve'en kalvolle veäikse,
Luikahaikse lumpehelle,
Siinä kuunteli iloa
Itse tuon sanoiksi virkki:
»En ole moista ennen kuullut
Sinä ilmoisna ikänä
Soitantoa Väinämöisen,
Iloa ikirunojaan.»
  Sisarekset Sotkottaret,
Rannan ruokoiset kälykset,
Hiipoivat hivuksiansa,
Hapsiansa harjasivat
Harjalla hopeapäällä,
Sukimella kultaisella;
Saivat kuulla äänen ouon,
Tuon on soitannon sorean,
Sulkahti suka vetehen,
Haihtui harja lainehesen,
Jäi hivukset hiipomatta,
Tukat kesken suorimatta.
  Itsekin ve'en emäntä,
Ve'en eukko ruokarinta,
Jopa nousevi merestä
Ja lapaikse lainehesta,
Ruokorintahan rivahti
Väännäikse vesikarille

Tuota ääntä kuulemahan,
Soitantoa Väinämöisen,
Kun oli ääni kummanlainen,
Soitanto ylen sorea;
Se siihen sikein nukkui,
Vaipui maata vatsallehen
Kirjavan kiven selälle,
Paaen paksun pallealle.

Siinä vanha Väinämöinen
Soitti päivän, soitti toisen,
Ei ollut sitä urosta
Eikä miestä urheata,
Ollut ei miestä eikä naista
Eikä kassan kantajata,
Kellen ei itkuksi käynyt,
Kenen syäntä ei sulannut;
Itki nuoret, itki vanhat,
Itki miehet, naimattomat,
Itki nainehet urohot,
Itki pojat puol'ikäiset,
Sekä pojat, jotta neiet,
Jotta pienet piikasetkin,
Kun oli ääni kummanlainen,
Ukon soitanto suloinen.

Itsensäki Väinämöisen
Kyynel vieri kyykähteli,
Tippui tilkat silmistänsä,
Vierivät vesipisarat,
Karkeammat karpaloita,
Herkeämmät hernehiä,
Pyöreämmät pyyn munia,
Päreämmät päitä pääskyn.

Vierivät vesipisarat
Luota vanhan Väinämöisen
Rannalle meren sinisen,
Rannalta meren sinisen
Alle selvien vesien,
Päälle mustien murien.
Kävi sotka poimimahan
Väinämöisen kyyneleitä
Alta selvien vesien,
Päältä mustien murien;
Poimi, kyynelet merestä,
Kantoi Väinölle kätehen,
Jo oli muiksi muuttunehet,
Kasvanehet kaunoisiksi:
Helmiksi heristynehet,
Simpukoiksi siintynehet,
Kuningasten kunnioiksi,
Valtojen iki-iloiksi.

Vanha Väinämöinen ei ole vain vakava ja viisas, vaan hän on myös taitava laulaja ja soittaja, niin taitava, että häntä on siinä suhteessa monesti verrattu muinaiskreikkalaisen mytologian kuuluun Orfeukseen. Ei olekaan näin ollen ihme, että hänen soitonkuvauksensa ovat meidän runoutemme korkeimpia tuotteita. Tämä soveltuu osin hänen koivuisen kanteleensakin soittoon, vaikka siinä lisäksi on samalla huomattavasti kotoistakin tuntua, mutta erityisesti hänen soittonsa Sampo-retkellä kalanluisella kanteleella, jonka edellä olen esityksellisistä syistä hiukan lyhentänyt, on mitä häikäisevimpiä runotuotteita. Ei istu Väinämöinen siinä kotiportaillaan, ei arkisin mielin ja asuin, vaan hän asettau-

tuu juhlallisin ajatuksin sormiansa myöten siistittynä erikoiselle laulupaadelle kultaiselle kunnahalle. Runo korostaa ilmeisesti Väinämöisen verkkaisia, harkittuja otteita, joilla hän siirtää kanteleen polvilleen, samoin sitä, kuinka kevyesti hänen sormensa juuri tällä kertaa liikkuvat, mikä kaikki on omiaan edelleen tehostamaan tilaisuuden pyhäistä tunnelmaa. Jotakin tavallisuudesta poikkeavaa piilee myös siinä, että Väinämöinen itse lausuu kehoituksen:

»Tulkohonpa kuulemahan,
Ku ei liene ennen kuullut
Iloa ikirunojen,
Kajahusta kanteloisen!»

Nämä säkeet osoittavat, että mestari luopuu tavallisesta vaatimattomuudestaan ja nimenomaan kutsuu itselleen kuulijoita. Onko se itserakkaus, joka hänet näin kerrankin hämää? Ei, hän aavistelee kyllä sisimmässään, että hän on nyt suorittava oikean »elämänsä soiton», mutta hän tuntee samalla, että hän on tällä hetkellä korkeampien voimien välikappale: hän on koko kansansa tulkki, sen ilojen ja surujen julistaja.

Vasta tältä laajalta pohjalta me ymmärrämme runon ulkonaiset, juhlalliset puitteet. Ja vasta siltä pohjalta me myös käsitämme, että tuolta kultaiselta kunnaalta kaikui yli maan soitto sellainen, joka etsii vertojaan.

Mitenkä tämä soitto olisi sitten lausunnallisesti kuvattava? Olen puhunut oppaamme ensimmäisessä osassa »Koivun valituksen» yhteydessä Kalevalan suullisesta esityksestä yleensä, joten en siihen enää kajoa. Totean vain jälleen lyhyesti sen, että koruttomuus ja yksinkertainen luonnollisuus ovat siinä varman tyylin kannattamina paikallaan. Samaa voitaneen sanoa »Väinä-

möisen soitosta». Ja vielä enemmän: se on kansalliseepoksemme vaikeimpia kohtia lausuntataiteellisesti ilmennettäväksi. Väinämöinen on säästettävä kaikelta mahtailevalta asenteellisuudelta, mutta samalla on kuitenkin tuotava ilmi, että hän on tuon jumalaisen soiton lähtökohta. Esitys on näin ollen kaavailtava aineksista, jotka tavallaan ovat toistensa vastakohtia: lausujan tulee edustaa toisaalta ensi kädessä runolaulajan vaatimattomuutta, mutta toisaalta hänen on siinä sivussa muistettava, että on kysymyksessä juhlatunnelma ja soiton kuvaus, jossa on runsaasti väriä ja loistoa.

Katkelmamme yksityiskohtainen erittely tuskin on mahdollinen. Se on henkilökohtainen kysymys. Toinen tuntee asian tällä tavalla, toinen tuolla, jos kohta jokaisen lausujan on myös tarkattava, ettei tuo esityksessä etupäässä itseään näkyville, vaan antaa ennenkaikkea esi-isiemme julistaa omia näkemyksiään ja kauneusarvojaan. Haluan kuitenkin lopuksi liittää jo mainitsemaani eräitä lisäpiirteitä: herkkyyden, välittömyyden ja eloisuuden. Kaikki kuulijat, asustivatpa ne sitten maassa, ilmassa tai vedessä, niiden liikkeet, kuuntelu ja ja mielialat on pyrittävä erikseen elävöittämään, jolloin ei ole unohdettava runon humoristisiakaan puolia (karhun kaatuminen aitoineen päivineen, Kuuttaren ja Päivättären syöksähtäminen suinpäin soittoa kuulemaan, ve'en koirain vengottelut, sotkotarten hivusten hiipomatta jääminen, ve'en eukon nukahtaminen j.n.e.). Aivan erikoista makua ja herkkyyttä vaatii kuvaus soiton vaikutuksesta läsnäoleviin ja ennenkaikkea Väinämöiseen itseensä, jonka kyyneleet olivat muiksi muuttuneet:

»Helmiksi heristynehet,
Simpukoiksi siintynehet.»

KULLERVON KUOLEMA.

(Katkelma Kalevalasta).

Kullervo, Kalervon poika,
Sinisukka äijön lapsi,
Siitä suorikse sotahan,
Vainotielle valmistaikse.
Emo tuon sanoiksi virkki:
»Ellös, poikani poloinen,
Saako suurehen sotahan,
Menkö miekan melskehesen!
Ken suotta sotahan saapi,
Tahallansa teppelohon,
Se soassa surmatahan,
Tapetahan tappelossa.»
Kullervo, Kalervon poika,
Sanan virkkoi, noin nimesi:
»Somap' on sotahan kuolla,
Kaunis miekan kalskehesen.»
Kullervo, Kalervon poika,
Kohta lähtevi koista,
Sanovi sanan isolle:
»Hyvästi, hyvä isoni!
Itketkö sinä minua,
Koskas kuulet kuolleheksi,
Sortuneheksi su'usta?»
Tuon isä sanoiksi virkki:

»En minä sinua itke,
Jospa kuulen kuolleheksi;
Poika toinen tehtänehe,
Poika paljoa parempi,
Äijeä älykkähämpi.»
Kullervo, Kalervon poika,
Sanan virkkoi, noin nimesi:
»Enkä itke mie sinua,
Kuulisinko kuolleheksi;
Saan minä mokoman taaton,
Suun savesta, pään kivestä,
Muun lihan lahosta puusta.»
Virkkoi siitä veikollensa:
»Itketkö sinä minua,
Koskas kuulet kuolleheksi,
Kansasta kaonneheksi?»
Veikko tuon sanoiksi virkki:
»En itke minä sinua,
Josko kuulen kuolleheksi;
Veli toinen saatanehe
Kahta mointa kaunihimpi.»
Kullervo, Kalervon poika,
Sanan virkkoi, noin nimesi:
»Enkä itke mie sinua,
Kuulisinko kuolleheksi;
Saan minä mokoman veljen;
Silmät suolta karpaloista,
Hiukset kuivista kuloista,
Jalat raian haarukasta,
Muun lihan lahosta puusta.»
Sanoi siitä siskollensa:
»Hyvästi, sisareni!
Itketkö sinä minua?»

Noin sisar sanoiksi virkki:
»En itke minä sinua,
Josko kuulen kuolleheksi;
Veli toinen saatanehe,
Äijeä älykkähämpi.»
Kullervo, Kalervon poika,
Sanan virkkoi, noin nimesi:
»Enkä itke mie sinua,
Kuulisinko kuolleheksi;
Saan minä mokoman siskon,
Pään kivestä, suun savesta,
Varren vaahteran vesasta.»
Sanoi siitä äitillensä:
»Äitiseni, armahaiseni,
Minun kaunis kantajani,
Kultainen kulettajani!
Itketkö sinä minua,
Koskas kuulet kuolleheksi,
Kansasta kaonneheksi,
Sortuneheksi su'usta?»
Tuon emo sanoiksi virkki:
Itse lausui, noin nimesi:
»Et älyä äitin mieltä,
Arvoa emon syäntä;
Itkenpä minä sinua,
Kun sun kuulen kuolleheksi,
Sortuneheksi su'usta;
Itken tulville tupamme,
Siltalauat lainehille,
Lumet itken iljeniksi,
Iljenet suliksi maiksi,
Sulat maat vihottaviksi,
Vihottavat viereviksi.»

»Mit'en itkeä ilenne,
Itkeä inehmisissä,
Itken saunassa saloa,
Saunan lauat lainehille.»

Kullervo, Kalervon poika,
Sinisukka äijön lapsi,
Läksi soitellen sotahan,
Ilotellen tappelohon;
Soitti suolla, soitti maalla,
Kajahutti kankahalla,
Rojahutti ruohokossa,
Kulahutteli kulossa.

Vieri viestinen jälestä,
Sai sanoma korvihinsa:
»Jo iso kotona kuoli,
Vaipui valtavanhempasi.»

Kullervo, Kalervon poika,
Hänpä varsin vastaeli:
»Kun lie kuollut, kuolkahansa.»

Soitti suolla mennessänsä,
Patakoitteli palolla;
Vieri viestinen jälestä,
Sai sanoma korvihinsa:
»Jo veli kotona kuoli,
Vaipui lapsi vanhempasi.»

»Kun lie kuollut, kuolkahansa!»
Soitti suolla käyessänsä,
Kullervoitsi kuusikossa;
Sai sanoma korvihinsa:
»Jo sisar kotona kuoli,
Vaipui lapsi vanhempasi.»

»Kun lie kuollut, kuolkahansa.»

Kulaten kulossa astui,
Heläellen heinikossa;
Vieri viestinen jälestä,
Sai sanoma korvihinsa:
»Kuoli ehtoinen emosi,
Kaatui maire maammuesi.»
Kullervo, Kalervon poika,
Sanan virkkoi, noin nimesi:
»Voi minä poloinen poika,
Kun kuoli emo minulta,
Uupui uutimen tekiä,
Vaipui vaipan kirjoittaja,
Pitkän piustan kehreäjä,
Väkivärttinän vetäjä:
Enk' ollut luona luopuessa,
Läsnä hengen lähtiessä,
Lie kuollut kovin viluhun,
Vainko leivän puuttehesen!»
»Kuollut koissa pestäköhön,
Saksan saippuavesillä,
Silkkihin sieltäköhön,
Palttinoihin pantakohon,
Siitä maahan vietäköhön,
Kalmahan katettakohon,
Itkuvirsin vietäköhön,
Laulaen lasettakohon;
En vielä kotihin joua,
Viel' on Unto kostamatta,
Mies katala kaatamatta,
Ilkeä hävittämättä.»
Meni soitellen sotahan,
Ilon lyöen Untolahan,
Sanan virkkoi, noin nimesi:

»Oi, Ukko, ylijumala!
Jos nyt mulle miekan soisit,
Sekä kahvan kaunihimman.»
  Saip' on miekan mielehisen,
Kalvan kaikkien parahan,
Jolla kaatoi kaiken kansan,
Joukon Untamon hävitti;
Tuvat poltteli poroksi,
Kypeniksi kyyätteli.
  Kullervo, Kalervon poika,
Jo tuosta kotihin kääntyi
Ison entisen tuville,
Vanhempansa vainioille;
Tupa oli tyhjä tultuansa,
Autio avattuansa,
Ei tulla likistämähän,
Käyä kättä antamahan.
  Antoi kättä hiilokselle:
Hiilet kylmät hiiloksessa;
Tuosta tunsi tultuansa,
Ei ole emo elossa.
  Pisti kättä kiukahalle:
Kivet kylmät kiukahassa;
Ei ole iso elossa.
  Loi on silmät sillan päälle:
Silta kaikki siivomatta;
Ei ole sisar elossa.
  Vieri valkamavesille:
Ei venettä valkamassa;
Tuosta tunsi tultuansa,
Ei ole veli elossa.
  Loihe siitä itkemähän,
Itki päivän, itki toisen,

Itse tuon sanoiksi virkki:
»Oi on ehtoinen emoni,
Mitäs mulle tänne heitit
Eläessä tällä maalla?»
»Et kuule, emo, minua,
Jos ma silmillä siherrän,
Eli kulmilla kujerran,
Päälaella lausuelen!»
Emo hauasta havasi,
Alta mullan muistuttavi:
»Jäihän multa Musti koira
Käyäksesi metsämaille;
Ota koirasi keralle,
Mene tuonne metsämaille,
Ylös korpehen kohoa
Metsän tyttöjen tyköhön,
Sinipiikojen pihalle,
Havulinnan liepehille,
Evähiä etsimähän,
Antia anelemahan!»
Kullervo, Kalervon poika,
Otti koiransa keralle,
Läksi tietä telkkimähän,
Korpehen kohoamahan;
Tuli tuolle saarekselle,
Tuolle paikalle tapahtui,
Kuss' oli piian pillannunna,
Turmellut emonsa tuoman.
Siin itki ihana nurmi,
Aho armahin valitti,
Nuoret heinät hellitteli,
Kuikutti kukat kanervan,
Eikä nousnut nuori heinä,

Kasvanut kanervan kukka,
Ylennyt sialla sillä,
Tuolla paikalla pahalla,
Kuss' oli piian pillannunna,
Emon tuoman turmellunna.
  Kullervo, Kalervon poika,
Tempasi terävän miekan,
Pään on peltohon sysäsi,
Perän painoi kankahasen,
Kären käänti rintahansa,
Itse iskihe kärelle,
Siihen surmansa sukesi.
Kuolemansa kohtaeli.
  Se oli surma nuoren miehen,
Kuolo Kullervo urohon.

Kullervo jakso, jonka traagillista ainesta Fredrik Cygnaeus ensimmäisenä perusteellisemmin selvitteli, on ei ainoastaan meidän kansanrunoutemme, vaan koko maailmankirjallisuuden jylhimpiä. Sille on etsitty yhteyksiä ja kosketuskohtia viljalti suureen Eurooppaan, vieläpä niinkin mahdottomia, että sen yhdistäminen johonkin Hamlet tarinaan tuntuu melkein ymmärrettävältä. Ei ole tahdottu myöntää, että meidän oloissamme saattaa sellaista syntyä ja esiintyä, vaikka Kullervon luonteessa — toisaalta hänen ylpeässä uhmassaan ja rajussa kostonhimossaan, toisaalta hänen herkässä, hellässä mielessään sekä hänen ihanteellisessa katsomustavassaan ja ylhässä yksinäisyydessään — onkin jotain niin supisuomalaista. Voitaneen kuitenkin todeta, havittelematta silti vaikutteita enempää sieltä kuin täältäkään, että Kullervossa ja hänen elämässään on oikeata

muinaiskreikkalaista kohtalokkuutta. Tuntuu todella siltä kuin Moiran synkeä hahmo sulkisi aina ja kaikkialla hänen sankaritiensä kylvääkseen sijalle pettymystä ja kirousta — näin valmistaakseen vähä vähältä hänen lopullista tuhoaan.

Katkelmamme, jota on esityksellisistä syistä vähän lyhennetty, jakaantuu neljään pääosaan: Kullervon sotaan valmistautumiseen ja jäähyväisiin, sotaan lähtöön ja sodassa oloon, kotiin paluuseen ja surullisiin havaintoihin siellä, kodista lähtöön ja kuolemaan, joista kukin on viritettävä omaan erikoissävyynsä, vaikka samalla on tietysti myös huolehdittava katkelman koruttoman jykevästä, ballaadinomaisesta, hyvin tummasyisestä yleistyylistä kokonaisuudessaan. Henkilöt samoin ovat erotettavat toisistaan selvin piirtein.

Edellä olen jo kaavaillut Kullervon kuvaa, johon lisään vielä uhkuvan elinvoiman ja riuskan miehekkyyden. Äiti on sukua Lemminkäisen äidille, melkein osittainen toisinto hänestä: aina varoittava ja neuvova, aina hellivä ja huolehtiva, anteeksisuova ja kaikkensa äidinrakkaudessaan antava, yksinpä kuolemaakin uhmaava. Isä, veli ja sisko ovat kylmiä, arkisia luonteita. Toivottavaa kuitenkin on, että lausuja pystyy heidänkin piirteensä tekstistä irroittamaan. Ja mitä vihdoin tulee kunkin puhetapaan, sanoisin, että Kullervo puhuu alaalta ja nuorekkaankiihkeästi, äiti, kuten vanhat ihmiset yleensä, hitaasti, tyynesti ja verraten yläältä. Isän puhe sopinee virittää matalaan ja hidastelevaan sävyyn, veljen keskikorkuiseen ja edellistä nopeampaan, sisaren taasen nuoren tytön sanontaa tapailevaan — korkeahkoon ja vilkkaanläntään — tyyliin. Huomautan vielä äidistä, joka poikaansa mullan alta muistuttelee. Hänen »havaamiseensa»

on saatava etäisyyden kaikua, ohuissa ylä-äänissä soivaa aavemaista huhuilun tuntua.

Kullervo on runon ensi osassa oikeassa sotahumalassa. Esittäjän on tämä ilmennettävä jo heti alkusäkeissä ja kohotettava se suoranaiseen haltioitumiseen vastauksessa äidin varoituksiin ja neuvoihin. Mutta hänen sotainen innostuksensa muuttuu omaisia hyvästellessään vähitellen kuitenkin pakahtuviksi kysymyksiksi ja katkeraksi uhmaksi, kunnes äidin läsnäolo hänet vihdoin pehmittää ja saattaa hänet vetoamaan tukahduttavan ahdistuksen vallassa äidinrakkauteen miltei rukoilevassa äänilajissa, äidinrakkauteen, joka on tulkittava syvästi ja lämmittävästi, vieläpä lopuksi kyyneltulvaa ja raskaita nyyhkytyksiäkin markeeraten.

Kullervon sotaanlähtöön on puserrettava hurjaa riemua ja villiä uhkamieltä, mikä johtuu osaksi kostonhimosta Untamoa kohtaan, osaksi niistä jyrkän ristiriitaisista tunteista, jotka kodin-jäähyväiset ovat hänessä synnyttäneet. Mutta Kullervon sotatietä sumentavat sitten omaisten kuolinsanomat, jotka eivät ole vaikuttamatta hänen herkkään mieleensä, siitä huolimatta vaikka nämä olivatkin niin kylmästi, voipa sanoa vihamielisesti vastanneet hänen hyvästelyihinsä. Jokainen uusi surusanoma lisää hänen tuskaansa ja toisaalta myös hänen uhmaansa, minkä tulee kuultaa selvästi hänen vastauksistaan ja ehkä vielä selvemmin niitä seuraavista tummasävyisistä iloittelusäkeistä. Vasta äidin kuolema saa hänet heltymään ja kokonaan surun valtaan heittäytymään. Lausujan on nyt ilmennettävä Kullervon lämmin huolenpito ja suuri rakkaus äitiään kohtaan, mikä on omiaan heittämään hänet synkän autiuden kaikkialta ympäröimänä vastakkaiseen äärimmäisyyteen: vihaan ja raivoon Untamoa kohtaan. Runon

huippu, Untamolan hävitys, on kuvattava silmittömän hurjasti.

Runon kolmas osa, joka alkaa pitkän tau'on jälkeen, liikkuu kauttaaltaan syvän surun jäätämissä, usein soinnittomissa ja ilmeetöntä tuskaa, sanoisinko tylsää tuijotusta huokuvissa sävelissä. Emoon kohdistuva murhe on kuitenkin jossain määrin elävämpää ja ulospäinnäkyvämpää.

Raskaaksi on saatava Kullervon askel korpeen samoillessaan. Yhtäkaikkisesta »telkkimisestään» hänet sitten aivankuin hätkähdyttäen herättää paikka, jossa hän oli sisarensa tuhonnut ja itsensä liannut. Itse maakin valittaa ja sen nuoret heinät hellittelevät sitä surkeutta ja viattoman puhtauden menetystä, joka siinä tapahtui. Tämä hennon lyyrillinen kohta kaivannee selvimmin ohuehkoja, kirkkaita yläsäveliä. Näin muodostuu samalla vaikuttava vastakohta niille tummille alaäänille, jotka rajuina ja syöksyvinä huipentuvat sanontaan: »Itse iskihe kärelle», saadakseen sitä seuraavassa kahdessa säkeessä tukahtuneen, melkein korahtelevan sävyn. Loppusäkeissä ovat sääliä huokuvat, hyvin tummina kumisevat äänet paikallaan.

SAMMAKKO.

(Luonnonkirja.)

Sammakko näki härän. Mitä tapahtui?
Kateudesta sen pöyhkän sydän ahdistuu.
Minäkö suuruudess' en härkää voita?
Noin huutaa nyt tuo kurjin elukoita,
ja kääntyy tuulta vasten suu,
ja pullistuu ja pullistuu,
niin että vihdoin halkee, koito.
Se oli loppu sen. Näin ylpeys kukistuu.

Ruotsalaisen kirjailijan J. H. Kellgrénin (1751—95) muovailema tunnettu tarina Topeliuksen Luonnonkirjasta. Ehkä toisaalta vähän naivi, mutta silti opettava ja lausunnallisesti ylen kiitollinen pikku palanen.

Lausujan on syytä heti ensi rivillä alleviivata sammakon ja härän erisuuruisuutta. Seuraa sitten kummasteleva kysymys, jonka vastaus — erityisesti johtolause — ilmaisee sammakon olevan aivan viheriänä kateudesta. Itse toteamus: »Minäkö suuruudess' en härkää voita» on ilmennettävä matalaa rintaääntä käyttäen, hyvin leveästi ja mahtailevin teatterielein. Sama komeilu jatkuu edelleen, kohoten »pullistelussa» huippuunsa, jolloin esittäjä saattaa todella, varsinkin toisella kertaa, pullistaa myös poskiansa, ja saaden samalla melkein

juhlallisen vakavuuden ja ankaruuden. Vain välihuomautus: »Noin huutaa nyt tuo kurjin elukoita» on toista tyyliä. Se on sanottava aivan yksinkertaisesti, mutta samalla halveksien ja ehkäpä lisäksi sormella maata kohti ikäänkuin sammakkoa osoittaen. Kaksi viimeistä säettä esitetään aivan koruttomasti pitämällä kuitenkin tauko vihdoin sanan jälkeen ja, jotta halkeaminen, mitä ajatusta on hiukan painotettava, saisi yllätyksellisemmän sisällön. Loppusäe on sanottava hitaasti ja merkitsevästi.

MITEN RENKIPOJASTA TULI TILANOMISTAJA.

Kertomus takavuosilta.

(Viljo Kojo.)

Kun Taave Nikki oli täyttänyt yhdeksäntoista vuotta joutui hän renkipojaksi Ranta-Mannilaan, jonka maalla hänen isänsä oli mäkitupalaisena.

Ranta-Mannila oli pitäjän vauraimpia taloja.

Taave oli ikäisekseen järkevä ja toimekas miehenalku, eikä hänen ruumiillinen kasvunsa ollut missään suhteessa vajamittainen, vaikka hän olikin vain mäkitupalaisen poika, jota ei suinkaan oltu ylellisyydessä kasvatettu. Hän oli jo kolme vuotta seurannut isänsä mukana kirvestöissä, ponnistanut kuin mies hirren latvapuolessa, hengitellyt täysin keuhkoin raitista ilmaa ja syönyt — kuten kirvesmiehet yleensä — yksinkertaisesti mutta tukevasti sekä oppinut luottamaan omiin hyppysiinsä. Niinpä hän alkoi käydä täydestä miehestä, ja eiköhän vain alettu hiukan kadehtiakin isää ja poikaa, mäkitupalaisia, jotka hyötyivät sieviä summia urakoistaan.

Kun Taave eräänä huhtikuun aamuna ilmoitti pestautuneensa rengiksi, jäi vanha Nikki suu auki ihmettelemään.

»Rengiksi?» kysyi hän.

»Niin», vastasi poika.

»He!» sanoi ukko pilkallisesti, — »hakkuutöissä saat kuukaudessa sen, minkä renki vuodessa . . .»

»Vaikkapa», sanoi poika. — »Siinä on tässä minun päätöksessäni jotain muutakin takana.»

Ukko mietti aikansa, oli surullinen aikansa, mutta minkäs sille, mikä miten on, niin se on niin. Kysyipähän vain lopuksi:

»Mihin sinä olet pestautunut?»

»Ranta-Mannilaan» vastasi Taave.

Ukko vaikeni hetkisen.

»Kuulehan», sanoi sitten. — »Sinulla on tässä takana jotakin, minkä minä kyllä arvaan, mutta sanonpahan vain, että ken kuuseen kurkottaa, katajaan se kapsahtaa.»

Taave tunsi isänsä osanneen oikeaan paikkaan. Hän punastui ja koetti puolustautua:

»En sano nyt sitä enkä tätä! Tahdon ainakin perehtyä maanviljelykseen. Ja missä muualla siihen on parempi tilaisuus kuin Ranta-Mannilassa?»

»Itsepä tiedät, aikamies», päätti isä, heitti eväskontin olalleen ja lähti työmaalleen yksin.

Se »jotakin muuta», josta Taave oli maininnut, oli Ranta-Mannilan ainoa tytär Selma.

Taave ei suinkaan ollut niitä miehiä, jotka haluavat vetää raha-apajan naimisiin mennessään. Hänelle olisi Selma kelvannut yhtä hyvin köyhänäkin. Mutta minkäs sille mahtaa, että joku kaunis tyttö sattuu syntymään rikkaaseen kotiin.

Selma oli kaunis. Hänen tukkansa oli harvinaisen vaalea. Hän oli seitsentoistavuotias, melko lapsellinen vielä, eikä Taave aluksi uskaltanut muuta kuin salaa katsahdella häneen.

Mutta Ranta-Mannilan isäntä oli hyvin tyytyväinen uuteen renkiinsä, joka teki työtä kahden edestä, ja

kaikki mihin ryhtyi niin huolellisesti, ettei siinä sanan sijaa ollut.

Niin meni kesä Taaven unelmoidessa sydämentäysiä unelmiaan. Meni syksy ja tuiskuinen talvi.

Elettiin taas lumensulamisaikoja.

Päivät pitenemistään pitenivät, yöt lauhistuivat ja vaalenivat. Kevään kirkkaus näytti tarttuvan ihmisiinkin. Ainakin Taavesta tuntui sinä keväänä, että kaikki hymyilivät, sillä Selma oli pari kertaa hymyillyt hänelle; vastannut hänen katseeseensa ja hymyillyt.

Niin. Saattaa sanoa, että siitä keväästä alkoi tuhansien toisiinsa liittyvien suurempien ja pienempien tapahtumain sarja, joka kypsytti erään ihmiskohtalon, määräten Taave Nikin pyrkimysten suunnan ja muovaillen vuosien kuluessa hänen kasvojensa ilmeet selkeäksi kertomukseksi hänen elämästään.

Selman elämässä alkoi myöskin sinä keväänä merkitsevä vaihe. Hän alkoi vähitellen ymmärtää, miksi hänen hymynsä niin helposti tarttui poikiin. Ja samalla selvisi hänelle, miksi Taave katsoi häneen sillä tavalla kuin katsoi.

No niin. Selman luona alkoi sinä keväänä käydä nuoria miehiä, enimmäkseen varakkaitten talollisten poikia, joiden tarkoitus oli selvä sanomattakin. Mutta samanaikaisesti muuttui Taave hiukan raskasmieliseksi ja hänen otsaansa alkoi uurtautua kaksi pystysuoraa ryppyä.

Hän koetti lähestyä Selmaa, yritti jutella hänelle, mutta oliko syynä erilaisissa oloissa kasvaminen vai eikö liene Selma erikoisemmin Taavesta välittänytkään, kaikessa tapauksessa jäivät heidän kahdenkeskiset tapaamishetkensä kutakuinkin niukkasanaisiksi ja tuloksettomiksi. Ainoa, millä Taave saattoi lohduttaa itseään

jonkun sellaisen hetken jälkeen, oli tieto siitä, ettei tyttö koskaan vieronut eikä vältellyt häntä, ja se rohkaisi toivomaan.

Elokuun lopulla sitten — kun oli viimeisetkin kuhilaat, kymmeniköt ja viisikot korjattu aumoihin ja latoihin — sattui niin että Selma ja Taave puuhailivat yhdessä saunalla ja kaivon luona. Eikä niin sattumakaan tainnut olla, että juuri Taave oli lähtenyt auttelemaan.

Lämmin ja tyyni lauantai-ilta hymyili vesillä ja mailla. Päivä alkoi painua, karjat palailivat laitumiltaan, ja auringon kultaamassa metsässä kaikuivat paimenten huudot, kilisivät kellot ja helkkyivät lintujen iltavirret.

Ranta-Mannilan isäntä palasi tarkastelemasta aumojaan. Hän käveli hitain askelin, tyytyväisenä ja varmaryhtisenä niinkuin ainakin mies, joka melkein itsetiedottomana tuntee arvonsa vankkana talonpoikana.

Hänen elämänsä oli ollut mukavaa myötämaata alusta alkaen eikä siinä vastamäkeä tulisi olemaankaan. Yksi suru häntä toisinaan vaivasi, se ettei hänellä ollut poikaa. Mutta siihen oli hän jo vuosia sitten tottunut ja alistunut.

No niin. Nytpä asteli hän siis pelloiltaan kartanoon rantametsän keskitse kulkevaa polkua. Se polku johti aivan saunan taitse kaivolle ja siitä pihaan. Mutta mitäpäs näki nyt ihmeeksensä: saunan nurkalla, sillä kohdalla, missä on pensaita ja puita tiheimmin, seisovat Selma ja Taave; Taaven käsi on Selman vyötäisillä ja Selma sallii niin olla. Nyt silittelee Taave Selman vaaleita kiharoita, ja Selma antaa hänen tehdä niin. Taave sanoo: — »Sinulla on niin kauniit hiukset.» Siihen Selma vain hymyilee.

Ranta-Mannila on hienotuntoinen mies, kääntyy hiljaa, nuorten huomaamatta ja kiertää toista tietä karta-

noon. Mutta vielä samana iltana huomauttaa hän Taavelle, mitä hän, tilanomistaja, ajattelee rengin asemasta ja oikeuksista hyvin järjestetyssä yhteiskunnassa, lopettaen:

»Täytyyhän sitä sentään rankinsa tietää.»

»Niinpä kai», vastasi Taave.

Ja sillä kertaa jäi asia sikseen.

Taave oli nyt kuitenkin olevinaan tytöstä varma. Olihan tämä sanonut pitävänsä hänestä.

Sitä suurempana yllätyksenä tuli hänelle Selman kihlautuminen erään varakkaan talon pojan kanssa.

Silloin oli syyskuinen sunnuntai, ikävä, pilvinen, äänetön.

Aamupäivä meni niin, ettei Taave, joka oleskeli väentuvassa, nähnytkään Selmaa, eikä hän keksinyt mitään mahdollisuutta tavata häntä. Omituinen lamaannus teki hänen olonsa tuossa leikkipuheita laskettelevassa joukossa vaikeaksi.

Iltapäivällä jymisti sulhanen oriillaan pihalle ja isäntärenki sanoi Taavelle:

»Kiiruhda toki korjaamaan vieraan hevonen.»

Mutta Taave istui niinkuin ei olisi kuullutkaan.

»Kuulitko?» kysyi isäntärenki, »että veisit vieraan hevosen korjuuseen.»

Taave käveli hitaasti pihalle, tervehti sulhasta, jonka kyllä tunsikin. Tämä tuskin katsahti Taaveen, heitti huolimattomasti ohjakset, kääntyi päärakennuksen ovelle ja sanoi mennessään:

»Voit riisua oriin.»

Selma seisoi päärakennuksen kuistilla ja näki tietysti kaiken.

Taave tunsi verensä kiehuvan, mutta tyynesti talutti

hän hirnuvan eläimen vajaan, riisui kiiruhtamatta ja sitoi sen tuoksuvan heinäseimen ääreen.

Koskaan tätä ennen hän ei ollut tuntenut katkeruutta siitä, että oli vain renki, mutta nyt oli hän saanut kokea ikäänkuin julkean loukkauksen, häpäisyn, joka kirveli kuin kasvoille sattunut piiskanisku. Ja kun hän palasi renkitupaan, näytti hänestä siltä, että siellä oli ihan äsken juteltu hänestä ja naurettu hänelle. Miksi muuten olisi tullut sellainen ilkeä hiljaisuus hänen mukanaan, vaikka erään kuukausimiehen naama vieläkin näytti nauravan. Miksi muuten jokainen tuntui välttelevän hänen katsettaan.

Taave jäi hetkeksi seisomaan keskelle lattiaa katsoen miehestä mieheen; sitten kokoili hän sanaakaan sanomatta vähät tavaransa väskyynsä ja jatkuvan äänettömyyden vallitessa painui ulos.

Hän oli päättänyt lähteä. Ja kun hän tuokiota myöhemmin seisoi väsky ja hattu kädessään isännän edessä, tunsi hän olevansa tulipunainen ja vapisevansa hiukan.

»Eikös Taave tiedä mitään irtisanomisajoista?»

Taave katsoi harmailla silmillään isännän silmiin, ja siinä katseessa oli jotakin, joka näytti riittävän vastaukseksi.

Isäntä sanoi:

»Onko sinulla jotakin valittamista?»

»Ei», vastasi Taave — »olen vain saanut tarpeeksi renkinäolosta.»

»Hm», murahti Ranta-Mannila, kävellen hakemaan Taaven palkkaa.

Selma kulki huoneen läpi sill'aikaa. Hän katsahti arasti Taaveen, näytti aikovan pysähtyä, mutta käveli yhtäkaikki edelleen. Ja Taave lähti sanomatta hänelle edes jäähyväisiä.

Maantienmutkassa katsahti Taave jälelleen.

Hänestä näytti niinkuin eräästä ikkunasta olisi joku nopeasti poistunut. Joku, jolla oli harvinaisen vaalea tukka.

Taave asteli isänsä mökille, heitti väskynsä nurkkaan ja sanoi hiukan katkerasti naurahtaen:

»Kuka kuuseen kurkottaa, katajaan se kapsahtaa.»

Vanha Nikki poltteli äänettömänä piippuaan, muori keitteli päivällisvelliä.

Ja kun he pitkästä aikaa istuivat kolmisin aterioimaan kysyi ukko:

»Sinun olisi ehkä ollut viisainta uskoa minua jo silloin.»

»Kenties» vastasi Taave.

Hetken vaiettuaan hän kysyi:

»On kai minun kirveeni terässä?»

Ukko nyökäytti ja kaikki kolme hymyilivät.

Noin kuutena vuonna tämän jälkeen kertoiltiin pitäjällä ihmeitä juttuja näitten kahden kirvesmiehen, isän ja pojan, väsymättömästä ahkeruudesta, nopeudesta ja kunnollisuudesta.

Kuuden vuoden kuluttua, kun he olivat lyöneet viimeisen naulan pitäjän uusimman kansakoulun kattoon, istahtivat he katonharjalle, josta oli suurenmoinen näköala yli kesäisen auringon loistossa helottavan vehmaan seudun, ja Taave sanoi:

»Nyt isä-ukko», sanoi hän — »nyt tämä riittää. Katsohan noita reheviä saarekkeita tuolla joen varrella. Katsohan sitä ylpeätä taloa, Ranta-Mannilan naapuria! Ja katso kuistia, josta voi nähdä joen ja järven ja pellot ja metsät! Sillä kuistilla saat sinä, isä-ukko lepuutella jäykistyneitä jäseniäsi. — Minä vannoin kuusi vuotta sitten hiljaisen valan, että minäkin olen kerran tilanomistaja. Olen ollut jo sopimassa asian, tiedän hinnan

— siihen menevät kyllä säästömme viimeiseen penniin — ja huomenna tehdään kauppakirjat. Hehe! Isä-ukko! Minua huvittaa ruveta kilpailemaan tilanomistajana sen miehen kanssa, joka kerran niin ylpeästi sanoi minulle, rengille: 'Voit riisua oriin'.»

Kertomuksessa on selvästi havaittavissa kolme eri tapahtumayhteyttä, liittyen kukin kiinteästi päähenkilön, Taave Nikin, ympärille. Kullekin osalle on lausujan annettava oma perusvärinsä. Ensimmäinen niistä olisi nähdäkseni viritettävä — senjälkeen kun Taaven hahmo on saanut vankat, reippaat piirteensä — miehekästä nuoruutta ja uljasta varmuutta uhoovaan sävyyn. Toisessa taasen pitäisi kumahdella rivakan työn rytmin, johon sisältyy viljalti aurinkoisen tulevaisuuden odotusta. Kolmannessa vihdoin on eräänlainen resignoitu tunnelma, sanoisin komea kohtaloonsa tyytymys, vallitsevana, tyytymys, joka toisessa suhteessa ajaa päähenkilön teräksiseen, vankkumattomaan ponnistukseen »isäntäajatuksensa» toteuttamiseksi. On luonnollista, että novellissa on monia muita värivivahduksia. Jätän niiden etsinnän kuitenkin kunkin esittäjän omaan varaan. Huomautan vain eri nimistä, jotka eritoten tässä, mutta yleensäkin, on ensi kertaa esiintyessään painotettava, samoin vakavan-jäyheästä isä Nikistä, mahtipontisesta Ranta-Mannilasta y.m. henkilöistä, joiden luonnehtiminen vaatii oman osansa.

Tehtävämme loppu muodostaa Taaven ahertelujen ylpeän, valoisaa itseluottamusta olennoivan huipun; siksi sen ilmentämistä onkin aivan erikoisesti tutkittava.

»Kertomus takavuosilta» tarjoo suuria mahdollisuuksia älykkääseen analyysiin ja monipuoliseen luonne-

kuvaukseen, samoin kaikkea »lausuntaa» karttavaan, eloisaan ja joustavaan äänenkäyttelyyn. Mutta suosittelen sitä kuitenkin vain verraten edistyneille suullisen sanan käyttäjille. Tottumattomissa »käsissä» se saattaa hyvinkin muodostua pitkäveteiseksi — erinomaisesta esityskelpoisuudestaan huolimatta.

METSÄN PEITTOON JOUTUNUT.

(V. A. Koskenniemi.)

Hän huimapäisistä huimin on,
hän on ajanut Hiiden hirveä takaa
ja joutunut metsän peittohon.
Nyt hän syvässä unessa, onneton,
pää peikon tyttären sylissä, makaa.
Mitä sanoo nyt, kun heräjää,
surunlapsi, huoleton, huimapää?

Hän uniset silmänsä auki luo
ja jälkeen riistanajon vaivan
hän riemulla taivaan sineä juo.
Mutta sininen silmäpari suo
hänen nähdä taivahan, uuden aivan.
Käsi peikon tyttären otsallaan,
olon tuntee hän niin onnekkaan.

Siellä laaksossa ihmiset uskovat,
että metsän väki jäi sielua vaille,
että peikon tyttäret ihanat,
joka kristityn kirolla kietovat,
joka eksyy lumotun metsän maille —
tuo hurjapäätäkö huolettais,
hänet kalpea pelkoko kotia sais?

Mutta kylältä kirkonkellot soi,
yli vaarojen kumeat soinnut karkaa,
ne valittaa ja vaikeroi,
ne metsämiehelle sanoman toi,
että säälis hän kallista sielu parkaa.
Ne kutsuvat kotihin eksyneen,
ettei luopuis hän osasta autuuteen.

Ping-pang! iso kello paukahtaa,
se jylisten tuomion sanoja sanoo,
se Herran kostolla varoittaa
ja pieni kello se kalkuttaa,
kling-klang! se kuin sielun hädässä anoo:
Hoi kotihin, tule kotihin,
tule ristin nimessä takaisin!

Mutta poika hän sammalvuoteelleen
kylän nähdä voipi vaarojen takaa,
näkee pienen kirkon ristineen,
näkee ihmisten pienen askareen,
missä peikon hän tyttären sylissä makaa.
Mit' ei ennen nähnyt, nyt näkee sen:
miten pieni on maailma ihmisen.

Ilo, onni on siellä koditon,
siellä itse vapaus vangiksi taipuu,
polut polkee pelko miehuuton
ja jokainen toisensa orja on.
Syliin peikon tyttären syvemmäs vaipuu
pojan pää, ja kun metsä huminoi,
ei enää kelloja kuulla voi.

Ping-pang! iso kello kumahtaa
ja tuomion kovia sanoja sanoo
ja pieni kello se kalkuttaa,
kling-klang! se vaatii ja valittaa,
pyhän ristin nimessä pyytää ja anoo.
Mutta poika huoleton hurjapää
ikiajoiksi metsän peittoon jää.

V. A. Koskenniemi hallitsee suvereenisesti lyriikan kaikkia aloja ja muotoja — myös ballaadia, mistä olemme saaneet näihin asti vain yksinäisiä, jos kohta kaunopuheisia todistuksia. »Kurkiaurassaan» hän vihdoin lahjoitti meille kokonaisen sikermän toinen toistaan komeampia ballaadeja. Oppaaseemme olen valinnut niistä kaksi, jotka kumpikin olivat vuosi sitten Ilmari Räsäsen viimeisiä huomattavia lausujavoittoja ja jotka molemmat sitäpaitsi lajissaan ovat asetettavat selvästi eurooppalaiselle tasolle.

»Metsän peittoon joutuneen» luonnonsymboliikka saattaa eritoten aloittelevasta lausujasta ensi lukemalta tuntua melko hämärältä, mutta ken ottaa vaivakseen tutustua siihen hiukan perusteellisemmin, havaitsee pian ponnistustensa tulleen hyvin palkituiksi: runon syvät elämänarvot ja kauneudelliset näköalat alkavat vähä vähältä kirkastua ja vaatia »uhriansa» kokonaan lumouspiiriinsä. Tämän ballaadin ajatussisältö muistuttaa eräässä suhteessa meidän kaikkien tuntemaamme »Syysiltaa metsässä», jossa suuri luonto selviytyy kaikkien ihmistointen lopullisena voittajana. Myös »Metsän peittoon joutuneessa» näyttäytyvät ihmisten puuhailut, heidän käsityksensä ja uskomuksensa, olkoot ne sitten arkisia tai sunnuntaisia, maallisia tai uskonnollisia, häviävän

pieniltä. Luonto, koko mahtava maailmankaikkeus, sitävastoin on valloittava ja alistava, ääretön ja ikuinen. Sen saa tuta Hiiden hirveä takaa-ajava nuorukainenkin, jota eivät edes tuomiota jylisevät kirkonkellot pysty kotiin käännyttämään. Hän oljentelee vain sammalvuoteellaan, tähyilee kirkkoa, kylää ja kyläläisten askareita ja huomaa lopullisesti miten pieni ihmisen maailma todellisuudessa on. Sen tympeä henki ja ahtaat katsomukset häntä suorastaan salpaavat ja niin vaipuu tämä »poika huoleton hurjapää» yhä syvemmäs »syliin peikon tyttären», jonka runoilija on asettanut lumoavan luonnon symbooliksi. »Metsän peittoon joutuneen» säkeistä huokuu Panin raikas, kaikkea sovinnaisuutta ja orjailua kaihtava henki, jolle tuskin Goethen panteismikaan lienee kovin vierasta.

Tämän runon tulkinnassa eivät auta mitkään ulkonaiset keinot. Se vaatii kokonaan sisäistä eläytymistä, painautumista siihen väkevään, aito ballaadinomaiseen ja lisäisinkö vielä: Koskenniemeläiseen tunnelmaan, mikä sille on niin ominaista. Pitäisin tässä tehtävässä kokonaisväritystä ainakin aloittelijan kannalta pääasiana. Mutta kun lausujan sen aikaansaamiseksi on keskityttävä harjoitelmissaan myös yksityiskohtiin, katson omasta puolestani tärkeäksi, että hän korostaa heti ensi säkeissä vauhdikasta Hiiden hirven ajoa, joka juuri saa nuorukaisen syöksymään metsän sydämeen. Sille muodostaa sitten takaa-ajajan syvä uupumus tarpeellisen vastakohdan. Toisen säkeistön luonnonhurma on kuvattava haltioituneesti. Kuitenkin herää nuorukaisessa eräitä vavisuttavia kysymyksiä, mutta ne hän kuittaa halveksivalla olankohauksella. Kirkonkellojen kutsut kaikuvat pyhäisen juhlallisesti etäisinä, korkeina valituksina. Vain ison kellon paukahdukset, joita pieni kello hätään-

tynein kilahtelevin yläsävelin säestää, kumahtelevat matalalta kostoa uhkaavina. Mutta poika on täysin vapautunut kylän ihmisiä ahdistavista kiroista. Siitä hänen ivansivalluksensa ja kiihkeät arvostelunsa. Viimeisen säkeistön kutsut on esitettävä samaan tapaan kuin edellisetkin, mutta niistä kuvastuu nyt voimattomuus ja toivottomuus. Lopputoteamus on sanottava harvakseen ja painokkaasti.

»Metsän peittoon joutunut vaatii jo verraten kehittynyttä lausujaa. Sen yksinkertaisesti ilmennettyihin kauneusarvoihin on kasvettava, kuten sanottu, sisältä päin ja väkevästi eläytymällä päästävä tätä erinomaista ballaadia kannattavaan kokonaistunnelmaan.

KYLÄBALLAADI.

(V. A. Koskenniemi.)

Ilolauluja ilmahan kaiuttain
hän unohti aamuiset työnsä.
Hän muisti vain mennehen yönsä
ja mestarin nuoren vaimon vain.
  Ja hän lauloi, sälli huoleton:
  »Ylin rakkaus on, ylin rakkaus on!»

Myös mestari saapui pajahan,
tuli horjuen, pullonsa myötä.
Oli juhlinut iltaa ja yötä
ja myös unohti askaren alkavan.
  Ja hän lauloi, mestari huoleton:
  »Ylin ystävistä pullo on!»

Ja illalla mestari sällineen
he yhäti yhdessä löytään.
Oli tullehet kapakan pöytään
he kumpikin omine iloineen.
  »Ylin rakkaus on, ylin rakkaus on!»
  »Jalo viini on ystävä verraton!»

Mutta lemmenkateisna vaanien
tuli perässä naapuri hurja.

Ja veitsellänsä, kurja,
hän lävisti sällin sydämen.
Ja hän huusi, hurjimus: »Ihanaa
on vihansa veressä sammuttaa!»

Yhtä selvästi kuin »Metsän peittoon joutunut» kuuluu perustunnelmaltaan Koskenniemen varhaisempaan tuotantoon, yhtä ilmeisesti me näemme runoilijan »Kyläballaadissa» valloittelemassa uusia voittomaita itselleen. Näemme hänen siirtyneen realismin arkiselle alueelle, vieläpä sellaiselle, joka vaikuttaisi eräiltä osiltaan melko karkealta ellei se olisi mittasuhteiltaan väkevästi avarrettua ja ellei mehevä komiikka heittäisi sovittavaa valaistustaan sen uhkaavien, mustanpuhuvien läikkien ylle.

Lausujan on syytä näin ollen ottaa huomioon, että Koskenniemi on rakentanut tämän ballaadinsa toisaalta mitä juurevimman komiikan, toisaalta mitä hurjimman tragiikan varaan, joten hän saattaakin esityksessään avartaa noita äärimmäisyyssuhteita, seikka, mikä on vain omiaan korostamaan runon tragikoomillista sävyä.

Esitän seuraavassa säkeistöttäin eräitä viitteitä, jotka saattavat olla lukijalle hyödyksi tämän erinomaisen lausuntatehtävän yksityiskohtaisessa erittelyssä.

1. säkeistö: Alku reippaan riemuisasti, huolettomasti; kolmas ja neljäs säe muistellen, kevyen iloisesti, mutta samalla intohimoisesti; loppu haltioituneesti, laulunsävyä tapaillen; koko säkeistö verraten yläältä ja nopeasti.

2. s.: Hitaasti ja matalalta; vähän katkoen ja mestarin humalaa luonnehtien; viimeinen säe rikkinäisellä hutikkaisella äänellä.

3. s.: Alku toteavasti, ehkä hiukan kummeksuen; alleviivattava »omine iloineen»; sälli huudahtaa merkitsevän salaperäisesti, haavellisesti ja mestari taasen — viinanpuremalla äänellä — avonaisesti, leveän koomillisesti.

4. s.: Naapurin kauhistuttava viha ja mustasukkaisuus ilmennettävä kiintein matalin, melkein sähisevän soinnittomin äänenpainoin; loppu laukaistava ala-äänin hurjalla eläimellisellä riemulla.

Ja vielä muutama yleinen lisähuomautus: Tämän ballaadin sanonta on muodoltaan raisua ja iskevää, lyhyttä ja korutonta, mutta sisällöltään — jos kohta tragikoomillisessa muodossa — sitä rikkaampaa ja painavampaa. Siksi sen tulkinta vaatiikin erityisen kiinteitä otteita ja varmaa älyllistä harkintaa, nopeasti vaihtuvaa ja etenevää esitystyyliä, voimakasta ja laaja-asteikkoista ääntä, joustavaa ja väkevää temperamenttia, niin, miksei myös huomattavia koomillisia ja draamallisia lahjoja. Vasta näine avuineen voi lausuja päästä tämän runon esityksessä tyydyttäviin tuloksiin.

SUSI JA KARITSA.

(I. A. Krylov.)

Voimaton on aina syypää eessä voimakkaan
— siit meille kertoo historia
esimerkkejä jo lukemattomia.
Mutta — historia sikseen: kerron vaan
mitä tarinassa sanotaan.

Karitsa sai kerran tulleheksi
juomaan joelle, kun onnettomuudeksi
susi sattui niillä tienoin juoksemaan.
Karitsan se heti kohta keksi
sekä alkoi lähennellä saalistaan.
Mutta antaaksensa asialle
muodon laillisen, hän huutaa karitsalle:
»Kuinka uskallatkaan likaisine kärsinesi
juomaveden sotkea sä multa?
Tähden moisen hävyttömyytesi
pään mä poikki panen, lurjus, sulta!»
»Jos, valistunein susi, sallinette,
huomautan, että paikka missä juon,
sata askelta on alapuolla tuon,
jossa te nyt ryypiskellä suvaitsette.
Teidän ylhäisyytenne siis syyttä nyt
on suuttunut ja mua syyttänyt:
teiltä juomavettä sekoitella

minä en voi millään kompehella.»
»Minä valehtelen siis! No, mutta —
onko kuultu mokomata julkeutta!
Jaa — vaan jopa muistaakseni ennenkin,
jo toissa vuonna minua sä sinuttelit,
sanoin törkein täällä soimaelit —
älä luule että unhotin!»
»Toissa vuonna — mahdotonta kokonaan,
kun ikää mulla viel' ei ole vuottakaan.»
»Se veljesi lie ollut sitten.»
»Kaikkein vähimmiten,
kun veljiä ei mulla olekaan.»
»Sitten tuttavasi,
kaimasi tai joku kuomistasi,
sanan sanoen — se kuului heimohonne;
itse, koiranne ja paimenenne —
kaikki te vain pahaa mulle tahtoisitte
ja jos voisitte niin vahingoittaisitte.
Siispä vastata saat synneistään nyt sinä.»
»Minä?
Mutta mistä syystä?» — »Tuki suusi!
väsyttää jo aivan» — susi huusi,
»tätä jaaritusta kuunnellessa;.
aikaa haaskaisin vain sua tutkiessa:
Syytä kylliksi jo siin' on sulla,
ett' on nälkä mulla.»

Eläinsatu, jota oppaamme ensimmäisessä osassa edustivat Kanteletar, Larin Kyösti ja Lauri Pohjanpää ja jonka alkeellisimmat muodot kuuluvat kansanrunouden piiriin, peräytyy jo muinaisuuden siniseen hämärään. Helleenien kuulua Aisoposta, joka sai vaikutteita intia-

laisesta ja yleensä itämaisesta eläinsadusta, pidetään usein niiden eurooppalaisena esi-isänä.

Myöhemmin on eläinsatua viljelty hyvinkin runsaasti. Sen mestarina on monesti tapana pitää ranskalaista La Fontainea. Innostuipa itse suuri Goethekin aikanaan tähän kirjallisuuden lajiin. Meillä ovat — runsasta kansansatuaartehistoa lukuunottamatta — tämän alan tunnetuimpia, sanoisinko eurooppalaisia nimiä tanskalainen H. C. Andersen ja venäläinen I. A. Krylov (1768—1844).

Eläinsaduille on yleensä yhteistä, että niissä on opettava sävy ja että niissä ei tavallisesti opeteta eläimiä, vaan ihmisiä edellisten hahmossa. Krylov ei ole suinkaan poikkeus vaan pikemmin päinvastoin. Toisinaan hänen neuvonsa ja kurituksensa, joihin usein on kätketty kirpeitä ivanpillereitä, saavat melkein koulumestarimaisen leiman. Tarkoitan silloin lähinnä niitä itse juoneen yhteyttä vailla olevia, erillisiä opetuksia, joita hän kernaasti liittää tarinoittensa alkuun tai loppuun. Kuinka tahansa: Krylovin tarinat ovat silti taiteellisestikin erittäin nautittavia, opetuksellisesti varteenotettavia ja lausunnallisesti hyvin kiitollisia.

»Susi ja karitsa» on muodoltaan ja sisällöltään tekijänsä tyypillisimpiä palasia. Opetuksellinen irto-osa, jossa koko asia jo on lyhyesti esitetty, on siinä asetettu johdannoksi. Itse tarinassa se on vain puettu mehustettuna kaunokirjalliseen muotoon.

Lausujan tulee esityksessään muistaa, että nyt on kysymyksessä *tarina*, joka myös on senmukaisesti tulkittava: keveästi, eloisasti, välittömästi, todella tarinoivasti. Johdanto on vain luontevasti todettava, varjostaen kuitenkin paria vastakohtaa: voimaton — voimakas, historia — tarina.

Pääosassa on tärkeintä saada eläimet, jotka tässä tapauksessa tarkoittavat ihmisiä, luonnehdituiksi niin elävästi kuin suinkin. Susi on itsekäs, raaka, petollinen, väkivaltainen, saaliinhimoinen, julma ja puhuu matalalta, karkeasti ja realistisesti. Karitsa, ollen hyvin heiveröinen olemukseltaan, vastailee aralla ohuella äänellä. Luonteeltaan se on pelokas, vääryyttä lainkaan käsittämätön, heikkoutensa tunteva ja nöyrän kohtelias; ne pikku ivanpilkahdukset, jotka siinä ensi lukemalta tuntuvat aiheellisilta, tuskin ovat kokonaiskuvan kannalta mahdollisia.

Osan alku on kerrottava aivan yksinkertaisesti, painottaen kumminkin vähän tuntuvammin sanaa laillisen. Suden ensimmäinen purkaus on häikäilemätön, raaka ja uhkaava, lampaan taasen nöyrästi selittävä, avoin ja kohtelias. Susi jälleen: rehellisyyttä teeskennellen ja muka loukkaantuen, hävyttömästi ja syyttävästi; karitsa: ihmettelevästi — kohdistettuna pääpaino erityisesti aika-erehdykseen. Susi: äkäisen murahtelevasti, mutta tuntien samalla asemansa vähän kiusalliseksi; lammas: vastauksessa, jossa toteaa, ettei hänellä ole veljeä lainkaan, kuvastuu vielä suurempi ihmettely. Susi: edelleen samassa äänilajissa, mutta paljon kiinteämmin, paukahduttaen lopussa olevan sinä sanan kuin nyrkiniskun pöytään; lammas: hätkähtää, kysyy hyvin hätääntyneesti. Susi lopettaa tarinan kylmästi ja ilkeästi. »Tuki suusi!» on laukaistava suorastaan karjahtamalla. Sitten seuraa pari omahyväistä selittelyä. Loppu voitaneen ottaa joko aivan pikkujuttuna ja yksinkertaisimpana asiana maailmassa — mitä tulkintaa omasta puolestani suosittelisin — tai ilkamoiden, saliinhimoisesti, aivankuin jo tuoreen lihan makua suussaan tunnustellen.

FILIPPO LIPPI JA LUCREZIA BUTI.

(Larin Kyösti.)

Santa Margaritan luostarissa
kaikki kellot soitti angelusta
Praton kaupungissa.
Läpi lyijykehys-kirjoikkunain
niinkuin pyhäin kehä kimmaltain
päivä kammioon loi kirkastusta

yli sypressien ja sinikunnaan,
kun Filippo tarttui värilastaan,
katsoi kauan nunnaan,
joka madonnana istui mallinaan
niinkuin lapsi uinuis povellaan
havahtaen lemmenunelmastaan.

— »Saat, Filippo, keskeyttää kuvan,
voithan huomennakin jatkaa työtä;
lähtöön valmistuvan
nään jo sisarkunnan harmaan kulkueen
katsomahan ristinlippuineen
pyhän äidin ihmeellistä vyötä.»

— »Kuulen, rakkahani, sisarlaulun,
joku veto, viiva, hetki vielä,

valmiiks alttartaulun
saan, Lucrezia; niin hennon ihanaa
naista ei oo nähnyt mikään maa,
tätä onnea et multa kiellä?»

— »Miksei rauhoittanut salarippi?
Noin kun katsot mua mielin määrin,
oi, Filippo Lippi,
vanhan rippi-isän sanat unohdan,
ehkä loukkaan pyhän madonnan
heikoin esikuvin, teenkö väärin?»

— »Uskon rakkauden suureen sanaan,
mut en aina kirkkoon, rippi-isään.
Esiin muotos manaan,
öljylehtoihin kun lymyy lemmen kuu,
jos ei paina meitä synti muu,
taivaanportista kai päästään sisään.

Ei vie pyhä into sivellintä,
kumma kiihko nyt mun kättäin johtaa.
Mitä ylevintä,
kauneinta ja ikimuistoista ma näin,
näin ne sinussa, kun sydäntäin
henkes etsii, katsees katseen kohtaa.»

— »Pois, Filippo, tahdon levotonna,
älä puhu noin, jo juhlaan päästä,
en ma oo madonna,
onnestako salaa näin nyt vapisen,
olen nainen, heikko, syntinen,
nuoruuttani, onneani säästä!»

— »Et, Lucrezia, voi synnintyönä
pitää vapaansuurta rakkautta,
tänä vihki-yönä
tulen luokses, tahdon kerran rakastaa,
katso, koko luonto, tämä maa
huokuu kaihoa ja kauneutta!»

— »Pyhä neitsyt, mulle anteeks anna!
Sanas soivat kuin ne oisi unta,
niinkuin taivaan manna
putoo sydämeen ne, kutsuu elämään,
kuule, kuoro kuolee hämärään,
kaukana jo kulkee sisarkunta!»

— »Messutkoot vain neitseen helmivöistä,
minut tukahutti pyhä sauhu,
lasna sankartöistä
uneksin, kun orpo vietiin luostariin,
lihaa ruoskittiin ja paastottiin,
siellä asui kuolema ja kauhu!

Tein kuin muutkin munkkivalan,
turhaan kului nuori elämäni
kunnes löysin alan,
siveltimin, taltoin, taidoin nousta voin
ja mä verin, voimin kapinoin
sinut ensi kerran nähdessäni!»

— »Ah, Filippo, jouduin aivan samaan,
turhaan haudoin halut nunnakaapuun,
lankean kuin lamaan,
teenkö perisynnin, kun ma puhun näin,
kauan itkin öin, kun yksin jäin, —
kai jo perille nyt nunnat saapuu.

Taivaan vahatuikut välkkyy salaa,
ruusut puhkee yössä, näin mä näännyn,
kohta nunnat palaa,
pyhät tuoksut tuutii tahdon uuvuksiin,
nyt saat mennä, minä pelkään niin . . .
pyhän neitseen puoleen polvin käännyn.»

— »Oi, Lucrezia, sun hiustes haju
huumaa tässä neitsytkammiossa,
mull' on veri raju,
vien sun hengen hekumaan ja kunniaan,
meillä oikeus on korkeimpaan
onneen ilossa ja auringossa.

Seuraa mua, Lucrezia, jo tule,
mulle rakas olet kaiken yli,
minut syliin sule,
avaa armaat huules, ristisisarein,
Luoja anteeks antaa, mitä tein,
kai näin lämmin on vain äidin syli!»

— »Meit' ei yhdistää voi vihkivesi, —
. . . portilta jo kuuluu laulun ääni . . .
hurja sydämesi
syöksee meidät ihmisparat turmioon,
oi, Filippo, tahdon aurinkoon,
niinkuin paastosairas on mun pääni.»

— »Vaimoni sä olet eessä Luojan,
vaikk'ei liitä meitä kirkon käsi,
joku suo kai suojan,
suo myös lepopuun, min varjoon rakentaa,
taivas lämmön suo ja aarteitansa maa,
elämä, mä kiitän kyllyyttäsi.»

— »Miks ma epäilen . . . jo tulee saatto —
hyvästi nyt ruusut kirkkotiellä,
hyvästi nyt Prato,
hyvästi te, siskot, sinikunnas myös,
aina muistan kuutamoiset yös,
armaat kuvat kuollessani vielä!»

Nunna nousi ruusut poskipäissään,
vapahtava riemu rinnan täytti,
kuin sois huilut häissään,
riisti uumaltaan hän mustan nunnavyön,
kun Filippo päätti päivätyön,
taivaan ihmeeltä se silmiin näytti.

Kuin ois pudonnut nyt puitteen kuori,
maestron kuva liehunut kuin siipi
liiti nunna nuori
rakastajan luo ja parhaan palkan toi,
kaikki, minkä nainen antaa voi,
huokaillen hän vuoteen viereen hiipi.

— »Voimaa täynnä oon, ken mua esti,
ilon, surun päivät jakaa saamme,
mun oot ikuisesti,
vaikka läpi liekehtivän Gehennan
kuningattareni kuljetan,
. . . suureen yöhön, armas, paetkaamme!»

Munkki nosti nunnan, painoi poven
sydämelleen niinkuin liittoon lujaan,
aukas salaoven. —
Eessään elämä ja koko maailma
kuvaan katseen loi Lucrezia,
niin he katosivat tummaan kujaan.

Neitseen kuvan silmät säteen loivat
kuin ne siunanneet ois nuorten yötä,
iltakellot soivat,
Praton palatseista luutut, laulut soi,
nunnain kuoro kirkkoon kiemuroi
kantain ihmeellistä, pyhää vyötä.

Filippo Lippi (n. 1406—69) oli firenzeläinen munkki, joka nimitettiin sittemmin Praton nunnaluostarin prioriksi. Täältä hän ryösti Lucrezia Buti-nimisen nunnan ja meni hänen kanssaan naimisiin, saaden myöhemmin avioliitolleen myös paavin siunauksen. Munkki Filippo Lippi on meiltä kuitenkin miltei tyyten unohtunut, mutta maalari Filippo Lippi sensijaan kuuluu taidehistorian suuriin nimiin, niihin, joita mainitaan renessanssin etevimpien madonna-aihetta käsitelleiden mestarien rinnalla.

Larin-Kyöstin hehkuva rakkausruno kuvailee juuri hetkeä, jolloin maestro lopettelee madonnan-kuvaansa, jonka mallina parhaillaan istuu tuo ihastuttava nunna Lucrezia Buti, ja jolloin hän joutuu — toisaalta suloisen mallinsa, toisaalta hurmaavan kuvansa sytyttämänä — sellaisen hurjan kiihkon valtaan, että rikkoo munkkivalansa, ryöstää rakastettunsa ja pakenee tummaan yöhön.

Runo, jonka teho nojautuu pääasiassa vuoropuheluun, on yhtä vaikea kuin kiitollinenkin esitettäväksi. Lausujan on pyrittävä Lucreziasta luomaan sisäisesti puhdas, kirkas, neitseellisen ujo, nuori immyt ja Filipposta taasen herkästi tunteva, intomielinen, kuumaverinen rakastaja. Sanomattakin on selvää, että neidon luonnehtimisessa on käytettävä ylempiä, ohuehkompia ääniä,

kun sitävastoin jälkimmäisen matalampia, täyteläisempiä säveliä.

Kaksi ensimmäistä säkeistöä, jotka liikkuvat korkeahkoissa sävelissä, on tulkittava kertovassa, toteavassa äänilajissa, jos kohta esityksessä pitää samalla olla kumajavaa, kaikuvaa luostaritunnelmaa, ehkä pari pisaraa eräänlaista kohtalokkuuden tuntuakin. Loppusäkeissä on lisäksi hiukan unelmoivaa ja viatonta arkuutta, mikä yhä lisääntyy tytön ensimmäisissä vuorosanoissa, joskin niissä myöhemmin on jonkin verran tekosyyn sivumakua. Siihen viittaa selvästi se, että Lucrezia katsoo itsensä, intohimojen pohjavirtojen alkaessa liikehtiä hänen sisimmässään, sopimattomaksi istuakseen pyhän madonnan esikuvana. Siinä kuvastuu samalla hätä, mikä yltyy viimein suoranaiseksi ahdistukseksi ja tuskaiseksi vavistukseksi, niin, miltei rukoilevaksi avunparahdukseksi silloin, kun hän pyytää nuoruuttaan säästämään. Filippon sanonnat alkavat tyynnyttelyin ja jatkuvat säteilevin ihailuin ja rohkaisevin vakuutteluin, kunnes ne kohoavat tuliseksi jumaloinnin purkaukseksi, mikä juuri johtaa nuoren nunnan sielun ristiriidat tuohon parahtavaan huipennukseen, joka kääntyy sitten Filippon polttavan intohimon satuttamana raukeaksi väsymykseksi, melkeinpä ylimaalliseksi uneksinnaksi.

Nyt seuraa esityksessä molemminpuolinen tunnustus siitä, mitä luostarivala ja -puku ovat kumpaankin vaikuttaneet: elämä synkkien muurien sisällä ei ole pystynyt tyydyttämään heitä eikä myöskään heidän verenvetoaan sammuttamaan. Tulkinnalle on kai sopivinta antaa tässä kohden tuttavallinen, luottamuksellinen, ehkäpä vapauttavan tunnustava sävy. Väliajatus »kai jo perille nyt nunnat saapuu», samoinkuin myöhemmät-

kin sivuhuomautukset »kohta nunnat palaa», »portilta jo kuuluu laulun ääni», »jo tulee saatto» on ikäänkuin huomaamatta liu'uttava yli.

Vielä kerran, joskin nyt jo paljon heikommin, koettaa Lucrezia vapautua rakastajastaan. Hänen vastustelunsa hukkuu kuitenkin niihin purkauksiin, jotka vuoroin kuumina kuiskauksina ja läähättävinä rukouksina, vuoroin rajuna intohimona ja autuaallisina onnen kaunomaalauksina syöksähtelevät Filippon huulilta, ja muuttuu sitten avuttomuudeksi ja raskaaksi epätoivoksi, kunnes vihdoin kiihkeän rakastajan voitollinen tahto ja lämmittävät vakuuttelut häivyttävät hänen epäilynsä. Jonkinlainen vieno kaihomielisyys täyttää kumminkin nuoren nunnan mielen, kun hän hyvästelee mennyttä elämäänsä ja siirtyy maalliseksi morsiameksi.

Esitys nousee tämän jälkeen kahdessa seuraavassa säkeistössä verraten korkeihin säveliin. Näin saadaan näet kohotettua Lucrezia siihen madonnamaiseen kirkkauteen, viattomuuteen ja ylevyyteen, minkä toivoisimme kernaasti olennoivan kaikkiakin morsiamia.

Filippon viimeisessä sanonnassa on suorastaan riemullista voimaa ja tulevaisuudenuskoa. Ja tunnelma muuttuu miltei pyhäisen juhlalliseksi silloin, kun munkki kohottaa rakastettunsa käsivarsilleen ja katoaa lopuksi tummaan yöhön.

Juuri valmistuneen madonnan kuvan katse, iltakellojen kumahtelu ja kuoron kaikuvat sävelet, joita ylä-äänet parhaiten ilmentänevät, antavat viimeiselle säkeistölle eräänlaisen iäisyystunnun.

TUKALASSA PULASSA.

(Larin Kyösti.)

— Voi, kuules tyttö ja kuules tyttö,
käy syliin, polvella souda!

En, kutti, kutti, sa viekas poika,
en ansaas vielä ma jouda!

— Mut tyttö, tyttö, ma markkinoilta
tuon kihlasilkit ja muuta . . !

Jos istun kerran, niin istun aina,
sa vielä tahtoisit suuta!

— Voi, kullanterttu ja sievä sirkku,
no, istu hetkeksi tuohon!

No olkoon niinkin ja olkoon näinkin,
mut kuules, suukko se suohon!

— No, nyt sa puutuitkin pihtiin vasta,
en marjahuultasi säästä!

Pyh, turha vaiva sa häijy hupsu,
pois heinätöilleni päästä!

— En hienohelmaani irti laske,
kas, suukon ryöstin jo sulta!

Voi, tuhma veijari, saithan yhden,
mut toista vuotakin multa!

— Kai, armas pappilan tielle joudut,
on sormus sulle jo mulla.

Ai, päästä, päästä, ma kaikkiin suostun,
voi äiti pirtistä tulla!

Larin Kyöstin »Kevätrallatukset» ovat vieläkin runoutemme reippainta ja railakkainta, iloisinta ja hupaisinta, lämpimintä ja kodikkainta lajia. »Tukalassa pulassa» kuuluu niiden tutunomaisimpiin ja maalaisimpiin.

Merkitsen säkeistöt, joihin teen esityksellisiä reunahuomautuksia, järjestysnumeroilla.

1. säkeistö: Iloisesti, veitikkamaisesti, houkuttelevasti.

2. s.: Pitittelevästi (»piti, piti»), kiusoittelevasti.

3. s.: Maanittelevasti, anovasti, houkuttelevasti.

4. s.: Välttelevästi, peitetysti, teennäisen kainosti, alas luoduin katsein.

5. s.: Lämpimästi, imarrellen, melkein rukoilevasti viekotellen.

6. s.: Yht'äkkisesti, reippaasti, veikeästi.

7. s.: Vahingoniloisesti, riemukkaasti, kiihkeästi.

8. s.: Ikäänkuin halveksivasti ja suutahtavasti, teeskennellyn kiirehtivästi.

9. s.: Väreilevän lämpimästi, hehkuvasti, voitonriemuisesti.

10. s.: Nyyhkien, melkein itkuun pillahtamaisillaan, uhkaavan ylenkatseellisesti.

11. s.: Oikein lämpimästi, iloisesti, mutta vakavasti pyytäen, ujosti ja samalla anteeksianovasti.

12. s.: Hätääntyneesti, mutta onnekkaasti huudahtaen, varoittavasti.

NUORI NIETZSCHE.

(Eino Leino.)

Tuo tulleeko päivä mullekin
kuin monelle muulle on tullut,
että elämä jonkin on arvoinen,
jota säästää ja säälii ne hullut,
että pelkään ma katsoa kuolemaa
kuin kumppani silmäterään —
Pyhä Aurinko, kuinka ma pelkäänkään
sitä päivää, jona ma herään!

Tää kaikki, kaikk' onhan unta vain:
mun aatteeni armahimmat,
mun henkeni heleä morsian,
tuon suudelmat tulisimmat,
hän, hän, satavuosiks mi sekunnit loi
ja minuutit miljoonaksi,
joka yhdellä sydänyö-katseellaan
tomun tään teki jumalaksi!

Ja unta, untahan kaikk' on tää:
mun murheeni mustimmatkin,
epätoivoni, tuskani, taistoni,
sydänkaihoni katkeratkin;
mitä oon minä, onneton, kärsinyt,
mitä mulla on onnea ollut,

on unten aaltoja ollut vain
ja unten tuomana tullut.

Tuo koittaako päivä, kun laskea
mun pitäisi pitkin öitä,
elon paatisen polkuja suunnittaa
ja ankeita arkitöitä,
jona oisin ma yhteiskunnassa yks —
kentiespä kohta jo kaksi —
ja vuosi vuodelta vaipuisin
taas raa'aksi rahvahaksi?

Ah, älköhön tulko se milloinkaan!
Mut terve, mun päiväni sorja,
mun päiväni ylpeä, seppelpää,
jona en ole onneni orja,
jona seison ma seppona murheeni,
jona aatos on ahjossa valkee —
sa terve, päiväni punainen,
kun haaveiden kuoret halkee!

En maitoa suoniin ma saanutkaan,
mut sain minä tummaa verta,
se otsasuonissa ouruaa,
kun kuohuun se nousee kerta...
minä kuulen kuin kohinan kaukaisen
tai tuhanten miekkojen melskeen —
hei, tunnettenko te, ystäväin,
tuon alkavan aamun helskeen?

Ja silloin mun silmäni pimentyy,
mut sieluni salamoitsee —

haa, kuulettenko, kuin myrskyssä
mua taivahat jumaloitsee?
Olen arkki-enkeli Mikael,
mua Auringon parvet seuraa —
päin, lapset, laumoja pimeyden,
päin ihmis-yön jalopeuraa!

Tunnettu saksalainen kirjailija ja filosofi Friedrich Nietzsche (* 1844, † mielisairaana 1900) käsittelee »yli-ihmistä», jonka hän asettaa »laumaihmisen» vastakohdaksi, tuotannossaan niin laajasti ja siinä äänilajissa, että häntä pidetään n.s. yli-ihmisopin perustajana, opin, jossa hän toteaa suurten joukkojen merkityksen olevan vain siinä, että ne muodostavat välttämättömän taustan tuon voimaihmisen toiminnalle silloin, kun onnellinen poikkeustapaus on hänet edellisten polvien kasaantuneen elämänenergian patoutumana synnyttänyt. Tämä Nietzschen kuvailema ihanne on älyn ja voiman jättiläinen, uhkamielinen ja väkevä elämän riemullisessa runsaudessa, mutta samalla myös kuitenkin sellainen, joka on yhtä väkevä viileässä itsehillinnässään ja ylevässä mielenlaadussaan.

Huomautan sivumennen, ettei ole minun asiani käydä ratkomaan, pitävätkö nämä Nietzschen teoriat paikkansa vai eivät, haluan vain tässä yhteydessä merkitä muistiin, että meidänkin maamme uusromantiikka — Volter Kilpi, Eino Leino, Aarni Kouta, mainitakseni muutamia nimiä — sai aikanaan häneltä tuntuvia vaikutteita.

Ei olekaan näin ollen ihme, että Eino Leino on lainannut suorastaan mestarinsa nimenkin edelläolevalle runolleen. Sen ohjelmalliset, uhkamieliset säkeet soveltui-

sivat yhtä hyvin nuorelle Nietzschelle kuin nuorelle Leinollekin.

Ensimmäisen säkeistön kysymykset putoilevat hiukan epämääräisinä, ohuen ivan kannattamina. Kaksi viimeistä säettä ilmaisevat havahtunutta pelkoa, ehkäpä hätääntynyttä kauhuakin. Sitten tunnelma muuttuu haaveelliseksi kiihkoksi sanojen kumpuillessa lämpiminä ja vuolaina syvältä rinnasta. Äänen syvyys säilyy puoliväliin kolmannessakin säkeistössä, ero on vain siinä, että äskeinen haaveellinen intohimo muuttuu nyt tummaksi tuskaksi, kaventuakseen kuitenkin puolipisteen jälkeen kaihomielisiksi huokauksiksi.

Neljäs säkeistö noudattaa, ivan saadessa nyt kumminkin terävämmän sävyn, samansuuntaista esitystapaa kuin ensimmäinenkin. Seuraa sitten väkevästi torjuva huudahdus, mikä kääntyy heti ylvään-voimakkaaksi, uljaana vyöryväksi tulevaisuuden tervehdinnäksi, painuakseen sopivan tau'on jälkeen paksun raskaaseen uhkamieleen, jossa maidon ja veren vastakohta-asettelulla, samoin kuohuun sanan painottamisella on oma merkityksensä. Tämä väkevä tunnelma katkeaa kuitenkin kesken, mikä lausujan on elävöitettävä sellaisin äänin ja ilmein, jotka antavat kuulijalle ikäänkuin aavistuksen yht'äkkiä kuuluville kantautuvasta ihmeellisestä kohinasta, kohinasta, joka aiheuttaa sitten tuon hehkuvan loppukysymyksen. Viimeisen säkeistön alkuvastakohta ansaitsee erityistä huomiotamme. Se näet muodostaa sopivan lähtökohdan sille voitolliselle, valtoimenaan palavalle uhmalle, johon tämä dionyysinen tiradi lopussaan huipentuu.

Runo vaatii esittäjältään tummana ja täyteläisenä soivaa ääntä, vauhdikasta ja raisua temperamenttia, joten muunlaisin edellytyksin varustettujen henkilöiden on sitä kartettava.

TUMMA.

(Eino Leino.)

Tuo oli tumma maammon marja
syntymässä säikähtynyt,
näki kauhut kaikkialla,
haltiat pahat havaitsi,
ei hyviä ensinkänä.

Pani äiti paimenehen. —
Paimen metsästä palasi,
tuli outona tupahan,
haasteli haralla hapsin:
»Oi emoni, älä minua
pane karjan paimenehen!
Lempo seisoi suon selällä,
Hiidet hirnui kankahalla,
— juuttahat jälestä juoksi,
maasta Maahinen kohosi.»

Ei pojasta paimeneksi. —
Pantihin kalan kutuhun.

Palasi mereltä poika,
tuli valjuna tupahan,
kertoi kynnet kylillänsä:
— »Kauhea saloilla kansa,

meren kansa kauheampi!
Näin minä Tursahan tulevan,
meren kahtia menevän,
Kalpea karilla istui,
Tyhjä alla ammotteli.»

Ei pojasta merelle miestä. —
Pantihin palon tekohon.

Palasi palolta poika,
tuli vauhkona tupahan,
sanoi silmin seisovaisin:
»Hirveät meriset hirmut,
tulen hirmut hirveämmät!
Sylki kyyt kyventä, liskot
puhui liekkiä punaista,
Syöjätär porossa keitti,
Kehno käänti kattilata.»

Suku jo surmata saneli:
»Mitä työstä tyhjän miehen!»
Ennätti emo etehen,
kyyditti kylän kisoille.

Palasi kylästä poika,
ei tohi tupahan tulla,
kujilla kuvahtelevi,
piilee peltojen perillä;
löysi äiti seisomasta
takaiselta tanhualta.

Poika kaulahan kavahti:
»Oi emoni, kantajani!

Paras on minun paeta,
paras mennä näiltä mailta,
mennä kalman karsikkohon,
piillä Tuonelan pihoille!
Kolkkoja kotona näin ma,
kamalampia kylässä!
Veräjällä Vento seisoi,
Vennon poika portahalla,
loukossa Vahinko vaani,
Kouko kohtasi ovella.»

Tunsi äiti tummaisensa,
tunsi jo tuhon-alaisen
syntymässä säikkyneeksi;
itki, itki, ei evännyt,
virkkoi, vienosti saneli:
»Niin menekin, poloinen poika,
mene kuolon kuusikkohon,
vainajien varvikkohon,
tuvan taakse taaton saaman,
lempeän lepotiloille,
missä seisoo puut pyhäiset,
hongat himmeät puhuvat
ollehista, mennehistä,
murehessa yön ikuisen.»

Taatto haudassa havasi.
»Mitä itket, heimon helmi?»

»Tuota itken, oi isoni,
ei minuhun metsä mielly.»

»Lehto laululla lepytä,
niin teki isätkin ennen.»

»Tuota itken, oi isoni,
ei minusta merelle miestä.»

»Ahti uhreilla aseta,
niin teki isätkin ennen.»

»Tuota itken, oi isoni,
ei tuli minulle tuttu.»

»Tuli kytke kahlehisin,
niin teki isätkin ennen.»

Yhä itki heimon helmi.
»Mitä itket, oi iloni?»

Tuska ilmoille ajoihe:
»Oi isoni, ota minutkin
kera Kalman kartanoihin,
kun olen maammon tumma lapsi,
syntymässä säikähtänyt,
näen kauhut kaikkialla,
enin ihmisten elossa.»

Nousi ääni nurmen alta,
sana Tuonelta samosi:
»Säikkyivät isätkin ennen,
toki aikansa elivät.
Autio elämän aamu,
Manan ilta autiompi.
Pirtit on pienet Tuonelassa,
maan alla kaitaiset kamarit,
kuu ei loista, päiv' ei paista,
yksin istut, yksin astut,

toukka seuloo seinähirttä,
itse seulot itseäsi
ikävässä ainaisessa,
haikeassa, vaikeassa.»

Poika Tuonelta palasi,
tuli miesnä hiljaisena,
istui tuttuhun tupahan;
kohenti takassa tulta,
talon töitä toimitteli,
hymysuin hyreksi joskus
sinipiioista saloilla,
vellamoista veen selillä;
meni merelle, metsähänkin,
vei verkon, asetti ansan,
niin eli ikänsä kaiken,
ei iloiten eikä surren,
pannen päivät päälletyksin
niin tulevat kuin menevät,
niin paremmat kuin pahemmat;
päällimmäiseksi paremmat.

Prof. V. Tarkiainen kirjoitti »Valvoja-Ajassa» heti Eino Leinon kuoleman jälkeen: »Eino Leino on uudenaikaisessa kirjallisuudessamme ainoa muinaissuomalaisen runohengen ja kalevalaisen tyylin edelleenkehittäjä, jonka tämänlaatuiset tuotteet säilyttävät elävän tehonsa ja muistomerkillisen arvonsa tulevaisuudessakin.»

Tämä arviointi tarkoittaa lähinnä Helkavirsiä, joiden parhaimpiin Tummakin luetaan. Niin, onpa kuulunut ääniä, jotka pitävät sitä suorastaan niiden syvimpänä ja kauneimpana. Ei ole suinkaan vaikeata yhtyä Tar-

kiaiseen eikä oikeastaan jälkimmäiseenkään mielipiteeseen. Tummaan on todella muinaisrunojemme nykyaikaistetuissa puitteissa saatu mahtumaan herkkää lyrikkaa ja värähtelevää elämää niin paljon, että moni olisi tarvinnut kaikkeen siihen paperia satojen sivujen laajuudelta.

On tarpeetonta arvailla, tarkoittaako Leino runossaan poikaa — siteeratakseni edelleen prof. Tarkiaista — »joka arkana säikkyy elämän autiutta, luonnon ja ihmisten tylyyttä, kunnes oppii voittamaan pelkonsa ja lepyttämään luonnon», vai mieliikö hän laajentaa Tummansa koko kansamme vertauskuvaksi raskaine taisteluineen ankeaa luontoa ja muita vihollisia vastaan. Omasta puolestani olisin halukas sille antamaan tuon laajemman sisällön, vaikkakin samalla myönnän, että asia on lausuntateknillisesti suunnilleen sama.

Tumman esityksellinen teho riippuu suurelta osalta lausujan aikaansaamasta kokonaistunnelmasta, joka on rakennettava osaksi samantapaisten ainesten varaan kuin Kalevalan ja Kantelettarenkin runojen suullinen tulkinta, joten viittaan siinä suhteessa siis vain Kalevalakatkelmien selostuksiini. Mutta Helkavirret ja ennenkaikkea Tumma ovat samalla yksinkertaisen koristeellisia asultaan, josta syystä lausujan on pyrittävä sanonnassaan sitä korostavaan tyylittelyyn, unohtamatta siinä sivussa runon värisevää yliherkkyyttä enempää kuin sen legendaarista hohdettakaan.

Edelläsanotusta jo selvinnee, että Tumma vaatii — lukuunottamatta taaton maanalaista havaamista, joka kaikuu yksitoikkoisen matalana, etäisyyttä uhoovana kuminana — tulkitsijaltaan yleensä sointuvia, pehmeitä ylä-ääniä, jotka yhä korkenevat ja ohenevat pojan pelon ja siitä johtuvan esityksellisen vauhdin lisääntyessä.

Sanonta ei saa siitä huolimatta kolmannessakaan säikähdyskohtauksessa, jolloin tempo on nopeimmillaan, kadottaa edes pisaran vertaa selvyyttään. Äidin kaulaan kapsahtaessaan poika on aluksi rauhallisempi, mutta säkeessä: »Kolkkoja kotona näin ma» hänen verensä alkaa jälleen kiertää »väärinpäin», joskaan hänen hätänsä, jota Vento, Vennon poika, Vahinko ja Kouko tosin kolkosti tehostavat, ei enää ole niin suuri kuin edellisissä kohtauksissa. Tehtävämme alkuosa vaatii vielä seuraavanlaista huomioimista: ensimmäinen säkeistö on ilmennettävä vaatimattomasti ja myötätuntoa herättävästi; eri kohtausten johtolauseet väritettävä niin, että tunnelma, jota voidaan ilmein elävöittää, heti sopivasti jatkuu; kerrottava reippaasti, minne poika kulloinkin lähetetään ja samalla painotettava sitä työtä, mikä on kysymyksessä; todettava pettyneesti pojan sopimattomuus eri töihin; luonnehdittava liikuttavasti äidin hätä, kun tyly suku surmaa sanelee, samoin pojan arkaileva kujissa hiiviskely; tyyntynein, kirkastetuin, kaunein ja hellävaraisin äänenpainoin maalailtava äidin mielialat hänen neuvoessaan poikansa taattojen pakeille, vainajien leposijoille.

Tumman vastaukset taatolle, jonka havaamisista jo edellä on puhuttu, ilmaisevat yhä säikkymystä, vieläpä epätoivoa, joka kääntyy raskaaksi sydäntäpuristavaksi tuskaksi, kunnes vihdoin taatto tapaa oikean sävelen, jota koskettelemalla hän saa pojan elämänuskoon ja sisäiseen tasapainoon. Viimeinen säkeistö on lausujan ilmaistava leppoisasti ja kotoisesti, jaoittelevasti varjostaen ja yksinkertaisen lämpimästi.

Runo liikkuu äänellisesti siksi laajalla alalla, sisällyttää eri kohtiinsa siksi paljon taukoja, joiden asettelun jätän lukijan oman harkinnan varaan, ja on muuten-

kin teknillisesti samoinkuin tunnevoimaltaan siksi vaikea esitettäväksi, että vasta-alkajan on syytä sitä karttaa muissa kuin harjoittelutarkoituksissa. Ja kaikillekin antaisin sen neuvon, että tämä runo säästettäisiin verraten valituille kuulijakunnille ja vain pienemmänpuoleisiin saleihin.

KÄVELY.

(Maupassant.)

Kun ukko Leras, joka oli kirjanpitäjänä Lobuze & Kumpp:lla, astui ulos liikehuoneistosta, häikäisi häntä mailleen menevän auringon hehku siinä määrin, että hän jäi muutamiksi minuuteiksi seisomaan paikalleen. Hän oli tehnyt työtä koko päivän kaasuliekin keltaisessa valossa liikkeen perähuoneessa, joka antoi pihalle, kapealle ja syvälle kuin kaivo. Pieni huone, jossa hän oli työskennellyt jo neljänkymmenen vuoden ajan, oli niin pimeä, että kesän kukkeimmillakin ollessa siellä töin tuskin tuli toimeen ilman valoa yhdentoista ja kolmen välillä päivällä.

Siellä oli aina kosteaa ja koleata, ja pihan eli paremmin sanoen kuopan höyryt, jotka akkunasta hämärään huoneeseen tunkeutuivat, täyttivät sen mädänneellä lokaviemärin hajulla.

Neljäkymmentä vuotta jo oli herra Leras joka aamu kahdeksan aikaan tullut tähän vankikoppiinsa ja istunut siellä aina kello seitsemään asti iltasella, kumartuneena kirjojensa yli kirjoittamassa ahkerasti kuin hyvä virkamies ainakin.

Hänellä oli nyt kolmentuhannen frangin vuosipalkka alettuaan toimensa tuhannella viidelläsadalla. Hän oli jäänyt poikamieheksi, tulot kun eivät sallineet hänen ottaa itselleen vaimoa. Ja kun hän ei ollut koskaan mis-

tään huvista nauttinut, niin ei hän paljon kaivannutkaan. Silloin tällöin kuitenkin, kun oli oikein väsynyt tähän yksitoikkoiseen keskeytymättömään toimeensa, lausui hän tällaisen ylimalkaisen toivomuksen: »Hiivatti sentään, jospa minulla olisi viidentuhannen frangin vuotuiset korot, niin kyllä minä osaisin levennellä.»

Mutta koska hän ei ollut milloinkaan saanut muuta kuin kuukausipalkkansa, ei hän myöskään ollut milloinkaan päässyt »leventelemään».

Hänen elämänsä oli kulunut ilman mitään tapahtumia, ilman mielenliikutusta, miltei ilman mitään toiveita. Tuo haaveilukyky, joka kaikissa piilee, ei ollut milloinkaan päässyt kehittymään hänen varsin vaatimattoman kunnianhimonsa takia.

Yhdenkolmatta vanhana oli hän saanut toimensa Lobuze & Kumpp:n liikkeessä. Ja siihen hän jäi.

V. 1856 oli hänen isänsä kuollut, kolmea vuotta myöhemmin hänen äitinsä. Ja sen jälkeen ei ollut tapahtunut kuin muutto asunnosta v. 1868, isäntä kun oli vaatinut korkeamman vuokran.

Joka aamu säntilleen kuuden aikaan havahdutti hänet herätyskello, joka rämisi kuin juoksemaan päästetty rautaketju. Kaksi kertaa, vuosina 1866 ja 1879, kellon koneiston nostolaite oli joutunut epäkuntoon, hänen saamatta koskaan tietää, mistä syystä. Noustuaan ylös hän heti pukeutui, korjasi vuoteensa, lakaisi huoneensa ja pyyhki tomun tuolistaan ja pesukaappinsa kannesta. Kaikkiin näihin puuhiin häneltä kului puolitoista tuntia.

Sitten meni hän ulos, osti Lahuren leipomosta, jolla hänen eläessään oli ollut yksitoista omistajaa, nimen yhä pysyessä samana, aina samanlaisen vehnäleivän ja lähti astumaan tuota evästään pureskellen.

Koko hänen elämänsä oli siis kohdistunut tuohon

pimeään, aina samanlaisilla seinäpapereilla sisustettuun huoneeseen. Sinne oli hän tullut herra Brumentin apulaiseksi ja mielessään halu päästä hänen sijalleen.

Niin oli käynytkin, eikä hän toivonut mitään sen parempaa.

Kaikki sellaiset muistokokoelmat, joita muut miehet keräävät elämänsä taipaleelta, odottamattomat tapahtumat, suloiset tahi surulliset rakkausseikkailut, monivaiheiset matkustukset ja muut vapaan olon ja elämän satunnaisuudet, ne olivat jääneet hänelle aivan tuntemattomiksi.

Päivät, viikot, kuukaudet, vuoden ajat ja vuodet läpeensä olivat olleet toistensa kaltaisia. Joka päivä samalla tunnilla hän heräsi, nousi ylös, lähti, saapui toimeensa, söi aamiaisensa, poistui, söi päivällisensä ja pani maata, minkään milloinkaan häiritsemättä noiden samojen tekojen, samojen tapahtumien ja samojen ajatusten säännöllistä kulkua.

Ennen hän oli katsellut vaaleita viiksiään ja kiharaa tukkaansa siitä pienestä pyöreästä peilistä, joka oli jäljellä hänen edeltäjänsä ajoilta. Nyt näki hän siinä joka ilta lähtiessään harmaat viiksensä ja kaljun päänsä samalla paikalla. Oli kulunut neljäkymmentä vuotta, pitkää ja nopeaa, tyhjää kuin surullinen päivä ja samanlaista kuin pahan yön hetket. Neljäkymmentä vuotta, joista ei ollut mitään jäljellä, ei ainoatakaan muistoa, ei onnettomuuden tapaustakaan siitä saakka kuin hänen vanhempansa kuolivat, — ei yhtään mitään.

Sinä päivänä häikäisi herra Lerasta mailleenmenevän auringon hehku siinä määrin, että hän jäi seisomaan oven eteen kadulle. Ja sen sijaan, että olisi mennyt kotiinsa, hän päätti tehdä ennen päivällistä pienen kä-

velymatkan, — mikä tapahtui hänen elämässään neljä tahi viisi kertaa vuodessa.

Hän astui puistokadulle, jota ihmisvirta kulki uudelleen viheriöitsevien puitten suojassa. Oli kevätilta, kevään ensimmäisiä leutoja, leppoisia iltoja, jotka huumaavat mielen päihdyttävällä elämänhalulla.

Herra Leras astua tepasteli kuin vanha mies ainakin; iloinen katse loisti hänen silmistään ja hän tunsi onnea ulkona vallitsevasta hilpeydestä ja lauhasta illasta. Hän saapui Champs-Elyseesille ja jatkoi matkaansa nuoruuden voimaa uhoavan ilman virkistämänä.

Taivas liekehti ilmitulessa ja sen hohtavaa kantta vastaan kuvastui Riemuportti tummana, mahtavana kuin jättiläinen keskellä tulipaloa. Saavuttuaan tuon suunnattoman suuren muistomerkin kohdalle vanha kirjanpitäjä tunsi, että hänen oli nälkä, ja hän poikkesi ravintolaan syömään päivällistä. Hänelle tarjottiin ruoka ulkona ravintolan edustalla, ja ateriaan kuului lampaanpaistia salaatin ja parsan kera. Se oli parhaita päivällisiä, mitä herra Leras oli pitkään aikaan syönyt. Päälle otti hän juustoa ja puoli pulloa bordeauxia. Sitten joi hän vielä kupin kahvia, minkä hän teki harvoin, ja loppujen lopuksi pikku lasin hienointa konjakkia.

Maksettuaan laskun tunsi hän mielensä iloiseksi, jopa vallattomaksikin, niinkuin olisi ollut hienossa hutikassa. Hän ajatteli itsekseen: »Tämäpä on ihana ilta. Minä jatkan kävelyäni Boulognen metsään asti. Se virkistää minua.»

Ja hän läksi matkaan taas. Vanha laulu, jota hän ennen oli kuullut erään naisnaapurinsa lauleskelevan, pyöri lakkaamatta hänen päässään:

Kun metsä jälleen vihannoi,
Näin lausui armahain:
Käy luokseni, kultaseni, oi,
Ja lepää rinnallain!

Hän hyräili sitä hyräilemistään yhtä mittaa. Yö laskeutui yli Parisin, tyyni, lämmin yö. Herra Leras kulki pääkujannetta pitkin ja katseli ohiajavia vaunuja. Ne seurasivat toisiaan lyhdyt palaen kuin kaksi loistavaa silmää ja vilahdukselta näki niissä vierekkäin istuvan parin, nainen vaaleihin, mies mustiin puettuna.

Siinä kulki pitkä jono rakastavaisia tähtien tuikkiessa taivaalla. Niitä tuli tulemistaan loppumattomiin. Ja he ajoivat äänettöminä ohi loikoen istuimilla, painautuneina toisiaan vasten, vaipuneina halujensa haaveiluihin, lemmenkiihkosta väristen. Oli kuin suudelmia olisi lennellyt lämpimässä, hämärässä ilmassa, jota rakkauden tunne raukaisi ja teki vieläkin painostavammaksi. Kaikki nuo toisiaan hyväilevät ja lemmen odotuksesta kiihtyneet olennot synnyttivät ympärilleen kuin kuumeisen virran, joka vaunuista valui tielle hienona, huumaavana huuruna.

Väsyneenä vihdoin kävelemiseen istuutui herra Leras eräälle penkille katselemaan noiden lemmenkuormia kuljettavien ajoneuvojen kulkua. Ja melkein heti paikalla tuli siihen muudan nainen, joka kävi istumaan hänen viereensä.

— Hyvää iltaa, herraseni, — sanoi nainen.

Herra Leras ei vastannut mitään.

Nainen jatkoi:

— Ota minut, kultaseni! Saat nähdä, että olen oikein kiltti.

Herra Leras lausui vaivalloisesti:

— Erehdytte, neiti.

Mutta tyttö pujotti kätensä hänen käsivarteensa sanoen:

— Kuulehan, älä joutavia . . .

Herra Leras nousi ja läksi alakuloisena tiehensä.

Noin sadan askeleen päässä tuli häntä puhuttelemaan toinen nainen:

— Ettekö istu vähäksi aikaa viereeni, kaunis poika?

Herra Leras sanoi:

— Miksi harjoitatte tätä ammattia?

Nainen asettautui hänen eteensä ja vastasi muuttuneella, käheällä, ilkeällä äänellä:

— En, jukoliste, sitä huvikseni harjoita!

Herra Leras jatkoi lempeällä äänenpainolla:

— Mikäs teitä sitten siihen pakottaa?

Nainen murahti:

— Elää kai pitää, senkin ilkiö.

Ja hän poistui hyräillen.

Herra Leras joutui ymmälle. Toisia naisia kulki hänen ohitsensa kutsuen ja houkutellen häntä.

Hänestä tuntui kuin jotakin mustaa olisi levinnyt hänen aivoihinsa, jotakin mikä vihloi sydäntä.

Ja hän istuutui jälleen penkille. Vaunuja kulki edelleen ohi.

— Olisi ollut parempi, etten olisi tänne tullut, — ajatteli hän — olen nyt kokonaan aivan kuin tolaltani.

Hän vaipui ajattelemaan kaikkea tuota rakkautta, joka oli joko vain kauppatavaraa tahi intohimoa, kaikkia noita maksettuja tahi vapaaehtoisia suudelmia, jotka hänen ohitsensa kulkivat.

Rakkaus! Sitä ei hän tuntenut lainkaan. Ei hän ollut eläessään ollut tekemisissä muuta kuin parin kolmen sattumalta hänen tielleen tulleen naisen kanssa, vähävarainen kun oli. Ja hän ajatteli nyt tätä viettämäänsä

elämää, joka oli niin erilainen kuin muitten elämä, niin synkkä, niin kolkko, niin mitätön, niin tyhjä.

On ihmisiä, joilla todellakin on huono onni. Ja yht'äkkiä, aivan kuin paksu verho repeytyisi kahtia, huomaa hän kurjuutensa, elämänsä loppumattoman, yksitoikkoisen viheliäisyyden, sen menneen, nykyisen ja tulevan viheliäisyyden. Viimeiset päivät ovat aivan samanlaiset kuin ensimmäiset, ei edessä mitään, ei takana mitään, ei ympärilläkään mitään, ei mitään sydämessä, ei missään mitään.

Ja vaunuja ajoi yhä edelleen hänen ohitsensa. Niiden avoimina sivu kiitäessä näki hän niissä aina ilmestyvän ja jälleen katoavan kahden äänettömän, toisiaan syleilevän olennon. Hänestä tuntui kuin koko ihmiskunta olisi siinä kulkenut hänen ohitsensa ilosta, huvista, onnesta päihdyksissä. Ja hän vain oli yksin, ypö yksin sitä katselemassa. Ja yksin oli hän oleva vielä huomenna, yksin aina; ei kukaan ollut niin yksin kuin hän.

Hän nousi ja astui muutaman askeleen, mutta aivan kuin olisi kulkenut jalkaisin pitkän matkan, hän vaipui äkkiä väsyneenä uudelleen istumaan seuraavalle penkille.

Mitä hän odotti? Mitä toivoi? Ei mitään. Hän ajatteli, että mahtoi tuntua hyvältä, kun on vanha, löytää kotiin palattuaan lavertelevan lapsilauman. Suloista on vanhentua, kun näkee ympärillään olennot, joille on antanut elämän, jotka rakastavat ja hyväilevät ja lausuvat teille ihania, vaikkapa joutavanpäiväisiäkin sanoja, jotka lämmittävät sydäntä ja lohduttavat huolien painostamaa mieltä.

Ja hänen ajatellessaan tyhjää, pientä, kolkkoa huonettaan, jossa ei milloinkaan kukaan käynyt häntä tervehtimässä, masensi hänen mieltään painostava onnetto-

muuden tunne. Tuo huone tuntui hänestä nyt vieläkin viheliäisemmältä kuin hänen työhuoneensa. Ei kukaan siellä käynyt, ei kukaan siellä milloinkaan puhunut. Se oli äänetön kuin hauta, jossa ei kaiu ihmisääni. Sanotaan, että seinistä, jonka sisällä joku henkilö asuu, aina kuvastuu jotakin hänestä, hänen olemuksestaan, hänen ulkomuodostaan, hänen puheestaan. Talot, joissa asuu onnellisia perheitä, ovat iloisempia kuin kurjien ihmisten asunnot. Ja hänen huoneensa oli muistoista yhtä tyhjä kuin koko hänen elämänsä. Ajatus, että hänen oli nyt sinne palattava ypö yksin, käytävä vuoteeseensa, toimitettava kaikki joka illan tehtävät, kauhistutti häntä. Ja aivan kuin karkoittaakseen itsensä kauemmaksi kovaosaisesta huoneestaan ja hetkestä, jolloin hänen oli sinne palattava, nousi hän ylös ja huomattuaan yht'äkkiä edessään ensimmäisen metsään johtavan kujanteen, poikkesi hän sinne ja istuutui nurmelle.

Hän kuuli ympärillään, yllään, joka taholta sekavan, loppumattoman kovan kohinan, joka syntyi lukemattomista erilaisista äänistä, kumean, samalla kertaa läheisen ja kaukaisen kohinan, elämän epämääräisen, suunnattoman sykinnän: Pariisin hengityksen, joka lähti kuin äärettömän suuren jättiläisen keuhkoista . . .

Aurinko oli kohonnut korkealle taivaalle ja heitti tulikimpun Boulognen metsän yli. Muutamia ajoneuvoja alkoi jo liikkua ajomiesten iloisesti äännellessä.

Muuan pari astui verkkaisin askelin autiota kujannetta pitkin. Yht'äkkiä loi nuori nainen silmänsä ylös ja huomasi oksien välissä jotakin ruskeata riippuvan. Hän ojensi hämmästyneenä kätensä ja lausui pelästyen:

— Katsokaa, mitä tuo on?

Sitten hän kirkaisi yht'äkkiä ja vaipui toverinsa syliin, joka laski hänet maahan.

Vartijat, jotka heti kutsuttiin sinne, irroittivat oksista vanhan miehen, joka oli hirttäytynyt housunkannattimiinsa. Todettiin, että kuolemantapaus oli sattunut edellisenä iltana. Miehen taskusta löytyneet paperit todistivat, että hän oli kirjanpitäjä Lobuze & Kumpp:lla ja että hänen nimensä oli Leras.

Kuoleman katsottiin olevan itsemurha, jonka syitä ei tunneta. Kenties se johtui äkillisestä mielenhäiriöstä.

Maupassant (1850—93), ranskalaisen naturalismin suuri nimi, on novellistina maailmankirjallisuuden ensimmäisiä. Hänen voimansa on terävässä psykologisessa erittelyssä, novellitekniikan varmassa taitamisessa ja varsinkin kielen ja tyylin loistavassa hallinnassa, jossa hän etsii suorastaan vertaistaan. Ei olekaan ihme, että hänen vaikutuksensa juuri tyyliniekkana ulottuukin maailman kaikkiin suuntiin, Suomeenkin, jossa m.m. mestarikertojamme Juhani Ahon on siinä suhteessa häntä paljosta kiittäminen.

Maupassantin nerollisen kertomataiteen aihepiiri liikkuu monesti kaameiden kauhunkuvien ja erotiikan maailmassa. »Kävelyssä» ovat edustettuina kummatkin puolet, jos kohta ei raflaavimmissa muodoissaan.

Novellin alkuosa, aina Leras'n kävelymatkaan saakka, on vain luettava, mutta luettava luistavasti, älykkäästi ja verraten nopeasti ilman huomattavampia alleviivauksia. Kuitenkin lienee syytä painottaa hiukan muutamia asioita: heti aluksi päähenkilön nimeä, hänen päivätyöaikaansa kuin myös pitkää palvelusaikaansa (silloin kun se esiintyy ensimmäisen kerran), hänen pientä vuosi-

palkkaansa, poikamieheksi jäämistään ja leventelemishaavettaan, samoin hänen ikäänsä tullessaan Lobuze & Kumpp:lle. Olisi myös saatava eloa hänen toivomukseensa viidentuhannen frangin tuloista, hänen pyrkimykseensä päästä Brumentin sijalle, hänen kiusallisen yksitoikkoisesti palautuvaan elämänjärjestykseensä ja siihen vastakohtaan, jonka peili ilmentää hänelle kaikessa alastomuudessaan.

Hra Leras'n sisäinen tasapaino horjahtaa, kuten vain harvoin varhemmin: hän päättää tehdä pienen kävelymatkan. Hänen sydämessään läikehtii niin lämpimästi. Kevät on hänet vallannut.

Leras'n sielullinen muutos on esittäjän pystyttävä mehukkaasti kuvaamaan, muutos, joka ilmenee yhtä elävästi hänen »tepastelustaan» kuin hänen itselleen harvoin suomastaan juhla-ateriasta, yhtä värikkäästi hänen huudahduksestaan (»Tämäpä on ihana — — —» j.n.e.) kuin hartaista hyräilyistäänkin. Lausuja saattaa muuten tuon vanhan laulun hyräillen laulaakin, jos vain keksii siihen sopivan sävelen, tai sitten aivan yksinkertaisesti lukea. Pääasia on, että se esitetään ikäänkuin ohimennen, mutta kuitenkin samalla melkein vaistomaisen intohimoisesti.

Rakastavaisten jono kuvastaa merkitsevästi Leras'nkin mielialoja. Siksi koko sitä esittävään kappaleeseen on sisällytettävä hiljaista salaperäistä huumaa ja hurmaa.

Hra Leras vaipuu eräänlaiseen raukeaan haaveiluun. Pari ilotyttöä, joista toinen on veikeä ja maanitteleva, toinen karkea ja katkera, herättää hänet vihdoin todellisuuteen, todellisuuteen sellaiseen, joka murskaa hänet vähitellen sisäisesti kokonaan. Hän huomaa kaiken tyhjyyden. Yksin rakkauskin, jota hän oli sydämessään koko ikänsä palvonut, mutta jota hän ei ollut koskaan

todellisuudessa kokenut, näyttäytyy hänelle vain kahdenlaisena: kauppatavarana ja intohimona. Tämä Leras'n sielullinen pirstoutuminen on vaikea, mutta samalla kiitollinen ilmennettäväksi. Jos lausuja siinä pääsee oikeaan vireeseen, on loppupuoli, joka huipentuu täydelliseksi tuskan patoutumaksi, silloin paljon helpommin tulkittavissa. Tähän osaan on saatava valetuksi vihlovaa hätää ja epätoivoa, mustaa autiutta ja yksinäisyyttä. Vauhti on myös miltei intohimoisen kiihkeä, toisinaan syöksähteleväkin, ja ääni liikkuu tietenkin alarekisterissä. Vain parissa kohdassa sävel muuttuu: lämmittävässä omakoti-haavessa ja pikku filosofoinnissa siitä, miten asumus sellaisenaan kuvastaa asukkaittensa sisäiset mielialat. Hra Leras'n kaamea sortuminen päättyy kuumeisesti Parisin kuumeiseen hengitykseen.

Loppulause on mielestäni kerrottava aivan koruttomasti; vartijoista lähtien suorastaan kuivasti ja kylmäntunteettomasti. Sanoin kerrottava. Tarkoitan: samassa kertovassa tyylissä, oikealla ranskalaisella keveydellä, esprit'llä, on muuten esitettävä koko novellikin, vieläpä pikemmin kirkkaaseen älyyn nojaten kuin tunnearvoihin vedoten.

SYKSY.

(Lauri Pohjanpää.)

Kaksi vanhaa vanhaa varista
nuokkuu hiljaa pellon aidalla.

Ruskea on rinta kaisliston,
taivas harmaa. Sataa. Syksy on.

»Kurkikin jo lähti», veljelleen
toinen virkkaa niinkuin itsekseen.

Pitkä hiljaisuus. Jo toinenkin
»niin maar; lähti», sanoo takaisin.

Sitten vanhukset taas vaikenee.
Järven pintaan sade soittelee.

Sukii siivenselkää toisen pää.
Toinen joskus silmää siristää.

Höyhenihin niskat kyyristyy.
Sataa. Hiljaista on. Hämärtyy

yli pellon mustan kynnöksen.
Tuntuu riihen tuoksu etäinen.

Kaksi märkää, vanhaa varista
nuokkuu aatoksissaan aidalla.

»Täytyy tästä . . .», toinen havahtuu,
lentoon verkkaisesti valmistuu.

»Käyhän taaskin tarinoimassa.
Oli oikein hauskaa tavata.»

Kaikkialta huokuu autius ja alastomuus, harmaus ja raskaus — siinä Lauri Pohjanpään mukaan maaseudun myöhäissyksyn yleistunnelma, jonka kannattavina, näkyvinä yksityispiirteinä esiintyvät toivottomina roikkuvat pilvenlonkareet, ainaiset sateet, kyyristelevät varikset, elottomat pellot, mihin kaikkeen vain lämpiävien riihten eloinen tuoksu tuo jonkinlaista elämäntuntua. Tuskin voimme muuta kuin yhtyä runoilijaan, vieläpä lisäten, että hänen syksyinen kuvansa on mestarillisesti nähty. Mutta samoihin puitteihin Pohjanpää asettaa toisenkin »syksyn»: vanhat varikset, jotka yksinäisinä autioituneen luonnon kera odottavat myös Kaiken Loppua. Näin hänen kuvassaan lyö kaksi syksyä kättä toisilleen.

On luonnollista, ettei mieli pääse syksyn raskaissa puitteissa kovinkaan paljon riehahtelemaan. Ei varsinkaan silloin, kun vanhuus lukee siinä sivussa omat lakinsa. Mutta se mitä tällöin sanotaan, ei ole turhaa loruilua. Niinpä Pohjanpäänkin varisvanhukset ovat harvasanaisia, tyyniä ja melkein juhlallisen vakavia, kun ne filosofisen mietteliäinä vierekkäin nuokkuvat pellon aidalla. Ne sanovat vähän, mutta tuntevat sitä enemmän. Ne ovat kuin kaksi iällistä ukonturilasta ikään,

jotka ovat yhdessä maailman pöydän nokalla paljon nähneet ja kokeneet. Nyt ne taasen kerran ovat tulleet yhdessä muistelemaan tai paremmin: tuntemaan ollehia ja mennehiä.

Minun muistuu parinkymmenen vuoden takaa mieleeni, kun luen tätä Lauri Pohjanpään »Syksyä», kaksi hämäläistä ylioppilasta, jotka aina olivat yhdessä, mutta joiden ei koskaan havaittu toisilleen mitään puhuvan. Hyvin he silti toistensa seurassa viihtyivät. Samoin on näiden Pohjanpään ystävysten laita. Niilläkin on ollut erinomaisen hauskaa siinä aidalla märkinä viruessaan. Sen osoittavat jo nuo tutunomaiset jäähyväiset.

Runo liikkuu tummissa alaäänissä. Sen tempo on hyvin verkkainen, joten taukojakaan ei ole unohdettava. Molemmat varikset puhuvat myös matalalta ja hitaasti kuin maalaisukot konsaan. Lausujan on yleensä pyrittävä kehittämään sitä harmaata värisävyä, mikä tälle runolle on niin ominainen. Mutta hänen on samalla kuitenkin varottava, ettei tunnelma muodostu lohduttomaksi. Siksi tämän hienon syystarinan raskaisiin säkeisiin on pyrittävä valamaan jotain hyvin lämmittävää. Siihen taas päästään siten, että luontoa kuvattaessa korostetaan erityisesti eloriihien suloista hajua ja variksia luonnehdittaessa niitä hiljaisen huumorin piirteitä ja toistensa tapaamisesta johtuvia ilmeisen mielihyvän tunteita, jotka runon lopussa puhkeavat ilmi yhtä koruttomalla kuin liikuttavallakin tavalla.

MUURAHAISEN NEUVO.

(Lauri Pohjanpää).

Oli tullut aurinko, tullut kesä,
piti sirkkojen laittaa pesä.

Oli maistraatit käyty ja saatu luvat
ja pitkin ja poikin tuvat

paperill' oli valmiina kattohon hamaan.
Mitäs muuta kuin rakentamaan!

Isä sirkka sylkäsi kouraan: »tuosta
läks hirsi jo, — emo, ala juosta!»

Ja niin sitä vietihin heinänkortta,
oman kartanon ensi ortta.

Ja niin sitä tehtihin täyttä ja totta,
hiki virtana vuoti jotta!

»Mut maltas», puuskutti emo, »jos vaikka
talon katsottaisiin jo paikka!»

— »Se on katsottu», tokasi isä, »no tiemmä
kiven rakohon tuonne sen viemmä!»

— »Ehei», sanoi emo, »ei siitä mitään —
näköala se olla pitää!»

Ja niin oli kaukana perhesopu
ja niin tuli kova suukopu.

Ja isä veti sinne ja emo veti tänne,
kireällä jok'ainoa jänne.

Tuli tuoksahti siihen muurahainen.
»No, jopa nyt, katsohan vainen»,

se sanoi, »jo kaikki nyt urheilla alkaa,
kun vallatkin vetää jo malkaa!»

— »Hm», hymähti isä ja helpotti, »tässä
vähän ollaan pykäämässä.»

— »Vai sitä se on», virkkoi vieras, »voinen
kai neuvoa, tapa ihan toinen

on meillä: me vedämme suuntaan samaan
kun käymme rakentamaan.

Se keino vois kelvata mietittäväksi.»
Päin kekoa viittas ja läksi.

Ei sirkkojen päätä käynyt kääntää,
eri suuntiin vaan ne vääntää.

Mut muurahaiskeko se kasvaa, karttuu,
kuin linna ikään varttuu.

Ne vetävät, veitikat, suuntaan samaan
kun käyvät rakentamaan.

Mut sirkoilla vieläkään ei ole pesää.
Ja siitä on monta kesää.

Lauri Pohjanpään metsänsaduissa on useimmiten joku ajatus, neuvo, jonka hän kohdistaa lukijansa harkittavaksi. Mutta Pohjanpää on etäällä niistä kirpeistä ivansivalluksista ja alleviivaavista äänenpainoista, jotka m.m. Kryloville tuntuvat olevan niin ominaisia. Hän antaa opetustensa, monesti hienoinen hymy suupielessään, vaikuttaa sellaisinaan. Niinpä »Muurahaisen neuvossakaan», vaikka runoilijalla on siinä yksimielisyyden ja yhteistoiminnan suuri asia ajettavanaan, hän ei puhkea mihinkään »pyhään vihaan» ja suurieleisiin liikkeisiin, vaan antaa ikäänkuin muina miehinä meille pikku näpsäyksiään, jos tunnemme siinä suhteessa olevamme puutteenalaisia.

Runossamme on oikeata kevään ja varhaiskesän aurinkoista tuntua. Ei edes perhetora pysty sen kirkkautta sumentamaan, vaan hyppelehtii se alusta loppuun saakka iloisin säkein, kepein poljennoin, eroten näin ollen kokonaan siitä tummasta sävystä, johon »Syksy» on viritetty.

»Muurahaisen neuvon» hilpeä mieliala vaatii luonnollisesti kirkkaina soinnahtelevia ylä-ääniä, nopeata tempoa ja luistavaa, tarinoivaa esitystapaa. Poikkeuksen tekee kuitenkin isä sirkka, joka puhua jurottaa harvakseen ja yksikantaan.

Emo on monessa suhteessa realistisen ukkonsa vastakohta, ollen samalla myös runon yleissävyä lähempänä.

Hänen topakkuutensa on ilmeinen, samoin »esteettiset» harrastuksensa (»näköala se olla pitää!»). Lähinnä runon pohjaväriä on kuitenkin muurahainen, joka on erittäin ripeä otteissaan, virkeä ja aurinkoinen, jos kohta vähän vahingoniloinen ja ivallinenkin.

Suosittelen muuten esittelyni päätökseksi »Muurahaisen neuvon» ja »Syksyn» rinnakkain harjoittelua. Uskoisin näet sen olevan lausunnallisen valmennuksen kannalta erittäin kehittävää.

KUOLEVA SOTURI.

(J. L. Runeberg.)

Lemulla oli verinen
jo päivä päättynyt,
ja kaatuneitten viimeinen
valitus viihtynyt;
maat tummui, tummui vetten vyö,
kuin hauta hiljainen ol' yö.

Veen vierelle, mi taistelon
kuvasti taannoisen,
soturi vanha jäänyt on,
Suursaaren aikuinen,
pää kättä vasten, kalmaiset
jo kasvot, veret vierrehet.

Hält' ystävä ei yksikään
jäähyväis-sanaa saa,
maa, jota kastoi verellään,
ei ollut synnyinmaa;
kotonsa Volgan äärell' on,
tääll' on hän vieras suomaton.

Vain joskus silmän sammuvan
hän vaivoin kohottaa;

mies nuori samaan santahan,
lähelle kuolevaa,
on kylmennyt jo; tuohon jää
se tuijottain, ei muuta nää.

Kun luodit löi, kun sota soi,
maa huohti hurmehin,
niin vihan miekka salamoi
kädessä kummankin.
Nyt nuoren miel' ei taistohon,
nyt suopi vanhus sovinnon.

Mut yhä kulkee hetket yön, —
mist' airon loiske tuo?
Kuu tanterelle verityön
jo paistehensa luo:
vesillä yksin neito sous,
jo rantaan ehti, maihin nous.

Miks, aave rauhaton, sa sait
luo tuonen niittomaan?
Käy ruumis ruumiilta hän vait
ja kyynelehtii vaan.
Vait käy kuin varjo, — valvahtui
jo vanhus, katsoi, kummeksui.

Mut vaellusta seuraten
ain' yhä hellemmin
hymyili silmä suruinen
ja miettiväisemmin;
jo sydän aavistanut lie,
mihinkä kulki neidon tie.

Hän vartoi: tyttö läheni,
kuin kutsun kuullut ois,
niin suoraan, varmaan, ääneti,
kuin henki häntä tois.
Jo saapui; valaistessa kuun
jo sattui katse kaivattuun.

Hän näki, nimen äänsi, — suu
ei vastausta suo;
sylihin vieno viskautuu, —
ei sulje syli tuo;
läväisty rinta elvy ei,
vait kaikk' on, kaiken kalma vei.

Yks silloin kyynel pisaroi
jo silmään sotilaan,
yks sana huuliltansa soi,
yön ymmärtämä vaan.
Hän nousi, astui askelen
ja kuoli neidon etehen.

Tuon sanan tulkita ken voi,
min siinä virkkoi mies?
Suruisa katse, min hän loi,
ja kyynel mitä ties?
Ja neidon luo kun päästyään
hän kuoli, mitä miettikään?

Oliko tunnon tuskaisen
se viime tunnustus,
sydäntä etsi sydämen
sovintohuokaus?
Suriko, että päällä maan
vain sorretaan ja sorrutaan?

Toi hänet tuima vainotie,
meit' iski miekka tuo;
mut unhoita, mit' ollut lie,
vain veljeskättä suo!
Eloa koskee koston lait,
mut haudalla on vaino vait.

Suom. O. Manninen.

Vänrikki Stoolin tarinoissa on vahva menneisyyden patina. Monet pitävätkin niitä siitä syystä nykyaikaan soveltumattomina. Epäilemättä toiset niistä ovatkin liiaksi haaveherkkiä ja pehmeän ihanteellisia, toiset liiaksi mahtipontisia ja juhlatuntuisia mukautuakseen meidän aikamme realisiin ja arkisiin mittasuhteisiin. On kuitenkin sanottava, että puhtaasti lausuntateknilliseltä kannalta monet näistä »tarinoista» ovat edelleen parasta meidän lyriikassamme. Ja eräillä niistä on muodollisesti ja sisällöllisestikin yhä vielä oma merkityksensä. »Kuoleva soturi» kuuluu näihin. Runeberg tunnustautuu siinä ihmisyyden ylevän ajatuksen julistajaksi. Hän ei näe keskellä sodan melskeitäkään pelkkää vastakohtaa: ystävä — vihollinen, hän näkee vain ihmisen, olipa hän sitten puolella tai toisella. Siksi tässä runossa viha, vaino, kosto katoavat ja inhimillisyyden korkeat lait astuvat tilalle.

»Kuolevan soturin» perustunnelma on syystumma. Se liikkuu melkein kauttaaltaan alasävelissä. Ja sen vire toisesta kymmenenteen säkeistöön saakka on hyvin dramaattinen. Ensimmäinen säkeistö taasen johtaa itse aiheeseen ja juuri neljässä viimeisessä runoilija lausuu sitten omat, suurta sovitusta lupaavat ajatuksensa.

Teen seuraavassa tästä runosta yksityiskohtaisen ana-

lyysin, en siksi, että se pyrkisi olemaan joka saumaltaan ainoa oikea — mikä olisikin suoranainen mahdottomuus, sillä sama asia voidaan painottaa ja värittää ehkäpä kymmenillä eri tavoilla —, vaan siksi, että lukija saattaa verrata minun käsityksiäni omiinsa. Käyn tehtäväni säkeistö säkeistöltä lävitse.

1. säkeistö: Aivan yksinkertaisesti, hitaan-kertovasti, tummasti. Viidennessä säkeessä yltymistä. Kuudes jälleen hitaasti. Ol' ja yö yhdistetään, kuten yleensä takaheittotapauksissa.

2. s.: Sävy jokapäiväisempi ja tempo nopeampi. Soturi painotettava havaintona. Suursaaren aikuisen on ilmaistava soturin ikää. Kaksi viimeistä säettä raskaasti, melkein huoaten. »Veret vierrehet» miltei soinnittomasti.

3. s.: Osaaottavasti, lämpimästi. Volga ja tääll' sanojen vastakohtaisuus on painotettava, vieläpä Volga niin, että sen etäisyyskin käy ilmeiseksi.

4. s.: Ensimmäinen havainto vaivalloisesti, toinen kummeksuen, kolmas jähmettyneesti.

5. s.: Ääni voimakas, nopea tempo, oikeata sodan tuntua. Kaksi viimeistä säettä kuitenkin rauhallisesti.

6. s.: Alku aavistuksellisesti, sitten aivankuin kuulostaen kummasteleva kysymys. Kuun paiste toteavasti, neitoa koskeva kohta jaoitellen ja yltyen ihmettelevästi; onhan näet kerrassaan käsittämätöntä, että nuori tyttö yönaikaan lähestyy niin kaameata paikkaa.

7. s.: Miltei koko säkeistö soinnittomasti ja salaperäisesti. Ensin tuskaisa, osaaottava kysymys, sitten tarkkaavaa, yhä kasvavaa huomioimista. Tytön kyynelehtiminen säälivästi. Loppusäkeen katsominen kuin kiinninaulittua ja kummeksuminen hyvin alleviivattua.

8. s.: Säkeistössä kauttaaltaan hellää myötätuntoa. Kaksi viimeistä säettä kuin kokoonlysähtäen. Mihin sana painotettava niin, että kuulija käsittää jo sillä kohdalla, jos mahdollista, tytön saapuneen rakkaintaan etsimään.

9. s.: Kuin henkeä pidättäen ja yltyen. »Jo saapui» ilmennettävä kuin jännityksen lauettua, helpottaen. Loppu väsyneesti, ehkäpä vähän katkoen.

10. s.: Tämä säkeistö muodostaa runon todellisen nousukohdan ja samalla draamattisen huipennuksen. »Hän näki, nimen äänsi» on lausuttava pakahtuvasti riemuiten ja palavasti toivoen, kolmas säkeistö hurjalla tuskalla, mutta samalla yhä vieläkin toivoen ja viides kuin satutettuna, kuin parahtaen. Näitä selvittävissä, toisessa ja neljännessä säkeessä kasvaa myös tuska. Mutta ne ovat eräänlaisia suvantopaikkoja edellisiin verraten, joissa tunne on todella koskivoimaista. Viimeinen säe kumpuaa ikäänkuin kouristuksena kurkusta. Seuraa pitempi tauko.

11. s.: Ennusmerkillisesti, hillitysti. Nouseminen raskaasti. Kuoli sana painotetaan pysähtymällä hiukan sen jälkeen.

12. s.: Kysymykset miettiviä ja ennusmerkillisiä. Jaoittelua. Yltymistä.

13. s.: Erittely samantapaista kuin edellä. Kysymykset ehkä kuitenkin painokkaampia.

14. s.: Kahdessa ensimmäisessä säkeessä jälleen sodan tuntua, kolmannessa ja neljännessä harrasta pyyntöä ja lämpöä, lopussa hiljaista juhla- ja iäisyystunnelmaa.

Lopuksi: »Kuoleva soturi» liikkuu yleensä siksi hiljaisessa äänilajissa ja on samalla siksi intiimi, ettei se sovellu ulkoilmaan ja suuriin juhlasaleihin. Mutta pienemmissä piireissä ja saleissa sen esitys saattaa muodostua hyvinkin vaikuttavaksi.

MIELENPURKAUS.

(Pietari Salmenoja.)

Tää aika kaipaa herätyksen sanaa —
on kuultu virsi, uhallakin sen
ma toistan sentään. — Miss' on mies, mi manaa
esille uskollisen sydämen,
saa sykkimään sen kiivaimpahan tahtiin,
saa luottamahan teon ylvään mahtiin —
ei levon hurmahan ja unien.

Levonko aika, nukkuako voimme,
intoko kuohua, min järki hyys,
ja hehku, jolla kerran pohjan loimme,
se tänäänkö vain kaunis menneisyys,
peitetty alle tulivuorten laavan,
kirottu nimeen kirvelevän haavan —
edessä sadontäysi rauhan syys?

Niin näyttää, ystäväni! Täyttymystä
lie kaikki vainen — määrässä on tie,
ja pääsi päällä heelmä herkun-kystä —
kuin ottovaiva, muut' ei sulla lie.
Käy antimiin vain autuaisiin kiini,
ja huulillesi jumalainen viini
noin tyynenä ja tyytyväisnä vie. —

Voi sukukunta! Kiskon huuliltasi
pois valhe-pikarin, sen rikki lyön!
Sä ympärilles katso: rinnallasi
kuin kuningasko kulkee joukko työn?
Ei! Nilkat paljaat, ryysyt vielä sillä,
sen silmä vielä täyttyy kyynelillä
ja ahdistuksen alla huokaa syön.

Ei määränpäässä olla. Siksi: paisu, —
niin, paisukaa te povenpalkehet.
Ei haittaa mitään, vaikka ratsu raisu,
kun miehen käsissä on ohjakset.
Mut kansa untelo käy hautaa kohti.
Auk' pirtin ovet! Lies, mi kutsuin hohti,
niin taaskin hohtakoon sen valkehet. —

Jo runon nimi viittaa hehkuvaan paatokseen ja kuohuntaan, seikka, joka on myös esityksessä huomioitava. Älkäämme siis pyrkikö yksityiskohtaiseen erittelyyn monine hienoine äänenpainoineen, vaan pysytelkäämme suurissa linjoissa ja voimakkaissa, täyteläisissä rintaäänissä.

Ensimmäisessä säkeistössä ovat tärkeimmät herätyksen sana ja mies, joka sen henkiin virvoittaa. Ensi säe on heitettävä väitteenä. Ajatusviivojen välinen osa, joka jakaantuu toisaalta ylenkatsetta ilmaisevaan itsehymähdykseen, toisaalta kiinteään uhkaan, eroaa muusta yhteydestä terävyytensä takia. Seuraa sitten sarja tartuttavia, intoutuneita kysymyksiä, jotka toisessa säkeistössä saavat yhä suuremman voiman ja kiihkon, painuakseen kolmannessa tyyntymykseksi ja minäkeskeiseksi sisäiseksi käräjöinniksi. Mutta tämä on

ollut vain kuin tyyntä myrskyn edellä, sillä nyt alkaa runon esityksellinen huippukohta, jolloin sanonta on väkevää ja tultasyöksevää. Rikki sana on saava iskevän korostuksen ja joukko työn taas tarmokkaan alleviivauksen. Loppuosa on tulkittava syvällä osanotolla ja liikuttavalla antaumuksella. Viimeisessä säkeistössä on käskevää voimaa ja yltyvää intoa. »Ei määränpäässä olla» ja »Mut kansa untelo käy hautaa kohti» saavat hyvin painokkaan, merkitsevän alleviivauksen. Loppuhuudahdukset ponnekkaita, vankkumattomuutta ilmaisevia.

HAUDANKAIVUUKOHTAUS.

(Katkelma Shakespearen Hamletista. Seuraa välittömästi Ofelian kuolemaa.)

Kirkkomaa. (Kaksi haudankaivajaa tulee, lapio ja kirves kädessä.)

Ens. haudank. Saako se kristillisen hautauksen, joka ehdollaan etsii autuuttaan?

Toin. haudank. Saa, sanon minä; kaiva siis vaan joutuun hauta. Kruununmies on istunut asiassa ja harkinnut hänelle kristillisen hautauksen.

Ens. haudank. Kuinka on mahdollista, jos hän ei ole hengenvarjelukseksi hukuttanut itseänsä?

Toin. haudank. Se niin on harkittu.

Ens. haudank. Se on varmaankin tapahtunut »se offendendo»; toisin ei voi olla. Sillä tämä on pykälä: jos minä ehdollani itseni hukutan, niin se on tekoa, ja teossa on kolme kohtaa, nimittäin: teko, toimitus ja täytäntö; siis, hän on ehdollaan hukuttanut itsensä.

Toin. haudank. Ei, mutta kuulehan, hyvä virkaveli, —

Ens. haudank. Anna minun puhua. Tuossa on vesi: no niin. Tuossa seisoo ihminen: no niin. Jos nyt ihminen menee tuon veden luokse ja hukuttaa itsensä, niin — tahtokoon tai ei — hän menee. Huomaa se. Vaan jos vesi tulee hänen luoksensa ja hukuttaa hänet, niin ei hän silloin itse hukuta itseään. Siis, se, joka ei ole syypää omaan kuolemaansa, ei ole itsensä surmaaja.

Toin. haudank. Onko siitä asetusta?

Ens. haudank. On kuin onkin: kruununmiehen syyniasetus.

Toin. haudank. Tahdotko kuulla totuuden? Jos hän ei olisi ollut aatelisnainen, niin ei hän olisi kristillistä hautausta saanut.

Ens. haudank. Niin, siinäpä se on; ja sitä pahempi, että isoisilla ihmisillä pitää tässä maailmassa olla suurempi etuoikeus hukuttaa ja hirttää itseänsä, kuin heidän kristiveljillään. Hoi, lapioni? Ei ole ketään sen vanhempaa aatelismiestä kuin puutarhuri, ojuri ja haudankaivaja: he pitävät Aatamin ammatin kunnossa.

Toin. haudank. Oliko hän aatelismies.

Ens. haudank. Hän oli ensimäinen aseenkantaja.

Toin. haudank. Ole vait! Sitä en usko.

Ens. haudank. Mitä? Oletko pakana? Kuinka olet raamattusi lukenut? Raamattu sanoo: Aatami kaivoi. Voiko hän kaivaa ilman asetta? Minä asetan eteesi toisen kysymyksen: jos et oikein vastaa, niin katso, ett'et —

Toin. haudank. Sano se.

Ens. haudank. Ken rakentaa lujempaa kuin muurari, laivanveistäjä ja salvomies?

Toin. haudank. Hirsipuuntekijä, sillä hänen rakennuksensa kestää kauemmin kuin tuhatmäärä asukkaita.

Ens. haudank. Se ei totisesti ollut tyhmä sukkeluus. Hirsipuu tekee hyvää, vaan miten se tekee hyvää? Se tekee hyvää niille, jotka pahoin tekevät. Nyt teit sinä pahoin sanoessasi, että hirsipuu on lujempaa tekoa kuin kirkko; siis tekisi hirsipuu sinulle hyvää. Vielä kerran, ja joutuun!

Toin. haudank. Ken rakentaa lujempaa kuin muurari laivanveistäjä ja salvomies?

Ens. haudank. Niin, sano se, niin saat joutopäivän.

Toinen haudank. Kyllä maarin minä sen voin sanoa.
Ens. haudank. Joutuun siis!
Toin haudank. En, saakeli soikoon, en voi.

(Hamlet ja Horatio tulevat etäältä.)

Ens. haudank. Älä sillä kauemmin avujasi vaivaa: tyhmää aasia ei saa piiskallakaan joutumaan. Mutta kun joku sinulta täst'edes kysyy saman kysymyksen, niin vastaa: haudankaivaja; ne rakennukset, jotka hän rakentaa, ne kestävät viimeiseen tuomioon. Kuulehan, meneppäs kapakkaan ja tuo minulle pullo viinaa.

(Toinen haudankaivaja menee.)

Ens. haudank. (Kaivaa ja laulaa.)

Kun nuor' olin, lemmin ja lemmin vaan,
Se aik' oli herttainen;
Ei ollut rattoa päällä maan,
Jota verrata lempehen.

Haml. Onko tuo mies tunnoton työlleen, koska laulaen hautaa kaivaa?
Hor. Tottumus on karkaissut hänen luontonsa.
Haml. Niin kyllä: työttömän käsissä hienoin tunne.
Ens. haudank. (Laulaa.)

Vaan vanhuus varkain valtas mun,
Kiinn' iski kynsillään,
Ja vei mun toiseen seutuhun,
Sit' en varrota tiennytkään.

(Heittää haudasta pääkallon.)

Haml. Tuossakin pääkallossa on joskus kieli ollut ja laulutaito; ja kuinka tuo lurjus mättää sen maahan, ikään-

kuin olisi se Kainin leukaluu, ensimmäisen murhamiehen! Se saattaa olla jonkun valtioviisaan pää, jolle tuo pöllö nyt virkavaltaansa näyttää, miehen, joka mielellään olisi Jumalankin peijannut, eikö niin?

Hor. Saattaa olla.

Haml. Tai jonkun hovimiehen, joka voisi sanoa: »Hyvää huomenta, armas prinssi! Kuinka voitte, prinssi hyvä?» Se saattaa olla se ja se armollinen herra, joka ylistää sen ja sen armollisen herran hevosta, kerjätäkseen sitä itselleen, eikö niin?

Hor. Niin, prinssi hyvä.

Haml. Niin, aivan niin. Ja nyt se on rouva Matosen hallussa, posket kuopallaan, ja saa leuoilleen unilukkarin lapiosta. Tässä on sievä muutos tapahtunut, kunhan vaan meillä olisi kykyä sitä älytä. Senkö vuoksi noita luita on vaivoin kasvatettu, että ihmiset niillä saisivat keiliä nakella? Minun luitani kivistää, kun sitä ajattelen.

Ens. haudank. (Laulaa.)

Ja lapio ja kirves vaan
Ja mekko liinainen
Ja hauta, johon lasketaan,
On parhaiks moisellen.

(Heittää haudasta toisen pääkallon.)

Haml. Tuossa on toinen. Miksi se ei ole saattanut olla jonkun lakimiehen? Missä ovat nyt hänen mutkansa ja juonensa, hänen asianhaaransa, välipuheensa ja konnan koukkunsa? Kuinka sallii hän nyt, että tuo raakalainen iskee häntä kalloon likaisella lapiolla, eikä haasta häntä oikeuteen väkivallan työstä? Hm! — Tuo mies oli kenties aikoinaan suuri tilan-ostaja, jolla oli kiinnitykset, takuut, panttikirjat, päätökset ja vahvistukset. Tuoko

se nyt päätöksien päätös ja vahvistuksien vahvistus, että hän on saanut vahvan pääkallonsa täyteen vahvaa multaa? Eikö hänen kahdenkertaiset takuumiehensä voi taata hälle suurempaa osaa hänen ostomaistaan, kuin kahden välikirjan levyisen ja pituisen maapalstan. Pelkät hänen maanlunastus-kirjansa tuskin mahtuisivat tuohon kirstuun, ja eikö omistajalla itsellään pitäisi olla suurempi tila? Mitä?

Hor. Ei rahtuakaan suurempaa.

Haml. Eikö pärmäpaperia tehdä lampaan nahasta?

Hor. Tehdään, ja vasikan nahasta myös.

Haml. Lampaita ne ovat ja vasikoita, jotka sellaisiin turvautuvat. Tahdon puhutella tuota miestä. — Kuules, mies! Kenen se on hauta?

Ens. haudank. Omani, herra.

(Laulaa.)

Ja hauta, johon lasketaan,
On parhaiks moisellen.

Haml. Sen uskon, että se omasi on; panethan siinä omiasi.

Ens. haudank. Te omianne panette, senvuoksi olisittekin omanne siihen. Mitä minuun tulee, en pane omiani, ja kuitenkin on se omani.

Haml. Omiasihan panet, kun sanot, että se on omasi: hauta on kuolleita eikä eläviä varten; siis panit omiasi.

Ens. haudank. Sepä ihka eläväinen valhe; sen viskaan tuoreeltaan takaisin.

Haml. Kelle miehelle tuota kaivat?

Ens. haudank. En kenellekään miehelle.

Haml. Kelle naiselle sitten?

Ens. haudank. En naiselle liioin.

Haml. Ken siihen sitten haudataan?

Ens. haudank. Eräs, joka oli nainen, vaan joka nyt on, Herran nimessä, kuollut.

Haml. Mikä julkea viisastelija. Tuota täytyy kirjasta puhutella, muuten hän kompasanoillaan solmii meidät. Totta totisesti, Horatio! näinä kolmena vuonna olen huomannut maailman tulleen niin rikkiviisaaksi, että talonpojan varvas pyrkii hovimiehen kantapäitä niin lähelle että se repii rikki tämän paleltunaiset. — Kuinka kauan olet haudankaivajana ollut?

Ens. haudank. Kaikista vuoden päivistä tulin siihen virkaan ihan samana päivänä, jolloin entinen Hamlet kuninkaamme voitti Fortinbrasin.

Haml. Kuinka paljon aikaa on siitä?

Ens. haudank. Ettekö sitä tiedä? Sen tietää joka hupsukin. Se oli samana päivänä, jolloin nuori Hamlet syntyi, hän, joka nyt on hullu ja Englantiin lähetetty.

Haml. Todellakin! Miksi hän Englantiin lähetettiin?

Ens. haudank. He, senvuoksi, että hän oli hullu; siellä hänen pitäisi saada järkensä takaisin, ja jos ei hän sitä saa, niin viisi siitä siellä.

Haml. Miksi niin?

Ens. haudank. Siellä ei sitä hänessä huomata; siellä ovat kaikki yhtä hulluja kuin hän.

Haml. Kuinka hän tuli hulluksi?

Ens. haudank. Kummallisella tavalla, sanotaan.

Haml. Miten kummallisella?

Ens. haudank. Totta totisesti, ihan sillä tavalla, että kadotti järkensä.

Haml. Missä juuri?

Ens. haudank. Juuri täällä Tanskassa. Olen ollut haudankaivajana täällä, poikana ja miehenä, kolmekymmentä vuotta.

Haml. Kuinka kauan ihminen saattaa maassa maata, ennenkuin mätänee?

Ens. haudank. No, jos ei hän jo ole mätä ennen kuoltuaan — niinkuin niitä nyky-aikoina on monta kupansyömää, jotka tuskin kestävät arkkuun panna — niin voi hän säilyä noin kahdeksan tai yhdeksän vuotta; parkkikarvari kestää hyvin yhdeksän vuotta.

Haml. Miksi hän kauemmin kuin muut?

Ens. haudank. Siksi, että hänen nahkansa on työssä niin parkittu, että se kestää pitkän ajan vettyä; ja tuo vesi se turmelee hiton lailla noita saakelin ruumiita. Kas, tässä on pääkallo, joka on jo kolmekolmatta vuotta maassa maannut.

Haml. Kenen se oli?

Ens haudank. Saakelin lystillisen veitikan. Kenenkä luulette sen olleen?

Haml. En tiedä minä.

Ens. haudank. Lempo vieköön sitä hullunkurista riivattua! Hän kaatoi kerran pullollisen renskaa pääni päälle. Tämä samainen kallo oli Yorrickin pääkallo, kuninkaan hovinarrin.

Haml. Tuoko?

Ens. haudank. Juuri sama.

Haml. Näytäppäs sitä. (Ottaa pääkallon) Voi, Yorrick parka! — Minä tunsin hänet, Horatio: äärettömän sukkela, erinomaisen leikillinen mies; hän on selässään minua kantanut senkin tuhannen kertaa; ja nyt, kuinka kuvitustani kauhistaa! mieltäni oikein kääntää. Tuossa rippuivat huulet, joita olen suudellut en tiedä kuinka monesti. Missä ovat nyt sinun kompasi, sinun kujeesi, sinun laulusi, sinun säkenöitsevät kokkapuheesi, jotka saivat koko pöytäseuran nauruun purskahtamaan? Ja nyt eikö yhtäkään jälellä, jolla voisit ivata omaa irvi-

kuvaasi? Aivanko kutistunut? Mene nyt armon kamariin, sano hänelle, että vaikka hän tuuman paksulta maalaisi poskensa, tuollaisen muodon hän lopulta saapi; koita saatko häntä nauramaan. — Ole hyvä, Horatio, sano minulle yksi asia.

Hor. Mikä, prinssi hyvä?

Haml. Luuletko, että Aleksanteri oli maassa tuon näköinen?

Hor. Oli aivan.

Haml. Ja haisiko noin? Hyi! (Viskaa pääkallon maahan.)

Hor. Aivan noin, prinssi hyvä.

Haml. Voi, Horatio, kuinka halpoihin tarkoituksiin meitä voipi käyttää! Eikö voisi mielikuvitus seurata Aleksanterin jalon tomun muuttumista, kunnes tapaisi hänet jonkun tapinreiän tulppana?

Hor. Se olisi liian tarkkaa, sellainen tarkastelu.

Haml. Ei, totisesti, ei niin vähääkään; se ei olisi muuta kuin kaikessa siivoudessa seurata sitä johtoa, johon todenmukaisuus viittaa; esimerkiksi tähän suuntaan: Aleksanteri kuoli, Aleksanteri haudattiin, Aleksanteri muuttui tomuksi, tomu on maata, maasta tehdään savea, ja miks'ei sillä savella, joksi hän on muuttunut, voisi tukkia oluttynnyrin suuta?

Ylevä Caesar kuoli, maaksi muuttui
Ja reiän tukkeeks tuulta vastaan juuttui;
Hän, joka säikähdytti maailmaa,
Nyt talven myrskyjä saa vastustaa!

Vait! syrjään! — Tuossa tulee kuningas,

Jotkut väittävät, että vain lyriikka sopisi lausuttavaksi. Ehkäpä tosiaan ennen, jolloin lausunta käsitettiin

yksitoikkoisen nuotikkaaksi pateettisek
Mutta heti kun suullinen esitystaito alkoi kehitt
vaksi, hyvän maun ja kirkkaan älyn sanelemaksi ha
tukseksi, havaittiin, että myös epiikka soveltuu mainiosti lausunnallisen pyrkimyksen kohteeksi. Dramatiikkaan sensijaan lausujat eivät uskaltaneet käydä käsiksi. Joku Josef Kainz, Emil Milan, Gustaf Bang tai muu sellainen suuruus uskalsi siihen ryhtyä jo aikoja sitten, mutta meillä teki Ilmari Räsänen tuon aloitteen huomiota herättäneillä Macbeth-illoillaan vasta puolisentoistakymmentä vuotta sitten. Saanen muuten viitata tässä oppaamme ensimmäiseen osaan, jossa juuri hän vastaa »Lady Macbethin unissakäyntikohtauksen» yhteydessä kysymykseen, onko lausujan syytä ryhtyä lainkaan varsinaista dramatiikkaa esittämään.

Omasta puolestani pitäisin suotavana, etteivät ainakaan aloittelevat lausujat ryhtyisi näytelmärunoutta esittämään. Mutta kehittyneemmät sitävastoin saattavat sen kyllä tehdä, kunhan vain harkitsevat tarkoin, millaisiin tehtäviin heidän voimansa riittävät.

Shakespearen (1564—1616) draamat tarjoavat yleensä sopivia palasia suullisen sanan viljelijöille. Olen oppaaseemme ottanut kokeeksi Ofelian haudankaivamiskohtauksen, jota pidän lausunnallliselta kannalta erittäin kiitollisena tehtävänä. Se saattaa tosin vaikuttaa eräiltä sanonnoiltaan liiaksi realistiselta, mutta siinä on kuitenkin runsaasti ajattelemisen aihetta ja terävän älyllistä kirkkautta. Ja sitäpaitsi: kohtaus kokonaisuudessaan on hyvin kuvaava Shakespearelle, joka asettaa kernaasti mitä traagillisimpien tapausten yhteyteen hilpeän humoristisia, vieläpä karkean koomillisia aineksia, keino, jolla mestari luo haluamiinsa kohtiin yhä synkempiä varjoja. Onhan suorastaan pöyristyttävää, että kaksi raakaa

miestä rellestää, juo ja hoilaa mielipuolisuudessaan hukkuneen suloisen Ofelian haudassa ja juuri vähää aikaisemmin, kun sukulaiset ja ystävät saapuvat raskaan surun painamina tekemään nuorelle vainajalle viimeistä palvelustaan. Mutta Shakespeare saavuttaa tarkoituksensa: Ofelian traagillinen kohtalo joutuu yhä synkempään valaistukseen, samoin Hamletin, joka heti kotimaahan palattuaan tulee ystävänsä Horation kera tietämättään rakastettunsa haudalle, jossa pari karkeata, ammattinsa kovettamaa haudankaivajaa laulaa hoilottelee ja laskettelee hullunkurisia sukkeluuksiaan. Tämä kaikki, lisättynä hauturien omalaatuisilla viisasteluilla ja Hamletin terävillä filosofoinneilla, on sitäpaitsi omiaan tekemään hautuumaakohtauksen kokonaisuudessaan vielä kolkommaksi.

Lausujan lähin tehtävä on aikaansaada juuri tuo kolkko kokonaistunnelma, jossa haudankaivajain sukkeluudetkin vaikuttavat kaameilta kuin iloittelevat valoheijastukset syksyn synkässä yössä. Sen jälkeen hänen on huolehdittava siitä, että eri henkilöt, joista tärkeimmät ovat ensimmäinen haudankaivaja ja Hamlet, saavat varmat ääriviivansa.

Ensimmäinen haudankaivaja on kuvattava levein, mehevin vedoin. Hän on eräänlainen savolainen viisastelija, jos kohta juurevampaa ja rehevämpää tyyliä. Ja vielä enemmän: hänellä tuskin on yhtään niin pyhää tunnetta, jonka kustannuksella hänen ei tekisi mielensä vitsailla. Mutta pursuavaa elämää hänessä on, vaikka toivoisikin sen väliin puhkeavan toisella tavalla näkyviin. Vitsi, viina ja laulu — siinä hänen elämänohjeensa! Toinen hauturi on samaa tyyppiä, vaikka älyltään paljon heikompi, olemukseltaan kapeampi ja muutenkin ikäänkuin edellisen varjo. Edellinen saattaa puhua rämistää

leveästi, mistään piittaamattomasti ja iloittelevasti, jälkimmäinen taasen vaikkapa tyhmän tärkeästi ja kuivasti — ollakseen näin edes jossain määrin vastakohtana ensimmäiselle haudankaivajalle.

Hamlet on luonnehdittava tyyneksi, mietteliääksi ja pessimistiseksi, lyhyesti: henkilöksi, joka on varhemmin tuntenut voimakkaita intohimoja, mutta joka vähitellen on tasaantunut, suhtautuen nyt melko viileästi moniin pieniin päivänpyrkimyksiin, vaikka kyllä sitä syvemmin ja aktiivisemmin elämän suuriin probleemoihin. Tästä näkökulmasta tarkastettuna me ymmärrämme hänen elämänfilosofiansakin. Hienoisen ivan ja katkeruuden pisarat on ihmisten pahuus ja maailman nurjuus häneen syövyttänyt. Hänen replikointinsa on tyyntä, joustavaa, älykkäästi jäsentelevää, vaikkakin jyrkkiä varjostuksia karttavaa ja siksi myös kernaammin ylä-äänissä liikkuvaa. Horation luonteesta ei katkelmamme anna juuri minkäänlaista kuvaa. Hänen harvat, lyhyet sanontansa osoittavat tuskin muuta kuin arvonantoa Hamletia ja hänen ajatuksiaan kohtaan.

Jätän katkelman yksityiskohtaisen erittelyn kunkin lausujan omaan varaan. Huomautan kuitenkin siitä, ettei haudankaivajan viisuista, jotka lauletaan venytetysti ja epäpuhtaasti, saa tehdä liian suurta numeroa, samoin siitä, että selventävät välihuomautukset on tässäkin sanottava aivan monotoonisesti ja henkilönimiä ei ole syytä mainita varsinkaan dialogeissa muuta kuin ensi kerran esiintyessään ja muulloinkin vain silloin, jos asioiden selvyys sitä vaatii, koska kerran lausujan on saatava jokainen henkilö puhumaan omalla tavallaan.

KUUN PAISTEELLA.

(Einari Vuorela).

— Voi, äiti, miksi en unta saa?
Sano, äiti, ken ovelle kolkuttaa?

— Tytär, nuku! kohta on puoliyö,
vain tuuli ovellesi lyö.

— Ei, äiti, se tuuli ei olla voi,
se kummallisemmasti soi.

— Nuku, nuku! oven takana on
vain kuumottelu kuutamon!

— Siellä liikahti joku ihminen.
Voi, äiti, kuulitko askelen?

— Ole lapsi! ohikulkija vaan
löi hiljaisuutta sauvallaan.

— Ei, äiti, hän pääsi jo huoneeseen
ja piilotettiin sydämeen!

— Tytär, siunaa itses ja nuku vain!

Kävi rakkaus ovelle kolkuttain.

— Oi, äiti, kuinka on ihanaa!
kuu paistaa, paistaa ja nukuttaa.

Sanotaan, että lempeä kesäyö saattaa tehdä ihmisen hulluksi, aihe, jota myös kirjallisuudessa on runsaasti käsitelty. Kenties loistavimmin on kuitenkin Shakespeare sen »Kesäyön unelmassaan» osoittanut. Merkillistä: myöskin kylmä kuu, yksinpä talvinenkin, on ihmeellinen taikuri; se kehrää rakkauden lankoja varmaan yhtä uskoon kuin kesäyö konsaan.

Einari Vuorela kuvailee ylläolevassa pikku vuoropuhelussaan varsin välittömästi ja näppärästi nuoren tytön sielua, jonka tunnesäikeet kuutamoyö saa väräjämään. Esityksessä on varottava makeutta, mihinkä tämä runo saattaisi hyvinkin viekotella. On pyrittävä vain luontevaan ja herkkään tulkintaan. Äidin ja tyttären vuorosanat on toisistaan selvästi erotettava. Äiti puhuu tyynesti ja rauhoittavasti, lempeästi ja kehoittavasti; tempo on hidas ja ääni ehkä sopivimmin korkeahko. Tytär taasen ilmentää ajatuksensa nopeasti, väliin melkein hätäisesti. Samoin ääni liikkuu matalammalla, koska hänen tunteensa kumpuaa syvemmältä. Tytön äänestä soi aluksi kummastelu ja levottomuus, mikä muuttuu vähin erin säikähdykseksi ja suoranaiseksi hädäksi, kunnes kääntyy sitten alistuvaksi purkaukseksi ja lopuksi mitä hurmioituneimmaksi onnennäyksi ja suloisimmaksi riutumukseksi — tämä tietenkin johtuen ovelle kolkuttaneesta rakkaudesta, mikä lausujan on varjostettava kuiskaavantuntuisesti, salaperäisesti.

RATKAISEVA ASKEL.

(Heikki Välisalmi).

Kyllä nyt asia on sillä tolalla, jotta Kustaava Kasurisen oli otettava ratkaiseva askel.

Eihän siihen mitään pakkoa olisi ollut, sillä siivosti ja nuhteettomastihan Kustaava oli tätä maallista polkuaan vaeltanut, eikä hänelle mitään vahinkoa ollut tapahtunut, niin jotta sen takia olisi tarvinnut, mutta muuten oli ruvennut panemaan siltä paikalta, että nyt lupsahtaa kiinni se kauppa, naimisen kauppa näet, jos kerran yleensä milloinkaan on lupsahtaakseen.

Kustaava oli nyt ihan varma, että hän oli löytänyt sen miehen, jonka kylkiluusta hänet oli veistetty, ja kun kerran näin oli tapahtunut, niin ei enää saanut virastella. Se ylkämies oli Uatu eli Aatami Kääriäinen, ilmanaikojaan itsellinen, kuten tämä Kustaavakin. Se mistä lie hiljan tullut Virmaan takaa se Uatu, mutta eipähän se miestä pahenna. Semmoinen se oli vain Kääriäinen, mutta kun kerran oli kätevä työmies, niin mikäpähän siinä; ei suinkaan tämä Kustaavakaan ollut muuta kuin tavallinen työihminen, vaikka olikin jo isomman aikaa asunut kirkonkylän laidassa, Viinamäellä.

Hölisiväthän ne silloin, kun Uatu kirkonkylälle ojatyöhön ilmestyi, jottei muka sen järki ollut kaikkein vinkeintä tekoa, mutta niine järkineenpä tuo oli jo viisiinkymmeniin päässyt, eikä ollut tiettävästi vielä siihen

ikäänsä naisväkeen hömpsähtänyt, niin jotta olipahan vain kiusaukset kestänyt ja omillaan toimeen tullut. Ja mitäpähän tämän työihmisen järjellä on niin väliäkään, vaikka se vähän paakkuina kulkeekin, kunhan hintin verran liikkeellä on.

Ja olipahan sitä Kustaavalla, omasta mielestään, järjenpuoltakin ihan tarpeeksi kahden työstään elävän ihmisen huusholliin, semminkin kun eivät kumpikaan olleet enää ihan penikkaiässä. Vähäkuuloiseksihan ne hokivat tätä Kustaavaa, ja kyllä kai siinä perää olikin, koska se usein pakkasi toisten puheen aikana siirtämään sivuun huivia oikean korvan päältä.

Kylällä ei kukaan tietänyt, minkälaiset alkuvalmistukset Kustaavalla oli ollut tähän tärkeään ja ratkaisevaan askeleeseen. Eipä heitä oltu juuri nähty yksissä Uatun kanssa, eikä valittu sulhasmies yleensä haastellut muistakaan asioistaan syrjäisten kanssa — siitä tuo lie sen järjeltään mynnähtäneen maineenkin saanut. Kustaavalle kyllä oli puheenlahjaa suotu, mutta sekin vain höklyytti muita asioita, eikä ollut tietävinäänkään tästä ratkaisevasta askelesta, vaikka oli sen ihan tuossa paikassa astumaisillaan.

Julkiseksi tämä asia tuli vasta ihan viimeisessä nipukassa, jolloin se lähti jo kulkemaan paremmin virallisia teitä.

Muuanna kesäisenä perjantai-iltana Kustaava Kasurinen tuli kylässä ja koko pitäjässä tunnetun kellosepän ja valokuvantekijän Särkän Taavetin luo sen näköisenä, jotta nyt tässä on kysymys vähän korkeammasta kuin kellon korjuusta tahi vaikkapa valokuvankin ottamisesta. Sitä paitsi ei Kustaava ollut milloinkaan liikkunutkaan sellaisilla asioilla, jotka koskivat Taavetin ammattialaa.

Hänen nenänsä, joka oli ihmeellisen liikkuvaa lajia, nujusi tällä kertaa tavallistakin enemmän ylös, alas ja kupeelle kummallekin. Siitä nenän liikunnasta sen jo näki, jotta tosi oli kysymyksessä. Sitä paitsi Kustaava siirsi heti huivin oikean korvansa päältä sivuun, mikä myöskin merkitsi, jotta tässä nyt tulee talonväen kanssa puhetta suurista asioista.

Hyvän päivän tulija sanoa hökäisi nopeasti kuin henkensä hädässä ja sitten pyytämättä istui ihan Taavetin mestaripöydän ääreen, mikä niinikään oli tavallisuudesta poikkeavaa, sillä ennen käydessään oli Kustaava toki tyytynyt istumaan ovensuupenkillä.

Sitten se pyöritteli tovin peukaloitaan, kuten on tapana monellakin akkaisella ihmisellä silloin, kun sisuksissa kangertaa jokin syvälle käypä ja mutkallinen kysymys. Ja se nenä sitten oli semmoisessa villissä, jotta olisi sen luullut kimpoavan pois vakinaiselta paikaltaan.

Lopuksi Kustaava hiveli kämmenpohjallaan oikeata polveaan ja sai sanoiksi:

— Jos ei tää mestari tykkää pahaa, niin minä olisin häntä pyytänyt niinkuin puhemieheksi . . .

Mestari Taavetti hämmästyi: no, johan nyt; eihän tästä koko jutusta ollut kuulunut höykösen pölähtävää, ja kylläpä ne tavallisesti naima-asiat oli kylällä etukäteen vatupassattu. Mutta eihän nyt toki sopinut kieltäytyäkään.

— Mikäpähän siinä. No, kenenkäs kanssa tämä Kustaava nyt sitten aikoo sen askelen ottaa?

— Ka, sen Kääriäis-Uatun, vaivattavan, sen kanssahan tässä olisi niin kuin meininki.

— No, onkos se Uatu suostuvainen?

— En minä tuolta ole kylläkään kysynyt, mutta mitäpähän sillä vastaankaan. Akanhan tuo sekin, onne-

ton, tarvitsisi, ja johan sillä on semmoinen ikäkin, kaipa sitä on minunkin lopulta mentävä siihen aviosäätyyn, jos kerran mieli...

— Pitäisi olla kuitenkin sen Uatun täällä, jotta voitaisiin asia järjestää molempien läsnäollessa... Se on niin paha, jos tulee peräpuheita, ja pitäähän sen kuitenkin rovastilassa olla mukana.

— No, hyvänen aika, totta kaiketi sen siellä... Minä tuon, minä tuon sen huomenna. Minä vain näin ajoissa tältä mestarilta, jotta jos niin kuin suostuu...

Kun lupa oli saatu, lähti Kustaava vihkaisemaan omalle mökilleen, ja mestari Taavetti katseli naureskellen hänen jälkeensä, jotta mikähän tästäkin tulee — eipä ole hän ennen tällaisellekaan parille puhemieheksi sattunut. Jotta näet akanpuoli käy pyytämässä...

Seuraavana päivänä jo aamusta Kustaava Kasurinen livahti mestari Taavetin mökkiin ja alkoi taas tolkuttaa sitä eilistä asiaansa. Nytkään sillä ei ollut mukanaan sulhasta, mutta kertoi sen kohta tulevan. Se on vain niin hidas, raukka, etteihän se menevän ihmisen kannoilla pysy.

Taavetti mestarin aviopuoliso Iita oli juuri ostanut puodista miehelleen paitakangasta ja levitteli sitä nyt sillä meiningillä, jotta jos hänestä rupeaa leikkaamaan niitä paitoja. Kustaavakin kiirehti katselemaan kangasta, hypisteli sitä näppiensä välissä ja kehua retosti jotta siitäpä syntyy mestarille oikein pyhäpaitoja. Ja sen nenä kitruili taas niin, ettei näyttänyt ollenkaan pysyvän kohdallaan.

— Kaiketi minunkin on mestarille tehtävä se puhemiehen paita? Mitenkähän muuten? — touhusi Kustaava.

— Jos minäkin ostaisin tätä samaa kangasta, niin tulisipahan mestarille yksi lisää.

— Tokkopa tuota tätä — epäili mestarin Iita — tämä on niin hinnoissaankin. Kelpaa sille huonommastakin kankaasta.

— Mikä sitä nyt kovin huonosta, mestarismiehelle, ja jos vielä hyväkin tästä liitosta heitäksen, niin pitäähän se nyt toki olla kunnollinen puhemiehen palkka... Vaikka köyhiä ihmisiähän tässä ollaan... Jos minä tekisinkin sujauttaisin housut, niin menisi vähemmän kangasta. Passaa kait se niinkin tälle puhemiehelle ja mestarille?

— Jopa tokiinsa, passaa hyvinkin — myönsi Taavetti myhähdellen, — housut kuin housut. Kaikkeahan sitä talossa tarvitaan.

Hän otti vähän kuin leikin kannalta koko tämän naima-asian. Ne eivät kumpikaan, enemmän morsian kuin sulhanenkaan, olleet järkensä puolesta kaikkein vahvimpia, vaikka toisakseen: minkäpä sille naimiselle taitaa, kun se kerran siltä kohdalta ottaa tätäkin yksinkertaista ihmistä...

No, tulihan siihen lopulta sekin sulhanen. Semmoinen leikkotukkainen ukon-turilas, silmät kuin purasimella pistetyt, vähän karvoja ympärillä, iso nenän möykky keskellä naamaa ja kasvot jo huomattavasti kurtussa. Sellainen sulhanen, ei se nähtävästi lapsuuttaan eukkoa ota.

Kustaavalle tuli kiire. Näytti kuin hän olisi pelännyt, että menee vielä tämä saalis läpi käsien, jos kauan virkailee. Se hökelsi:

— No, tässähän tämä nyt on Uatu. Nyt ei muuta kuin mestari panee nutun päälleen ja lähdetään käymään rovastilassa. Sillähän se asia selviää.

Sulhasella näytti olevan jotakin kielen alla. Se koetti öristä:

— Tuota... minä tälle Kustaavalle... piti tuota huohmauttaa...

— Kyllä sinä kerkiät huohmauttaa, elä nyt ykise siinä, vaan ala laputtaa taipaleelle. Vai etkö sinä muka akkaa tarvitse, ilmanaikojaan ikänsä nuhjottaja?..

— Tuota... kyllä... mutta...

— No, ala kävellä vain niine muttinesi... Mestarikin on jo valmis... Ja astukin nyt rohnakasti, jotta pysyt völjyssä; tämä on tärkeä asia. Ja muistakin rovastilassa, jottet rupea mökeltämään muuta kuin mitä sinulta kysytään!

Pyrynä Kustaava lähti painaltamaan. Mestarikaan ei pysynyt kunnolla hänen perässään, puhumattakaan sulhasesta, joka tuli perille vasta, kun Kustaava jo oli rovastin kansliassa.

Särkän Taavetti esitti asian rovastille. Tämä kyhni jotakin kirjojensa kanssa, sitten katsoi pitkään sulhaseen ja kysyi:

— Oletko sinä, Aatami Isaskarinpoika Kääriäinen, sitten vakaasti päättänyt ottaa kuulutuksen tämän Kustaava Rietuntytär Kasurisen kanssa?

Kustaavan nenä vitruili taas sitä omaa vitruilemistaan. Hän kerkesi siinä välillä vilkaista Uatuun, mutta eihän se, köriläs, tietysti mitään virkkanut; olla äjötti siinä vain kuin ei asia olisi kuulunut häneen sen siunattua. Senpä tautta Kustaava sanoa sukaisikin:

— Totta kait se sen on harkinnut ja tuumannut, kun kerran on tänne tullut. Ei suinkaan se muuten olisi minun kanssani pappiloihin lähtenyt. Niin jotta rovasti on niin hyvä ja pistää sinne kirjaan vain.

— Jaa, mutta kyllä minun on kuultava suostumus sulhasen omasta suusta.

— Tuota... se tämä Kustaava... — yritti Uatu sopottaa väliin, mutta Kustaava ehätti taas liukkaasti:

— Kuulehan sen rovasti, jotta sitähän se meinaa sanoa, mutta kun se on, raukka, sellainen vätökäs...

— Kustaava ei nyt keskeytä, vaan antaa Aatamin itsensä sanoa. Mitenkäs se sitten on sen naima-asian kanssa, Aatami Isaskarinpoika Kääriäinen?

— Tuota... sitähän minä... jos ei rovasti pahaa tykkää... jotta sitä naimisen asiaahan minä oikeastaan... tuota... tiijustamaan... kun minun ei ole tullut käydyksi ripillä pitkään aikaan, jotta... tuota... jos niin kuin passaisi rovastin puolelta ottaa ehtoolliselle ensi pyhänä... ja jos sitten seuraavana rovastille miten soveltuisi... tuota... niin minä vaikka antaisin sitten kuuluttaa itseni siihen Vilikko Viätäisen leskeen... tuota Tiina-Kaisaan...

Kustaavan nenä lakkasi vipeltämästä. Puhemies, Särkän Taavetti, kääntyi seinään päin; se taisi siellä nauraa hörähtää; ja rovastinkin toinen suupieli näytti nousevan tavallista ylemmäksi. Hän ei nähtävästi ihan paikalla ollut valmis puhumaan, mutta Kustaava oli tapansa mukaan:

— Mitä se onneton päästään paleltunut, nyt höpöttää? Mitä se tähän Vilikko Viätäisen leskeä sotkee? Ei suinkaan se sen kanssa kuulutuksille?

— Kyllä... tuota... jos rovastille vain... tuota... sen ripillä käynnin puolesta ...

— Mitä sinä, halavattava, sitten minun kanssani tänne tokelsit?

— Tuota... ei siinä kerinnyt ennen sanoa... ja kun... tuota... oli sitä asian tapaistakin tänne...

— Tphyi kolmasti minä sinun asiallesi, kutale! Jotta ilkiätkin kunniallista ihmistä . . .

Ja sitten siinä taisi Kustaava Kasurisen suusta luiskahtaa muutamia pappilan pyhyydelle hiukan sopimattomia sanoja, mutta onneksi hän lausui niistä suurimman osan vasta kanslian oven ulkopuolella.

Sellainen se oli Kustaava Kasurisen ratkaiseva askel, joka lopulta jäikin ottamatta. Uatu Kääriäinen sellaisen kyllä myöhemmin otti, mutta sehän on aivan eri asia.

Heikki Välisalmi osaa kertoa. Ilmankos hän onkin sanakkaan savolaisheimon jäsen. Ja »Ratkaiseva askel» kuuluu varmaan hänen herkullisimpiin tuotteisiinsa. »Kuvaus», joksi kirjailija sitä nimittää, jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäinen niistä käsittää juonen niin sanoakseni yksityisluontoisen vaiheen. Siinä meidät tutustutetaan kertomuksen molempiin päähenkilöihin, Kustaava Kasuriseen ja Aatami Kääriäiseen.

Aatamista eli Uatusta saamme tietää, että hän on kätevä työmies, mutta järjenjuoksultaan hieman vähän yksinkertainen, kuten »Kihlauksen» Eenokki sanoisi, ja lisäksi perin vaitelias, yksivakainen vanhapoika; Kustaava sensijaan on monessa suhteessa toista maata. Iässään hänkin on jättänyt pentukauden kauaksi taakseen, vaikka naimahalu hänessä onkin paineeltaan kukoistavan varhaisneitoskauden kuumeisinta lajia, mikä on omiaan tekemään hänet hiukan hömpsähtäväksi. Mutta touhukas eukko hän on, oikeaan »Pohjalaisten» Kaisan tyyliin. Verrattomia lisäpiirteitä tuovat hänen henkilökuvaansa liikkuva »vitruileva» nenä ja vähäkuuloinen toinen korva, jonka taakse hän kääntää huivinsa liepeen kuin oikea juoruakka konsaan.

Tässä osassa esittäjän on kiinnitettävä päähuomio ensi kädessä Kustaavan luonteen karakterisointiin, johon kirjailija tarjoo erinomaiset mahdollisuudet, mutta samalla hänen on myös pyrittävä vakaaseen Aatamin kaavailuun, vaikka tämän luonnekuva saakin tarvittavat lisäpiirteensä vasta myöhemmin. Olen edellä antanut eräitä viitteitä, joiden varaan näiden novellimme päähenkilöiden elävöinti olisi rakennettava. Täydennykseksi niihin sanottakoon vielä, että Kustaavan vilkas, riehahteleva temperamentti vaatii yleensä yläsäveliä ja nopeata tempoa, mikä toisinaan tavoittelee oikeata sanaryöppyä, kun taas Uatu puhua jorauttelee alaalta ja hitaasti, aivan ykskantaan ja rauhallisesti.

Toinen osa käsittää kohtauksen Särkän Taavetin luona. Kustaava on nyt oikeassa elementissään. Hänen sanonnastaan tosin kuultaa vaivoin pidätetty teeskennelty kainous, vaikka kohta sen vaimentaakin kiihko, joka hänen vuorosanoistaan ja eri liikkeistään uhoo ja joka huipentuu niin mainiolla tavalla nykerönenän »villiintymisessä.» Taavetti taasen edustaa tuota tavallista hyväntahtoista, vakaata, ehkä vähän omanarvontuntoista kylämestarityyppiä. Ei ole haitaksi, vaikka hänen sanoissaan tässä ja myöhemminkin pirahtelisi hiukan huumoria ja pikku veitikkaakin.

Kolmannessa osassa, joka käsittää noin puolet tehtävästämme, vedetään sitten Kustaavan ja Uatun luonnehahmojen herkulliset loppupiirteet. Edellisen touhuilu ja sanavuolaus yhä vain lisääntyvät, purkautuen lopussa, huomattuaan pelin täydellisesti menetetyksi, kiihkeäksi, miltei noita-akkamaiseksi sadatteluksi. Jälkimmäisen, jonka verraton ulkomuoto lausujan on muutamin karkein, realistisin vedoin kuvattava, harvasanaisuus ja saamattomuus taasen näyttäytyvät tässä kohdin

kerrassaan herkullisessa valaistuksessa. Rovastin karakteristiikka on pitoisuudeltaan tavallista lajia. Lausujan on vain huolehdittava siitä, että painaa siihen vakaata, juhlallista leimaa.

Novellin loistavan huippukohdan muodostaa Uatun tunnustus rovastille tunteistaan ei Kustaavaa, vaan Tiina-Kaisaa kohtaan. Siksi koko tämä kappale onkin esittäjän aivan erityisen huolellisesti harkittava ja painotettava. Vielä haluaisin kiinnittää huomiota Kustaavan kiireiseen painallukseen kohti pappilaa ja kahteen viimeiseen kappaleeseen, jotka on tulkittava vaatimattomasti ja kuivan-asiallisesti.

Loppuhuomautuksena saanen mainita, että lausuja onnistuu tässä tehtävässä parhaiten, jos hän tyylittelee sanontansa miltei kauttaaltaan kevyeen, pakinoivaan sävyyn, sellaiseen, missä hän luulee tämän kertomuksen jossakin Savon salomailla eletyn, sekä irroittelee samalla kyllin selvästi eri henkilöiden luonteet toisistaan.

SISÄLLYS.